

TNS Nipo
Grote Bickersstraat 74 1013 KS Amsterdam
t 020 5225 444
e info@tns-nipo.com www.tns-nipo.com

Fase 1: verkenning van risico's en verantwoordelijkheden

Bevindingen RiVerRaad burger community

Sibolt Mulder en Elmara Bemer

G2798 | 3 februari 2012

Voor:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Dit document is uitsluitend voor deze opdrachtgever opgesteld. Alle in het document vermelde gegevens zijn strikt vertrouwelijk. Publicatie en inzage aan derden, geheel of gedeeltelijk, is zonder schriftelijke toestemming van TNS NIPO beslist niet toegestaan. Door ons lidmaatschap zijn wij gehouden de gedragsregels na te leven van Esomar en de MarktOnderzoekAssociatie (MOA).

© TNS NIPO | ISO 9001, ISO 20252, ISO 26362, ISO 14001 en ISO 27001 gecertificeerd |

Inhoud

	Inleiding	1
1	Incidenten	3
1.1	Welk begrip hebben burgers van incidenten? Welke voorbeelden kennen ze?	3
1.2	Welke oorzaken noemen burgers voor het ontstaan van deze incidenten?	4
1.3	Vinden burgers dat de incidenten goed zijn afgehandeld?	4
1.4	Vinden burgers dat de overheid adequaat gecommuniceerd heeft over de risico's bij de incidenten?	5
2	Risico's	6
2.1	Over welke risico's (in het fysieke domein) maken burgers zich zorgen?	6
2.2	Zijn er activiteiten die de overheid aan banden legt vanwege de risico's terwijl burgers ze graag zouden willen ondernemen?	6
2.3	Wat zijn voorbeelden waar de overheid burgers te vrij laat in het omgaan met risico's?	7
3	Welke verwachtingen en opvattingen hebben burgers over de verantwoordelijkheid en rol van overheid, media, bedrijfsleven en zichzelf?	9
3.1	Overheid	9
3.2	Media	10
3.3	Bedrijfsleven	10
3.4	Burgers	11
4	Analyse over regelgeving: burgers zijn blij met regulering, maar handhaving en controle moet beter	12
4.1	Burgers zien nut van regelgeving	12
4.2	Toezicht en handhaving worden vaker genoemd als zwak punt dan gebrek aan regels	12
4.3	Burger ervaart te veel regels, maar noemt eigenlijk vooral tegenstrijdigheden in regelgeving en de handhaving als struikelblok	13
5	Korte samenvatting en discussie	15
5.1	Samenvatting eerste community	15
5.2	Samenvatting flitspeilingen november 2011	16
5.3	Discussie	17
Bijlage	1: burgers maakten zelf ook onderwerpen aan op de community	19

Inleiding

Aanleiding

In het voorjaar van 2011 is het interdepartementale programma *Risico's en Verantwoordelijkheden* van start gegaan. Het doel daarvan is om een kabinetsvisie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheden van de overheid in het omgaan met risico's. Daarnaast ontwikkelt het programma handvatten voor de overheid en het bestuur om te voorkomen dat risico's en incidenten leiden tot onevenredige interventies. Met enige regelmaat treedt namelijk de zogenaamde risico-regelreflex (RRR) op. Er komen steeds meer regels en beleidsmaatregelen om de samenleving te beschermen tegen de meest uiteenlopende risico's. Dit complexe systeem dreigt steeds verder uit te dijen en daarmee zowel onbetaalbaar te worden als een rem te vormen op maatschappelijke innovaties en vernieuwingen.

Definitie van de risico-regelreflex: het mechanisme waarbij een risico of incident wordt beantwoord met onevenredige (overheids)interventies, en waarbij de verantwoordelijkheid voor risicobeheersing en schadecompensatie min of meer vanzelfsprekend wordt opgevat als overheidstaak. Maatschappelijke commotie rondom risico's en incidenten is op zich geen probleem; integendeel, het kan waardevol zijn om misstanden aan het licht te brengen. Maar in een zeer veilige samenleving als de Nederlandse is het niet eenvoudig om verdere verbetering van veiligheid te realiseren. Er zijn duidelijke indicaties dat interventies die onder druk worden doorgevoerd het gevaar lopen onevenwichtig uit te pakken in de balans tussen veiligheidsopbrengsten, kosten en bijwerkingen.

Het doel van het programma is om voorstellen te doen voor een verruiming van het handelingsperspectief van de (rijks)overheid en andere actoren in de omgang met risico's en incidenten. De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd een visie te ontwikkelen op de rol van de overheid bij het omgaan met risico's. Deze visie zal eind 2012 gereed zijn.

De rol van burgers inzake RRR kan bepalend zijn; in een visie over de rol van de overheid bij het omgaan met risico's zijn burgers belangrijke actoren.

Doel

Dit onderzoek geeft inzicht om bij een range van huidige en nieuwe risico's en typen incidenten te weten wat burgers van de overheid, het bedrijfsleven en zichzelf verwachten. De indruk bestaat dat burgers minder risicoschuw zijn dan de media, de politiek en wellicht de overheid geneigd zijn te veronderstellen. Die veronderstellingen zijn intussen wel de drijvende kracht achter de drang om risico's uit te sluiten, ook als dat eigenlijk niet kan.

Via een dialoog met de burger achterhalen we:

- Wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR?
- Hoe denkt men over bepaalde dilemma's?
- Wat vindt men van bepaalde oplossingsrichtingen?

Opzet onderzoek

Het gehele onderzoekstraject bestaat uit drie fasen. In deze eerste fase staat de eerste vraag (wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR) centraal, die we hebben beantwoord door middel van een online community. Een community is een interactief en online instrument waar moderators (discussieleiders) met een geselecteerde groep burgers de thema's behandelen.

De community hebben we de RiVerRaad genoemd en heeft gelopen van 16 t/m 23 november 2011. Voor de community hebben we 40 mensen uitgenodigd; 38 mensen hebben zich daadwerkelijk aangemeld en het merendeel is (zeer) actief geweest. Bij de werving en selectie van de burgers hebben we een spreiding aangebracht op leeftijd, geslacht, opleiding en WIN-segment. In de overallrapportage nemen we een uitgebreide onderzoeksverantwoording op.

De communityinhoud en -activiteit hebben we gedurende acht dagen opgebouwd. De eerste dagen hebben we burgers spontaan laten reageren op open stellingen. Wel waren er vanaf de eerste dag al verschillende cases in de 'leesmap' geplaatst om burgers de kans te geven het onderwerp van de community beter te begrijpen. Na de eerste twee dagen hebben we om de paar dagen een nieuwe case ingebracht en daar discussies aan gekoppeld. De cases die we besproken hebben, zijn: jeugdzorg, hoogspanningsmasten, buitendijks wonen, legionella en brand Chemie-Pack.

De onderwerpen die op de community zijn behandeld, zijn:

- Wat verstaan burgers onder risico's en incidenten?
- Welke risico's en incidenten komen spontaan op bij burgers?
- Wat vinden burgers van de wijze waarop incidenten door de overheid worden afgehandeld?
- Moet de overheid bepaalde risico's inperken of op bepaalde gebieden juist meer vrijheid geven?
- Welke rol zien burgers voor verschillende partijen (henzelf, media en bedrijfsleven)?

Leeswijzer

Dit is de eerste deelrapportage met daarin de bevindingen van de eerste fase van dit onderzoekstraject. In het eerste hoofdstuk staan incidenten centraal en de risico's in het hoofdstuk daarna. Net zoals in de community hebben we deze twee bewust uit elkaar gehaald en apart behandeld in deze rapportage. In het derde hoofdstuk leest u welke verantwoordelijkheden verschillende partijen volgens burgers hebben bij het voorkomen van incidenten. We sluiten de rapportage af met een korte analyse over regelgeving en een beknopte samenvatting. In de bijlage leest u welke onderwerpen burgers zelf op de community hebben aangemaakt.

Als we het hebben over burgers, dan bedoelen we de burgers die mee hebben gedaan aan deze eerste community.

1 Incidenten

1.1 Welk begrip hebben burgers van incidenten? Welke voorbeelden kennen ze?

Bij een incident denken de meeste burgers aan een negatieve gebeurtenis waarbij de impact op de maatschappij groot is. Wanneer hier in de beleving van burgers sprake van is, wordt bepaald door de volgende criteria:

- Aantal slachtoffers: bij meer slachtoffers spreekt men van een incident. Gaat het om veel slachtoffers dan spreken sommigen eerder van een ramp.
- Emotionele aansprekendheid: toch kan een gebeurtenis met 'slechts' één slachtoffers ook een incident zijn. Er moet dan sprake zijn van een grote emotionele aansprekendheid, zoals bij het incident in het Tilburgse zwembad waar een baby om het leven kwam.
- Frequentie: een incident is zeldzaam en eenmalig ("*... hoewel ze in diverse vormen zullen blijven bestaan.*"). Als een gebeurtenis vaker voorkomt (zoals vrachtwagenongelukken), zien burgers dat niet als een incident, maar eerder als een structureel probleem.
- Afwijking van de sociale norm: een gebeurtenis op een plek waar men zich veilig acht. "*Het idee dat iemand even een boodschap gaat doen en nooit meer terugkomt, is een akelig idee.*"
- Intentie verantwoordelijke: incidenten zijn ongelukken volgens sommigen. Zo zien sommige burgers de schietpartij in Alphen aan de Rijn niet als een incident, omdat er bij de dader opzet in het spel was. De gebeurtenis in het Tilburgse zwembad heeft niemand bewust gepland en is daarom voor hen wel een incident.
- Afstand tot de persoonlijke levenssfeer: bij een incident zijn meer mensen betrokken. Het gaat om een interactie tussen meer dan twee personen. Voor enkele mensen is iets echter pas een incident als ze zelf betrokken zijn, zoals een fiets die gestolen wordt of een opstootje op straat waar ze dichtbij zijn.
- Naast de emotionele impact is er ook een rationele impact: de Chemie-Pack in Moerdijk en de uitbraak van de Q-koorts bijvoorbeeld hebben ook financiële gevolgen.

Dit zijn enkele letterlijke definities die burgers geven voor het begrip incidenten:

"Een incident is voor mij een ongelukkige eenmalige samenloop van omstandigheden die onvoorzien resulteert in een negatief gevolg voor een of meerdere betrokkenen."

"Eenmalige gebeurtenis met een grote maatschappelijke impact."

“Een incident is meestal eenmalig, maar heeft wel een indruk op je achtergelaten dat je er later nog diverse keren op terugkomt.”

Als we naar voorbeelden vragen dan noemen burgers de volgende incidenten:

- brand bij Chemie-Pack;
- schietpartij in Alphen aan de Rijn;
- uitbraak Q-koorts;
- EHEC-bacterie.

1.2 Welke oorzaken noemen burgers voor het ontstaan van deze incidenten?

Oorzaken van incidenten hebben burgers vooral besproken bij de cases jeugdzorg en Chemie-Pack Moerdijk. We hebben burgers open gevraagd wat volgens hen de oorzaken van deze incidenten zijn.

Burgers noemen vervolgens spontaan niet het gebrek aan regelgeving, maar eerder de hoeveelheid partijen die betrokken zijn. *“Het gaat over te veel schijven voordat er een beslissing wordt genomen. Te veel instanties bemoeien zich met hetzelfde geval.”* Ook denken burgers dat er wellicht te veel regels zijn, waardoor jeugdzorg niet efficiënt kan werken. Ook lijken er meer hulpvragen in de jeugdzorg te zijn waardoor het in de ogen van sommige burgers logisch is dat er vaker wat misgaat, juist nu er minder budget en personeel lijkt te zijn.

Een andere oorzaak die aangehaald wordt bij zowel de jeugdzorgincidenten als bij de brand bij Chemie-Pack is dat er te laat en te laconiek gereageerd wordt op signalen. In de jeugdzorg zijn er wachtlijsten waardoor er te laat wordt ingegrepen. Bij Chemie-Pack werd er niet ingegrepen toen bleek dat de regels door het bedrijf niet werden nageleefd. Hoewel burgers in eerste instantie wel naar de bedrijven zelf kijken, vinden burgers dat controlerende inspecties hier niet voldoende bovenop gezeten hebben. *“Instanties en overheid hebben vooral steken laten vallen op risicomanagementgebied voorafgaand aan het incident waardoor het erger heeft uitgepakt dan had gehoeven.”*

Een oorzaak die enkele burgers zien voor meer incidenten is individualisering. Zo ligt de oorzaak volgens hen gewoon ‘op straat’. In verschillende discussies is geconstateerd dat de maatschappij steeds meer uit individuen bestaat waardoor het sociale vangnet wegvalt. Men helpt elkaar minder en in het geval van het jeugdzorgvraagstuk staan gezinnen er vaak alleen voor. *“We durven elkaar niet meer te wijzen op misstanden. We bemoeien ons niet meer met elkaar en daarom is de sociale controle weggevallen.”*

1.3 Vinden burgers dat de incidenten goed zijn afgehandeld?

We hebben burgers gevraagd naar de afhandeling van incidenten, maar ze vinden het lastig hier een oordeel over te vormen omdat ze hier niet altijd een goed beeld van

hebben. Ondanks dat merken burgers wel op dat de media een belangrijke rol spelen bij de wijze waarop ze dit ervaren. Zo vinden enkelen dat de media op een zeer negatieve manier over incidenten en de verantwoordelijkheden van de overheid hebben gerapporteerd. Dit heeft hun beeld wel gekleurd en daar zijn ze zich bewust van.

Burgers hebben in eerste instantie geen duidelijk beeld van de wijze waarop de overheid incidenten afhandelt en daarom hebben we ook gevraagd hoe ze vinden dat de overheid zou moeten reageren. Na een incident moet de overheid onderzoeken waarom het mis is gegaan en voorkomen dat het nog een keer gebeurt. Volgens burgers mogen daar vervolgens best maatregelen voor getroffen worden. Zo vindt bijvoorbeeld een kleine meerderheid (57%) het goed dat de gezinsvoogd in de Savanna-zaak is vervolgd voor dood door schuld. Ruim een derde (36%) is het hier niet mee eens.

Ook moet de overheid meer bevoegdheid krijgen volgens sommige burgers, zodat ze uithuisplaatsingen kan opleggen. Nu heeft de overheid niet altijd genoeg macht en zijn er (te) veel rechten voor de ouders en kinderen. Burgers herkennen dat het om zeer gevoelige en complexe problemen binnen gezinnen gaat. Toch vinden ze dat de overheid uitgebreidere controles moet uitvoeren, hoewel het wel werkbaar moet blijven. Burgers realiseren zich dat dit meer tijd en geld kost wat wellicht beter aan de zorg besteed kan worden, maar gezien de incidenten van de laatste jaren lijkt meer controle volgens sommige burgers wel nodig.

1.4 Vinden burgers dat de overheid adequaat gecommuniceerd heeft over de risico's bij de incidenten?

Van de reacties na de brand bij Chemie-Pack in Moerdijk hebben sommige burgers een duidelijker beeld. Dit beeld bestaat vooral uit de laconieke houding van de locoburgemeester en de slechte informatievoorziening van de gemeente. Burgers hebben zich verbaasd over de communicatie tijdens en na het incident. Zo werd er gezegd dat mensen niet bang hoefden te zijn voor schadelijke stoffen. Dit gebeurde niet alleen bij de Chemie-Packbrand, maar ook bij andere incidenten hoorden ze vaak het zinnetje: *“Geen schadelijk stoffen gemeten in de lucht en geen gevaar voor de volksgezondheid.”* Burgers hebben echter moeite om dit te geloven en zijn sceptisch en wantrouwend door ongeloofwaardig advies en onduidelijke communicatie. *“Zodra een bestuurder na een incident roept ‘gaat u maar rustig slapen’, doe ik de ramen dicht en de deur op slot.”* Ervaring heeft hen geleerd dat situaties later erger bleken dan gedacht. Burgers verwachten eerlijke en transparante informatie van de overheid.

2 Risico's

2.1 Over welke risico's (in het fysieke domein) maken burgers zich zorgen?

Als we burgers open vragen over welke risico's zij zich het meeste zorgen maken op het gebied van fysieke veiligheid, noemen ze vaker risico's die hierbuiten vallen. Binnen het thema fysieke veiligheid noemen mensen de uitbraak van ziekten en (brand)rampen waar chemische stoffen vrijkomen.

Burgers lijken zich echter meer druk te maken over structurele en langetermijnproblemen zoals overbevolking en voedselschaarste. Ook maken burgers zich zorgen om vervreemding in de samenleving. Vervreemding omdat mensen bang zijn om te helpen en op te treden als er iets gebeurt op straat. Ook verhoging van de ziektekosten wordt genoemd, waardoor mensen niet meer in staat zijn deze te betalen. Daarnaast noemt men de financiële situatie waarin Nederland verkeert en de risico's in het verkeer.

2.2 Zijn er activiteiten die de overheid aan banden legt vanwege de risico's terwijl burgers ze graag zouden willen ondernemen?

Bij de vraag op welke gebieden burgers bereid zijn om meer risico's te lopen, zijn zij zich zeer bewust van het effect dat dit op andere mensen in de samenleving heeft. Dit weerhoudt hen ervan om met goede voorbeelden te komen. *"Ik kan zelf wel bereid zijn bepaalde risico's te lopen, zoals 150 rijden op de snelweg, maar het gaat in de samenleving nu eenmaal niet alleen om mij. Als het goed is, is de wet- en regelgeving voor deze samenleving gemaakt en niet voor de wens van een aantal individuen."*

Burgers zien wel dat er maatregelen worden getroffen waarbij ze zich afvragen of die wel nodig zijn. Zo werd de avondvierdaagse een paar jaar geleden afgeblazen, nadat twee mensen bezweken door de warmte. Ook voor Koninginnedag worden strengere maatregelen getroffen. Omdat het om grote evenementen gaat en om de veiligheid van veel mensen, overheerst veelal begrip voor de maatregelen.

Burgers vinden het lastig om concrete voorbeelden te noemen van de risico's die ze bereid zijn om te lopen. Dat ze wel bereid zijn om eventueel meer risico's te lopen, blijkt uit de voorwaarden die ze benoemen. Deze voorwaarden hebben veelal betrekking op de case buitendijkswonen omdat ze hier eigen handelingsperspectief ervaren.

- Transparantie over aard en omvang risico: burgers zijn bereid meer risico's lopen, maar willen dan wel weten dat ze die lopen. Ze willen op de hoogte zijn van de aard en omvang van de risico's die ze lopen.

- Duidelijkheid over verantwoordelijkheden: het moet duidelijk zijn wie waarvoor verantwoordelijk is, mocht het misgaan. Zoals bij een overstroming in de uiterwaarden, wie draait op voor de kosten?
- Geen nadelen voor anderen: het risico dat individuen nemen, mag niet nadelig zijn voor andere burgers.
- Burgers moeten de verantwoordelijkheid kunnen dragen: als mensen er bewust voor kiezen om buitendijks te gaan wonen en de risico's kennen, moeten ze hier wel mee om kunnen gaan.
- Voorspelbaarheid: sommige burgers zijn wel bereid het risico in de uiterwaarden te lopen, maar niet bereid om de risico's van wonen in de buurt van een chemisch bedrijf te lopen. Bij een chemisch bedrijf kunnen onverwacht ernstige calamiteiten optreden die levensbedreigend kunnen zijn. De impact van een overstroming in de uiterwaarden is minder ernstig.

Toch zijn er grenzen

Ondanks deze voorwaarden zijn er ook mensen die vinden dat bepaalde risico's niet genomen mogen worden, zoals het buitendijks wonen. Burgers geven verschillende redenen waarom dit verboden moet worden.

- Door buitendijks te gaan wonen, worden anderen met problemen opgezadeld als het misgaat.
- Uiterwaarden dienen een doel en dit doel wordt verstoord door de woningen (hoewel een enkeling het als een oplossing voor het woningtekort ziet).
- Mensen moeten tegen zichzelf beschermd worden. Mensen kunnen om financiële redenen besluiten om buitendijks te gaan wonen.

2.3 Wat zijn voorbeelden waar de overheid burgers te vrij laat in het omgaan met risico's?

De discussie over te veel vrijheid betreffende risico's wordt in eerste instantie gedomineerd door het thema financiële risico's. Burgers hebben het dan vooral over verschillende vormen van leningen (hypotheek, kopen op afbetaling, creditcards van bepaalde winkels). De eerste burger die op deze vraag reageert, brengt dit in en andere burgers herkennen zijn verhaal en delen deze mening. Echter, als we de financiële risico's afzetten tegen de fysieke risico's dan zien we dat mensen toch de prioriteit geven aan de fysieke risico's, hoewel de financiële risico's daar voor enkele burgers wel kort op volgen.

Andere voorbeelden die burgers noemen, zijn de vrijblijvende regelgeving rond psychiatrische patiënten die gedwongen opname in de weg staat en de vrijheid om in buitenlandse ziekenhuizen een behandeling te ondergaan. Het risico hier is dat resistente bacteriën zich kunnen verspreiden.

Sommige burgers hebben ook het gevoel dat er veel regels zijn (wat ze goed vinden) en vinden het daarom lastig om gebieden te benoemen waar dat nog niet zo is.

3 Welke verwachtingen en opvattingen hebben burgers over de verantwoordelijkheid en rol van overheid, media, bedrijfsleven en zichzelf?

3.1 Overheid

Uit de poll op de community blijkt dat de groep die vindt dat de overheid risico's zo veel mogelijk moet uitsluiten (52% n=12) even groot is als de groep burgers die vindt dat de overheid burgers zo veel mogelijk moet vrijlaten en pas moet optreden als daar reden toe is (na een incident) (48% n=11). In de discussies over de rol van de overheid lijkt er echter geen roep te zijn om nieuwe regels. Burgers verwachten van de overheid dat de regels die er zijn daadwerkelijk worden nageleefd. Zo moet er strenger worden gecontroleerd op bedrijven als Chemie-Pack en bedrijven die met legionellaregels te maken hebben.

Tevens vinden de meeste burgers dat het informeren over de aard en de omvang van risico's een verantwoordelijkheid van de overheid is. Op deze manier kunnen burgers zelf beter inschatten of ze een bepaald risico willen of kunnen lopen. Zo kan de overheid informatie verschaffen over de risico's die burgers lopen als ze buitendijks of dicht bij een hoogspanningsmast wonen.

Tegelijkertijd beseffen sommige burgers dat de overheid hierbij in een lastige positie zit. Het bekendmaken van risico's brengt op zijn beurt ook risico's met zich mee. Het is mogelijk dat dan vanuit de samenleving het verwijt komt dat de overheid niets doet en zich verschuilt achter statistieken. Ook wordt de zin van het informeren door enkelen betwijfeld. Burgers kunnen wel geïnformeerd worden, maar de vraag is in hoeverre dit het gedrag en de keuzes die burgers maken, zal beïnvloeden. Ondanks dat men bijvoorbeeld weet dat men in de auto meer risico loopt dan in een vliegtuig, lijkt men toch vaker vlieg angst dan auto angst te hebben.

Over het opkopen van de huizen bij hoogspanningsmasten zijn de meeste burgers het eens dat dit geen oplossing is. De overheid blijft vervolgens met huizen zitten en daarbij is het niet in verhouding tot de effecten van de straling (één ziek kind per twee jaar). Het geld kan volgens meer burgers effectiever worden ingezet, bijvoorbeeld in de vorm van kankerbestrijding. Daarbij vinden mensen het veel geld voor iets wat nog niet voldoende bewezen is. Mensen maken een kosten-batenanalyse voor de maatschappij als geheel. Sommige burgers vinden het de taak van de overheid om wonen bij hoogspanningsmasten te verbieden. Ze snappen niet dat er nog geen beleid is zoals in hun beleving bij andere risicogebieden wel is

3.2 Media

Sommige burgers hebben een zeer uitgesproken mening over de verantwoordelijkheid van de media. Zij zien de media als kijkcijferjagers die erbij gebaat zijn wanneer een incident breed wordt uitgemeten. *“De media weten dat je meer luisteraars/lezers/kijkers bereikt als je hard schreeuwt. Over schuld, over fouten, over ellende, over crises en dus doen ze dat.”* Volgens een aantal burgers was de pers bij het Chemie-Packincident erop uit om er een vreselijke ramp van te maken. Volgens de berichten moesten er wel chemische stoffen zijn vrijgekomen die ook allemaal erg dodelijk waren voor iedereen in de directe omgeving. Een radioverslaggever zaaide onrust door te melden dat de hele Hoeksche Waard ontruimd moest worden. Deze berichtgeving wordt hen niet in dank afgenomen en getuigt van een gebrek aan besef wat de media teweegbrengen. *“Dat de media een grote verantwoordelijkheid dragen voor het vergroten van de verschillende crises, dat ze daarmee mensen bang maken en overbezorgd, schijnt niet belangrijk te zijn.”*

Burgers vinden dat de media juist bij een (dreigende) ramp hun verantwoordelijkheid moeten nemen en zich goed bewust moeten zijn van de impact van hun boodschappen. Volgens hen moet het dan niet gaan om het behalen van hoge kijk- en luistercijfers, maar om het op een objectieve, transparante, begrijpelijke en zo volledig mogelijke manier informatie geven. Het kan volgens sommige burgers geen kwaad wanneer er na afloop een evaluatie plaatsvindt van de wijze waarop de media met een incident zijn omgegaan en welke verantwoordelijkheid ze hierbij wel of niet hebben genomen.

De verantwoordelijkheid van de media is volgens sommige burgers des te groter aangezien de overheid uit het oogpunt van privacy geen tegenargumenten kan presenteren. De zaak wordt hierdoor eenzijdig belicht.

3.3 Bedrijfsleven

Van bedrijven verwachten burgers dat ze zich aan de bestaande regels houden. Die regels zijn er niet voor niets en dienen de veiligheid van de omgeving. Toch viel het op dat bij de Chemie-Packcase de directie niet hard werd aangepakt in de discussies. De aandacht ging vooral uit naar de handhavers. Volgens burgers was het al langer bekend dat het bedrijf de regels aan zijn laars lapte. Handhavers hadden eerder moeten ingrijpen.

Van bedrijven verwachten burgers verder dat ze eerlijk en open zijn over de risico's die er zijn. *“Doe het niet mooier voor dan dat het is en laat burgers niet in het ongewisse.”* Om de veteranenziekte te voorkomen, vinden enkele burgers dat bedrijven de verantwoordelijkheid hebben om bepaalde mensen te waarschuwen en een bezoek zo nodig af te raden. De ziekte is alleen maar dodelijk bij mensen met een sterk verminderde weerstand. Het zou daarom een optie zijn om sommige gelegenheden sterk af te raden voor mensen met een sterk verminderde weerstand. Zoals zwangere vrouwen en hartpatiënten bijvoorbeeld wordt afgeraden een achtbaan in te gaan.

Burgers lijken de spanning tussen de veiligheid aan de ene kant en de werkgelegenheid en concurrentie aan de andere kant te voelen en te begrijpen. Er gaan bijvoorbeeld geluiden om een bedrijfsbrandweer bij chemische bedrijven te verplichten. De meeste burgers vinden dit geen goed idee. Het lijkt hen een dure investering die ten koste gaat van de concurrentiepositie. Ook boeren hebben te maken met kostbare regels waardoor het lastig is om te concurreren met andere Europese landen. Bij de regelgeving moet te allen tijde goed naar de uitvoerbaarheid en effecten worden gekeken.

3.4 Burgers

Burgers blijken opvallend veel moeite te hebben om hun eigen rol en verantwoordelijkheid bij risico's te benoemen en ze beseffen ook dat ze er moeite mee hebben. Ze ervaren weinig handelingsopties. Dit kan echter ook te maken hebben met de cases die we besproken hebben op de community. In deze cases was het eigen handelingsperspectief soms beperkt, zoals bij de Chemie-Pack- en jeugdzorgcase. Om de veteranenziekte te voorkomen, vinden burgers dat ze in een hotel zelf eerst de kranen kunnen laten lopen. Dat doen ze thuis ook vaak als ze terugkomen van vakantie (n=3).

De verantwoordelijkheid die burgers zichzelf met name toedichten, is het inwinnen van informatie. Als voorbeeld geeft iemand de aankoop van een huis. Net zoals het nu verplicht is om bij de verkoop van een huis informatie te leveren over de isolatie van het huis, kan het verplicht worden om bij de aankoop van een huis langs de gemeente te gaan om een uitdraai te krijgen van de risico's van het nieuwe huis. Deze informatie moet wel eerlijk, juist en volledig zijn. Op deze manier zijn burgers op de hoogte van de risico's wanneer ze in de buurt van een hoogspanningsmast gaan wonen.

Wel geven burgers aan dat de overheid soms de neiging heeft om burgers te gemakkelijk de verantwoordelijkheid te geven om zichzelf te informeren. Het media-aanbod is zo groot dat burgers moeite hebben volledig geïnformeerd te blijven. De kans is groot dat ze wat missen. Sommige burgers vinden daarom dat informatie die ze echt tot zich moeten nemen, verstrekt moet worden via geadresseerde brieven.

4 Analyse over regelgeving: burgers zijn blij met regulering, maar handhaving en controle moet beter

Buiten de onderzoeksvragen om zijn ons een aantal zaken opgevallen in de community. In dit hoofdstuk geven we een analyse van deze bevindingen.

4.1 Burgers zien nut van regelgeving

Over het algemeen zien burgers dat regelgeving een maatschappelijk nut heeft. De meeste regels zijn er voor de eigen veiligheid en niet om ons leven moeilijk te maken, lijkt de gedachte van de burgers te zijn. *“De regels zijn er voor ons, niet tegen ons.”* Regels lijken soms onzinnig en zijn lastig te begrijpen, maar dit nemen ze op de koop toe. Ze beseffen namelijk dat Nederland een prettig land is om in te wonen, juist omdat er regels zijn en niet ondanks dat er regels zijn. Burgers hebben het over regels, maar lijken eigenlijk te willen dat zaken goed geregeld zijn. Meer hierover in de discussie.

Burgers vinden het ook goed dat er regels zijn, omdat ze vinden dat we samen een verantwoordelijkheid naar anderen toe hebben. Individuen kunnen er wel behoefte aan hebben om meer eigen risico te dragen, maar omdat we samen deel uitmaken van een maatschappij beïnvloedt dit vaak anderen. De keuze om risico's in de eigen ruimte op te eisen, mag niet ten koste gaan van anderen. *“Ik kan het wel leuk vinden om geen centrale verwarming te hebben en in iedere kamer een open vuurkorf neer zetten omdat het MIJN huis is, maar ik woon niet alleen in de straat.”*

4.2 Toezicht en handhaving worden vaker genoemd als zwak punt dan gebrek aan regels

Burgers hebben het gevoel dat de regelgeving in Nederland veelal op orde is. Er zijn strakke lijnen van wat wel mag en wat niet mag. In zoverre schiet de overheid niet tekort vinden de meeste burgers. Waar het volgens meer burgers echter wel aan schort, is de handhaving en de controle op de vastgestelde regels. Deze is volgens velen niet streng genoeg, waardoor het gemakkelijk is om de regels aan de laars te lappen. Dit komt onder andere naar voren bij de discussie over de Chemie-Packcase, waar burgers gevraagd wordt naar het optreden van de overheid na de brand bij Moerdijk. Maar burgers zien het ook bij andere bedrijven waar er niet streng genoeg op nalatigheid wordt gereageerd. Bedrijven krijgen in de ogen van burgers vaak te veel kansen.

“Als punt B niet in orde blijkt te zijn dan komt er na een aantal maanden een meneertje die nogmaals punt B controleert. Als vervolgens dat punt nog niet aan de eisen voldoet dan volgt er een waarschuwing. Als punt B niet in orde is dan heeft het bedrijf te zorgen dat het op orde komt! Desnoods met een bepaalde sanctie. Is punt B binnen vier weken niet op orde dan sluit het bedrijf.”

Burgers zijn van mening dat we met de bestaande regelgeving vooralsnog een heel eind komen. Daarbij gaan burgers er wel van uit dat de bestaande regels dan ook worden

nageleefd en dat er ook van adequate handhaving sprake is (bijv. zonodig sluiting van een bedrijf dat zich niet aan essentiële regels houdt). Dit blijkt ook uit de poll op de community waarin we burgers hebben gevraagd of ze het terecht vinden dat er vaak nieuwe regels worden ingevoerd na een incident: 60% vindt dat niet terecht en vindt dat er vooral naar toezicht en handhaving moet worden gekeken. *“Bij regelgeving is het van belang dat regels gecontroleerd worden. Regels die toch niet gecontroleerd worden, zijn meestal zinloos.”*

Handhaving is altijd belangrijk, maar helemaal als het om risico's gaat waarbij burgers geen eigen invloed hebben. Dan vertrouwen burgers volledig op de overheid en verwachten ze ook dat het op orde is.

“De regels zijn streng en in dit geval vind ik dat prettig, want ik kan als individu niet inschatten welke gevaren er zich achter de fabrieksmuren bevinden. Maar de controle en handhaving is niet streng, daarom heb ik als burger het gevoel dat ik goed beschermd word door de regels, maar dat is een schijnveiligheid, doordat de regels vooral op papier staan.”

4.3 Burger ervaart te veel regels, maar noemt eigenlijk vooral tegenstrijdigheden in regelgeving en de handhaving als struikelblok

Uit de poll op de community en uit de flitspeiling blijkt dat burgers vinden dat er te veel regels zijn in Nederland; 57% is het (helemaal) eens met de stelling dat er te veel regels in Nederland zijn. In de flitspeilingen is dit 60%.

Toch vinden burgers het lastig om vervolgens concrete gebieden te benoemen (binnen de fysieke veiligheid) waar er sprake is van te veel regels. In de discussie blijkt dat het struikelblok meer de uitvoering en naleving is. Een lokale overheid die doorslaat in de ogen van enkele burgers bij de uitvoering van regelgeving. Zoals het verbieden van een wielervedstrijd in een relatief klein dorp, terwijl minder drastische maatregelen wellicht beter bij het risico passen.

Andere voorbeelden die genoemd worden, hebben betrekking op het MKB. Ook hier gaat het niet om de hoeveelheid regels, maar zit het meer in de tegenstrijdigheid van regelgeving wat de naleving lastig maakt. Een respondent schetst een voorbeeld. Hij werkt met verf en andere gevaarlijke stoffen. Hiervoor moest een speciale kast worden aangeschaft. Volgens de regels van de brandweer moet deze kast buiten staan, volgens de regels van de arbodienst moet de kast binnen staan. Beide partijen kondigen de inspectie aan, dus de kast wordt in de praktijk van binnen naar buiten verplaatst afhankelijk van de instantie die langskomt. Deze burger wil zich graag aan de regels houden, maar zegt dat het wel uitvoerbaar moet zijn.

De tegenstrijdige regelgeving wordt in de hand gewerkt door de verschillende instanties die over eenzelfde risico gaan. Men begrijpt dat het nodig is om verschillende instanties

te betrekken, maar vraagt om overeenstemming tussen instanties. *“Kennis van risico’s is steeds ingewikkelder en meer specialistisch, dus ik kan er wel in komen dat bijvoorbeeld GGD en brandweer dingen vanuit een ander gezichtspunt benaderen.”*

5 Korte samenvatting en discussie

5.1 Samenvatting eerste community

Incidenten en de oorzaken ervan

Volgens burgers is een incident een negatieve gebeurtenis waarbij de impact op de maatschappij groot is. Voorbeelden die ze noemen, zijn o.a. de brand bij Chemie-Pack en de schietpartij in Alphen aan de Rijn.

Als we gericht vragen naar oorzaken voor incidenten in de jeugdzorg noemen burgers de hoeveelheid partijen die betrokken zijn bij jeugdzorgzaken en de hoeveelheid regels waardoor jeugdzorg niet efficiënt kan werken. Ook wordt er te laat en te laconiek gereageerd op signalen. Dit geldt ook voor de brand bij Chemie-Pack. In eerste instantie zijn bedrijven zelf verantwoordelijk, maar de controlerende inspecties hebben er niet voldoende bovenop gezeten.

Van de wijze waarop de overheid op de incidenten heeft gereageerd, hebben burgers geen duidelijk beeld. Van de wijze waarop de overheid zou moeten reageren, hebben ze dat wel. Zo vinden burgers dat de overheid moet onderzoeken waarom het incident is gebeurd en voorkomen dat het nog een keer gebeurt. Vervolgens mogen er best maatregelen (zoals vervolging) getroffen worden. Burgers merken hierbij op dat het soms nodig kan zijn om de overheid meer bevoegdheden te geven om incidenten te voorkomen.

Vrijwillige en onvrijwillige risico's

Binnen het fysieke domein maken burgers zich vooral zorgen over de uitbraak van ziekten en (brand)rampen waar chemische stoffen vrijkomen. Voorbeelden van risico's die burgers bereid zijn om te lopen (maar door de overheid aan banden worden gelegd), vinden ze lastig om te noemen. Echter, burgers kunnen wel duidelijk benoemen onder welke voorwaarden zij bereid zijn om risico's te lopen (transparantie over aard en omvang risico's, duidelijkheid over verantwoordelijkheden, geen nadelen voor anderen, dragelijkheid van verantwoordelijkheid en voorspelbaarheid).

Verantwoordelijkheden van verschillende partijen

Over de rol van de overheid zijn burgers verdeeld. Even veel mensen vinden dat de overheid zoveel mogelijk moet uitsluiten als mensen dat vindt dat de overheid burgers zoveel mogelijk moet vrijlaten en pas moet optreden als daar reden toe is. Het informeren over de aard en de omvang van risico's en verantwoordelijkheden zien burgers als een belangrijke taak van de overheid. Over de media merken burgers op dat hun invloed op de beeldvorming groot is en dat ze hierin hun verantwoordelijkheid moeten nemen.

Als het gaat om de eigen verantwoordelijkheid hebben burgers moeite om deze te benoemen en ze zijn zich hier ook bewust van. De enige verantwoordelijkheid die ze kunnen benoemen is het inwinnen van informatie. Van het bedrijfsleven verwachten burgers dat zij zich aan regels houden en burgers waarschuwen voor risico's.

5.2 Samenvatting flitspeilingen november 2011

Voorafgaand aan deze kwalitatieve community hebben we ook diverse andere onderzoeken uitgevoerd naar de risicobeleving van burgers, zoals twee flitspeilingen (MinBZK, november 2011). Ook doen wij onderzoek voor andere partijen met vergelijkbare kwesties (MinlenM, Omgevingsrecht, december 2011). Kunnen wij daaruit overkoepelende lessen trekken?

Uit de flitspeilingen blijkt dat de meerderheid van de mensen in eerste instantie vindt dat risico's bij het leven horen en dat de overheid snel de neiging heeft om alles te regelen waardoor er te veel regels ontstaan. De media overdrijven ook het gevoel van risico's volgens de burgers. Als er fysieke of materiële risico's zijn dan moeten mensen dat in de eerste plaats zelf oplossen volgens twee derde van de mensen.

Echter, als we daarna doorvragen over welke risico's niet geregeld moeten worden en die de overheid aan de burger zelf moet laten dan wordt het antwoord genuanceerder. In de eerste plaats moet er betrouwbare informatie komen over de aard en omvang van risico's vindt de helft van de ondervraagden, zonder aan te geven dat zij daarvoor zelf moeten zorgen.

We zien forse verschillen qua zelf verantwoordelijkheid dragen tussen de verschillende typen risico's. Bij sporten, drinken en een failliete bank is het een eigen risico (wat bij banken dus niet waar is). Ook vindt men dat de beveiliging van grootschalige evenementen door de organisatoren betaald moet worden (69%). Echter, bij infrastructurele kwesties, wonen en mobiliteit is de overheid toch de eerst aangewezen partij om de zaken goed te regelen. Daarin zit natuurlijk het regelen van veel sociale interactie tussen veel mensen waarbij niet één partij duidelijk meer baten of kosten heeft dan een andere. Dit regelen vindt men typisch een overheidstaak.

Naast de aard van het risico spelen ook andere dimensies een rol: de omvang van de impact (mensen en kosten) en de draagbaarheid van de kosten voor een burger en de mate waarin iemand er zelf invloed op kan hebben.

Omdat men schijnbaar te veel regeldruk voelt, hebben we voor diverse cases gevraagd hoe terecht men diverse verboden vindt (kinderzitjes, autogordels, sprinklerinstallaties, verplichte volksverzekeringen). Die blijkt men allemaal in ruime meerderheid te steunen. Ook de overheidsreacties bij de brand bij Chemie-Pack en de IJslandse vulkaanuitbarsting vindt men reëel.

Als we het Tilburgse zwembadincident nog eens aan mensen presenteren en vervolgens nog eens vragen naar de risicobereidheid van burgers dan vindt men beduidend minder vaak dat risico's vanzelfsprekend bij het leven horen en verwacht men veel en directe actie van de overheid. Dit type incident is geen acceptabel risico en de emotie van dit incident vermindert ook direct het algemene gevoel over risicoacceptatie.

burgerrisico's en handelingsperspectieven overblijven. Wat zijn die alsnog geaccepteerde persoonlijke risico's ook als er emoties in het spel zijn? En hoe kijken mensen tegen deze kloof in hun eigen reacties aan?

Segmentatie van burgers qua attitudes en keuzegedrag

We verwachten dat gemiddelde reacties van de gemiddelde burger rond dit onderwerp niet bestaan. Op basis van diverse onderzoeken naar draagvlak voor beleid, naar handavingsstijlen en uit de gedragswetenschappen weten we dat het oordeel van mensen van een bepaald risico, over hun handelingsmogelijkheden en de kans op gedragsverandering sterk afhangt van wie ze zijn op diverse kenmerken en van de stimuli en barrières in hun omgeving.

Afhankelijk van sociodemografische kenmerken zoals opleiding, geslacht en inkomen en waarden zoals sociaal of individualistisch verwachten we andere patronen van keuzegedrag op dezelfde oordeelregels. Bijvoorbeeld laagopgeleide individualistisch ingestelde mensen zullen bepaalde risico's urgent vinden. Files, criminaliteit en bepaald gedrag zien zij meer als een eigen keuze dan als een samen gedeeld risico (bijvoorbeeld het niet dragen van een autogordel). Terwijl bijvoorbeeld hoopopgeleide, sociaal georiënteerde mensen broeikas effect urgenter vinden dan criminaliteit en kiezen voor een sterke verantwoordelijkheid van de overheid en het bedrijfsleven.

Veel van dit soort psychosociale modellen splitsen de behoeften van mensen in drie of vier lagen: de materiële, technische behoeften aan de oppervlakte met daaronder de functionele behoeften: wat doet een dienst of product voor je? Daaronder komen dan behoeften aan het vervullen van waarden, soms gesplitst in sociale normen en waarden versus persoonlijke eindwaarden. Bij de vorming daarvan spelen overigens de sociodemografische kenmerken van iemand een behoorlijke rol. Veel marketingsegmentaties proberen op deze niveaus typen mensen te classificeren. (Bij TNS NIPO gebruiken wij daarvoor ons WIN-model en het NeedScope-model.)

We kunnen kijken of we de reacties van mensen op risico's en incidenten met overheidsbeleid kunnen interpreteren aan de hand van zo'n psychosociaal model. Hierover is nadere discussie nodig.

Bijlage 1: burgers maakten zelf ook onderwerpen aan op de community

Uit de onderwerpen die burgers zelf aanmaakten op de community kunnen we afleiden waar burgers zich zorgen om maken.

- Het gaat onder andere over hoe we met elkaar (en dieren) omgaan, de normen en waarden; vrijheid van meningsuiting, respect voor elkaar, gaypride, de weigerambtenaar.
- Bezuinigingen en de effecten daarvan: ivf, zorgkosten (hogere premie en hoger eigen risico), meer armoede in Nederland.
- Veiligheidsbeleving: in hoeverre voelen burgers zich veilig in Nederland?
- Energie in de toekomst: hoe gaan we met energie om over 50 jaar? (kernenergie, zonnepanelen (nog steeds erg duur, subsidie?) en windmolens)

TNS Nipo

Grote Bickersstraat 74 1013 KS Amsterdam

t 020 5225 444

e info@tns-nipo.com www.tns-nipo.com

Fase 2: verdieping van risico's en verantwoordelijkheden

Bevindingen tweede RiVerRaad burgercommunity

Elmara Bemer en Sibolt Mulder

G2798 | 16 maart 2012

Voor:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Inhoud

	Inleiding	1
1	Burgers: risico's en eigen verantwoordelijkheden	4
1.1	Op welk gebied willen burgers wel en geen risico's dragen en (meer) verantwoordelijkheid nemen?	4
1.1.1	De fietshelm	4
1.1.2	Aziatische tijgermug	5
1.1.3	Hiv-bloedtest	6
1.1.4	Voedselveiligheid	7
1.1.5	Tunnelveiligheid	8
1.1.6	Vuurwerk	10
1.2	Wanneer is een risico vrijwillig en wanneer onvrijwillig? Waar ligt de grens voor burgers?	10
1.2.1	Spontane reacties op verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige risico's	10
1.2.2	Vrijwillige of onvrijwillige risico's: gericht gevraagd naar de risico's in de cases	11
2	Verantwoordelijkheden van bedrijfsleven, overheid en media	13
2.1	Verantwoordelijkheden van bedrijfsleven en overheid	13
2.1.1	De fietshelm	13
2.1.2	Aziatische tijgermug	14
2.1.3	Hiv-bloedtest	15
2.1.4	Voedselveiligheid	15
2.1.5	Tunnelveiligheid	16
2.1.6	Vuurwerk	16
2.2	Analyse: hebben bedrijven en overheid dezelfde verantwoordelijkheden of andere?	17
2.3	Wat is de rol van media?	18
3	Onuitgesproken overtuigingen	19
4	Samenvatting en analyse	20
4.1	Samenvatting tweede community	20
4.2	Analyse tweede community	21
5	Overalldiscussie	25
	<i>Inhoud figuren en tabellen</i>	
1	<i>Risico's: verantwoordelijkheid zelf dragen of aan overheid overlaten?</i>	22

2	<i>Welke impliciete criteria gebruiken burgers bij hun oordeel over incidenten en risico's?</i>	26
3	<i>Burgerpercepties van welke risico's bij wie passen: welke omvang, wiens keuzes, wiens handelingsopties?</i>	28
4	<i>Waardensegmenten verschillen qua voorkeuren stijl van beleid: welke typen risico's en welke stijl qua instrumentkeuze en communicatie</i>	30

Inleiding

Aanleiding

In het voorjaar van 2011 is het interdepartementale programma *Risico's en Verantwoordelijkheden* van start gegaan. Het doel daarvan is om een kabinetsvisie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheden van de overheid in het omgaan met risico's. Daarnaast ontwikkelt het programma handvatten voor de overheid en het bestuur om te voorkomen dat risico's en incidenten leiden tot onevenredige interventies. Met enige regelmaat treedt namelijk de zogenaamde risico-regelreflex (RRR) op. Er komen steeds meer regels en beleidsmaatregelen om de samenleving te beschermen tegen de meest uiteenlopende risico's. Dit complexe systeem dreigt steeds verder uit te dijen en daarmee zowel onbetaalbaar te worden als een rem te vormen op maatschappelijke innovaties en vernieuwingen.

Definitie van de risico-regelreflex: het mechanisme waarbij een risico of incident wordt beantwoord met onevenredige (overheids)interventies, en waarbij de verantwoordelijkheid voor risicobeheersing en schadecompensatie min of meer vanzelfsprekend wordt opgevat als overheidstaak. Maatschappelijke commotie rondom risico's en incidenten is op zich geen probleem; integendeel, het kan waardevol zijn om misstanden aan het licht te brengen. Maar in een zeer veilige samenleving als de Nederlandse is het niet eenvoudig om verdere verbetering van veiligheid te realiseren. Er zijn duidelijke indicaties dat interventies die onder druk worden doorgevoerd het gevaar lopen onevenwichtig uit te pakken in de balans tussen veiligheidsopbrengsten, kosten en bijwerkingen.

Het doel van het programma is om voorstellen te doen voor een verruiming van het handelingsperspectief van de (rijks)overheid en andere actoren in de omgang met risico's en incidenten. De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd een visie te ontwikkelen op de rol van de overheid bij het omgaan met risico's. Deze visie zal eind 2012 gereed zijn.

De rol van burgers inzake RRR kan bepalend zijn; in een visie over de rol van de overheid bij het omgaan met risico's zijn burgers belangrijke actoren.

Doel

Dit onderzoek geeft inzicht om bij een range van huidige en nieuwe risico's en typen incidenten te weten wat burgers van de overheid, het bedrijfsleven en zichzelf verwachten. De indruk bestaat dat burgers minder risicoschuw zijn dan de media, de politiek en wellicht de overheid geneigd zijn te veronderstellen. Die veronderstellingen zijn intussen wel de drijvende kracht achter de drang om risico's uit te sluiten, ook als dat eigenlijk niet kan.

Via een dialoog met de burger achterhalen we:

- Wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR?
- Hoe denkt men over bepaalde dilemma's?
- Wat vindt men van bepaalde oplossingsrichtingen?

Opzet onderzoek

Het gehele onderzoekstraject bestaat uit drie fasen. In de eerste verkennende fase stond de eerste vraag (wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR) centraal, die we hebben beantwoord door middel van een online community. Een community is een interactief en online instrument waar moderators (discussieiders) met een geselecteerde groep burgers de thema's behandelen.

De onderzoeksvragen die in de community zijn behandeld, zijn:

- Op welk gebied willen burgers wel en geen risico's dragen?
- Wanneer is een risico vrijwillig en wanneer niet? Waar ligt de grens?
- Burgers willen door overheid en bedrijfsleven geïnformeerd worden over risico's en wat ze daar zelf aan kunnen doen. Is er sprake van dezelfde verantwoordelijkheid bij overheid als het bedrijfsleven?
- Wat is de rol van de media?
- In hoeverre ervaren burgers de onuitgesproken overtuigingen 'ieder ongeluk had voorkomen kunnen worden' en 'veiligheid boven alles'?

Om te achterhalen wat volgens burgers de verantwoordelijkheden zijn van de overheid, het bedrijfsleven en media, hebben we bij een aantal dilemma's gevraagd wat burgers zouden doen als ze de minister waren, de journalist of de verkoper.

In deze tweede fase is wederom een community ingezet en is er stilgestaan bij verschillende dilemma's aan de hand van zes cases:

- fietshelm
- Aziatische tijgermug
- hiv-bloedtest
- voedselveiligheid
- tunnelveiligheid
- vuurwerk

Bij de selectie van de cases is rekening gehouden met de volgende criteria: vrijwillig/onvrijwillig en veraf/dichtbij.

De community hebben we de RiVerRaad genoemd en heeft gelopen van 22 t/m 29 februari 2012. Voor de community hebben we 42 mensen uitgenodigd; 40 mensen hebben zich daadwerkelijk aangemeld en het merendeel is (zeer) actief geweest. Bij de werving en selectie van de burgers hebben we een spreiding aangebracht op leeftijd, geslacht, opleiding en WIN-segment. In de overallrapportage nemen we een uitgebreide onderzoeksverantwoording op.

Leeswijzer

Dit is de tweede deelrapportage met daarin de bevindingen van de tweede fase van dit onderzoekstraject. In het eerste hoofdstuk leest u welke risico's burgers wel willen dragen en welke niet en wat hun verantwoordelijkheden zijn bij deze risico's. Ook komt het onderscheid tussen vrijwillige en onvrijwillige risico's aan bod, welke dit voor hen zijn en

waar de grens ligt. In het tweede hoofdstuk komen de verantwoordelijkheden van de overheid, het bedrijfsleven en media aan bod, in de beleving van burgers. Hier beschrijven we de verschillen tussen de informatie die burgers van het bedrijfsleven verwachten en van de overheid. In hoofdstuk drie bespreken we in hoeverre burgers de onuitgesproken overtuigingen 'veiligheid boven alles' en 'ieder ongeluk had voorkomen hanteren. In het vierde hoofdstuk vatten we de bevindingen van de tweede community samen en geven we een analyse. In het laatste hoofdstuk leest u de discussie over de bevindingen uit de twee communities, de flitspeilingen en lessen die we hebben geleerd uit overig onderzoek.

Als we het hebben over burgers, dan bedoelen we de burgers die mee hebben gedaan aan deze eerste community.

1 Burgers: risico's en eigen verantwoordelijkheden

1.1 Op welk gebied willen burgers wel en geen risico's dragen en (meer) verantwoordelijkheid nemen?

In de RiVerRaad community hebben we burgers zes verschillende cases voorgelegd waarin een fysiek risico centraal stond. Per case hebben we burgers gevraagd of zij vinden dat er maatregelen getroffen moeten worden om deze fysieke risico's te beperken of dat zij zelf verantwoordelijkheid willen dragen.

1.1.1 De fietshelm

Als burgers gaan fietsen, willen zij de fysieke risico's die daarmee gepaard gaan zelf dragen. Ze ervaren veiligheid op de fiets als een eigen verantwoordelijkheid. Dat blijkt uit de reacties van burgers op de voorgestelde maatregel om een helmplicht in te voeren. De meeste burgers zijn tegen een helmplicht voor volwassenen. Ze vinden dat ze zelf de keuze moeten kunnen maken of ze een fietshelm dragen of niet. Burgers vinden dit een risico waar men met gezond verstand in staat is de situatie zelf in te schatten. *“Vind je zelf dat je een groter risico loopt, bijvoorbeeld op de racefiets of mountainbike, dan doe je hem op. Fiets je elke dag hetzelfde saaie stukje binnendoor naar je werk, dan doe je geen helm op.”* Hoewel andere burgers zich afvragen wat gezond precies is. Voor de een is deze beslissing makkelijker te maken dan voor de ander.

Zowel het risico als de consequenties van een mogelijk incident zijn volgens een paar burgers voor hen zelf. Daarom vinden ze dat het aan hen zelf is om de risico's in te schatten en desgewenst maatregelen te nemen. Ook schatten burgers de kans dat er wat gebeurt klein in. Dit heeft onder andere te maken met de veilige situaties voor fietsers in Nederland. *“Nederland is een fietsland, in geen enkel land wordt er zo veel rekening gehouden met fietsers als in Nederland.”* En juist omdat Nederland een fietsland is, gebeuren er relatief meer ongelukken beredeneert een aantal burgers. Hiermee plaatsen burgers de ongevallencijfers in perspectief en vinden daarom dat een fietshelm niet nodig is. Andere zaken met betrekking tot veiligheid in het verkeer hebben volgens deze burgers dan ook meer prioriteit. Hier worden geen voorbeelden genoemd.

Burgers zien ook praktische problemen bij het dragen van een helm die zwaarder lijken te wegen dan de voordelen. *“Waar laat je zo een helm op plaats van bestemming.”* *“Vooral vrouwen vinden het vast niet fijn als hun kapsel nadien er niet meer uitziet. Zo'n helmplicht zou mij dan ook echt weerhouden om de fiets te pakken. Ik wil wel een beetje leuk voor de dag komen op plaats van bestemming.”*

Dat er geen eenduidig verhaal is over of de fietshelm wel of niet helpt, sterkt burgers in hun mening om het risico zelf te willen dragen. Harde cijfers, waaruit blijkt dat een fietshelm minder blijvend letsel oplevert, ontbreken volgens meerdere burgers, net als cijfers over andere ongelukken in het verkeer en met de fiets. Pas dan kan volgens een burger een kosten-batenanalyse worden gemaakt. Zolang deze er niet is, vindt hij de veiligheid op de

fiets een eigen verantwoordelijkheid. Ook het mogelijke gebrek aan draagvlak voor de fietshelm sterkt de tegenstanders, hoewel de voorstanders daar anders over denken. Zij refereren naar andere veiligheidsmaatregelen waar mensen in eerste instantie ook niet blij mee waren, zoals de autogordel en het kinderzitje. *“Was er ooit draagvlak voor de autogordels en kinderzitjes? Nu zijn het de normaalste zaken van de wereld voor de meeste mensen.”* Wel realiseert een burger zich dat een gebrek aan draagvlak kosten met zich mee gaat brengen. *“Het betekent dat er veel geld en energie moet worden gestoken in voorlichting en vooral in handhaving.”*

Burgers voorzien ook nadelen van een eventuele helmplicht. Zo denkt een burger dat mensen zich onveiliger gaan gedragen als zij zich veiliger gaan voelen met een helm. Een ander effect is dat meerdere burgers aangeven eerder de auto te pakken als een fietshelm verplicht wordt. Andere burgers echter denken dat dit wel los zou lopen.

Zoals eerder genoemd, hebben burgers het gevoel dat ze zelf de situatie op de fiets goed kunnen inschatten en de risico's kunnen overzien. Daarom zien meerdere burgers een helmplicht voor kinderen wel zitten. Deze doelgroep heeft in hun ogen juist moeite om gevaarlijke situaties te signaleren. Daarom stellen meerdere burgers een helmplicht voor kinderen van 13-16 jaar voor. Ze hopen ook dat het dragen van een helm een gewoonte wordt en mensen het later uit zichzelf blijven doen. Andere burgers vinden dat de veiligheid van de kinderen een verantwoordelijkheid is van de ouders en dat de overheid ook voor kinderen geen helmplicht moet invoeren. *“Als ouder moet je je kind leren om op een veilige en verantwoordingelijke manier aan het verkeer deel te nemen en dat begint al vroeg.”*

De paar mensen die voor een helmplicht (voor kinderen) zijn, lijken vooral geen nadelen te zien van de fietshelm. *“Wat is er op tegen. In Zweden, Duitsland en Frankrijk doen ze het ook.”* *“In andere landen is het heel gebruikelijk, hier zeggen mensen waar bemoei je je mee, maar ondertussen is er wel veel schade.”* De voorstanders denken dat de helmplicht voor kinderen een kwestie van wennen is. Een enkeling ziet ook minder maatschappelijke schade door de verplichting van de fietshelm. Zij berekenen dat de kosten voor behandeling en revalidatie vele malen hoger zijn dan de ziektekostenpremie.

Als de keuze aan burgers wordt gelaten, zeggen de meesten meteen geen fietshelm te zullen dragen. Een paar mensen zullen de situatie op de weg wel meenemen. Ze denken dat ze een fietshelm zullen dragen in een drukke stad of als ze met de racefiets op pad gaan.

1.1.2 Aziatische tijgermug

De meeste burgers in de community lijken niet bereid te zijn de risico's die de Aziatische tijgermug met zich meebrengt te dragen. Ze vinden dat er maatregelen genomen moeten worden.

Een paar mensen vinden het risico te verwaarlozen. *“We moeten niet overdrijven. Het gaat om een klein percentage, waarvan niet duidelijk is of die muggen daadwerkelijk drager zijn van het virus.”* Iemand anders ervaart het als een hype. *“Als we een paar weken verder zijn, is het weer iets anders. Net zoals het blauwtongvirus, wat toen heel erg in het nieuws was.”*

En sommigen waarschuwen dat het geen 'hetze' moet worden, waarbij de overheid burgers bang maakt.

Burgers vinden de risico's van de Aziatische tijgermug vooral vervelend omdat ze het gevoel hebben er niet veel aan te kunnen doen. *"Wie ziet het verschil tussen een gewone mug en een Aziatische, ik niet."* Deze burgers vinden het over het algemeen belangrijker dat er eerst onderzoek komt. Zij hebben behoefte om meer te weten over wat er precies mis kan gaan met de muggen voordat er maatregelen worden getroffen. *"Aan paniekvoetbal hebben we natuurlijk ook weinig."*

De meeste burgers vinden het een serieus probleem en het feit dat niet alle Aziatische tijgermuggen drager zijn van het virus lijkt hun mening niet te beïnvloeden. Er is geen bestrijdingsmiddel en de gevolgen van de mug zijn dusdanig groot volgens burgers dat ze het als een ernstig risico ervaren. Mensen kunnen (ernstig) ziek worden en dood gaan. Juist daarom willen deze mensen niet wachten (op eventueel onderzoek) maar meteen overgaan op maatregelen. *"Zolang er geen geneesmiddel is voor dengue moeten we maatregelen nemen."* Meer over de maatregelen die de overheid moet treffen, leest u in hoofdstuk twee over de verantwoordelijkheden van de overheid.

1.1.3 Hiv-bloedtest

Het risico dat bloed besmet is met het hiv-virus lijken burgers in de community te willen dragen. Ze zijn unaniem en vinden dat de extra test afgeschaft mag worden. De meesten zijn hier heel resoluut in.

Het bedrag dat de aanvullende test kost, staat volgens burgers niet in verhouding tot wat het oplevert. Burgers stellen dat als de aanvullende test de afgelopen vijf jaar geen extra geval van besmet bloed heeft opgeleverd, kan worden geconcludeerd dat de andere voorzorgsmaatregelen blijkbaar voldoende zijn. *"Statistisch zou er één extra geval per vijf jaar ontdekt worden. De werkelijkheid heeft aangetoond dat het getal nog lager ligt. Dat is voor mij voldoende reden om de extra test te laten vallen."* Mensen bedenken zich meteen wat er gedaan kan worden met het geld dat de afschaffing van de extra test zal opleveren. *"Het geld kan veel beter in andere zorg worden gestoken."* En dat geldt helemaal nu we te maken hebben met een crisis. *"Zorg wordt al zo duur. Mensen zijn natuurlijk niet uit te drukken in geld, maar in deze tijd van crisis moet je op de kosten letten. Stoppen dus!"*

Meerdere mensen realiseren zich wel dat, ondanks dat de kans heel erg klein is, het vreselijk is als een naaste door het gedoneerde bloed besmet raakt met het hiv-virus. *"Het zal je kind maar wezen."* Toch vinden burgers zelf dat de ratio hier moet winnen ten opzichte van het sentimentele gevoel dat het iemand uit de naaste omgeving zou kunnen zijn bij wie de besmetting op deze manier wordt voorkomen. Daarvoor kost het te veel geld.

Het feit dat hiv-besmetting niet per definitie tot spoedig overlijden leidt, versterkt de mening van burgers om de aanvullende test af te schaffen. *"Jaren geleden was mijn antwoord waarschijnlijk anders geweest. Nu zeg ik stoppen met de aanvullende hiv-bloedtest!"* Er zijn volgens burgers genoeg andere ziekten waarbij dat nog wel het geval is en waar het geld beter besteed kan worden. *"Hiv kan aardig onder controle worden"*

gehouden. Besteed het geld aan ziekten die veel aandacht nodig hebben. Ik hoor in mijn omgeving niemand praten over hiv, maar wel over kanker.”

Het geld dat de afgelopen vijf jaar aan de extra test is uitgegeven, zien sommigen als weggegooid geld. Iemand anders is het daar niet mee eens. Volgens deze burgers is op deze manier wel vast komen te staan dat de andere methoden samen waterdicht werken. Meerdere burgers vinden dit een goede gedachte en zijn het hiermee eens.

1.1.4 Voedselveiligheid

Als het gaat om de voedselveiligheid en de eigen verantwoordelijkheid van burgers dan zien we dat burgers in de RiVerRaad verdeeld zijn in twee groepen. Er is een groep die bereid is meer verantwoordelijkheid te nemen, en dat zelfs toejuicht. En er is een terughoudende groep die voorzichtiger is om meer verantwoordelijkheid voor voedselveiligheid naar zich toe te trekken.

In de discussie over meer eigen verantwoordelijkheid hebben burgers het vooral over het omgaan met producten die over de houdbaarheidsdatum zijn. Burgers die voor meer eigen verantwoordelijkheid zijn, willen niet dat de keuze voor hen gemaakt wordt, maar willen zelf kunnen bepalen of ze producten over de houdbaarheidsdatum kopen. Meerdere burgers vinden dat men zelf goed moet opletten als men boodschappen doet en delen burgers zelf een belangrijke verantwoordelijkheid toe. Uit hun verhalen blijkt dat ze zelf ook producten gebruiken die (net) over de houdbaarheidsdatum zijn. Ze bekijken goed om welk product het gaat. Ze ruiken eraan, kijken goed en beoordelen dan of en hoelang ze het nog kunnen consumeren. *“Vlees daar moet je mee opletten, maar blikken, pakken, cola en bier dat kan prima.”* Een belangrijk argument voor meer eigen verantwoordelijkheid bij de houdbaarheid van producten is dat er op deze manier minder eten wordt weggegooid. Meerdere mensen storen zich hier erg aan. *“Er wordt voor kapitalen aan eten weggegooid, laat mensen zelf bepalen of ze dit nog willen kopen en eten.”*

Deze mensen schatten de risico's van het consumeren van producten over de houdbaarheidsdatum laag in en denken daarmee de verantwoordelijkheid te kunnen dragen. Burgers denken dat de data die op verpakkingen staan ruim zijn en weten het verschil tussen t.g.t. (te gebruiken tot) en t.h.t. (ten minste houdbaar tot). Ze denken niet dat ze extra risico nemen door een product te kopen dat het einde van de houdbaarheidsdatum nadert. Meerdere mensen geven aan zelfs speciaal op zoek te gaan naar deze producten omdat deze meestal goedkoper worden aangeboden. Burgers scheppen wel een uitzondering en een voorwaarde. Zo willen ze geen risico lopen met producten als vlees, vis en kip en dient het duidelijk te zijn voor de consument dat de producten over de houdbaarheidsdatum zijn. *“AH doet dat duidelijk met een sticker.”* Een burger stelt voor deze producten apart te zetten van andere producten, zodat het goed zichtbaar is dat deze producten over de houdbaarheidsdatum zijn. Anderen vinden dat een goed idee.

Burgers die huiverig zijn om meer verantwoordelijkheid te pakken, vinden dat ze ervan uit moeten kunnen gaan dat producten in de winkel en restaurants goed zijn. In tegenstelling tot de vorige groep die vooral vindt dat mensen zelf goed op moeten letten, vindt deze

groep dat dit een zorg voor de verkoper is. Een paar burgers vinden dat een product over de houdbaarheidsdatum één dag in de uitverkoop mag en daarna moet worden verwijderd. Deze mensen lijken niet het verschil te weten tussen t.g.t. en t.h.t. *“Wat je er thuis mee doet, moet iedereen zelf weten, maar je mag toch verwachten dat je in de winkel artikelen koopt die goed zijn en niet dat je eerst na moet denken of je die nog wel kunt eten.”* Ook thuis lijken enkele van deze burgers geen enkel risico te nemen en gooien producten over de houdbaarheidsdatum direct weg.

Deze burgers denken dat ze niet genoeg inzicht en kennis hebben om meer verantwoordelijkheid te pakken. *“De weg van ons voedsel is tegenwoordig dusdanig complex dat het voor een normale burger niet meer redelijk is om te veronderstellen dat die daar een risicoanalyse op los kan laten.”* Het ontbreekt mensen vaak al aan basiskennis over voedsel, volgens een aantal burgers. *“Ik ben enorm geschrokken van het aantal mensen dat totaal onwetend is over voedsel en wat er allemaal in zit. Kijk naar al die mensen met overgewicht en diabetes. Veelal het gebrek aan kennis over eten en etenswaren.”* Ook burgers die voor meer eigen verantwoordelijkheid zijn, ervaren een bepaalde grens, bijvoorbeeld bij restaurants. Zij vinden het een eigen verantwoordelijkheid om een goed restaurant uit te kiezen, maar ze weten vervolgens niet precies wat er in de keuken gebeurt.

Voor de meeste burgers geldt dat ze niet willen bezuinigen op voedselveiligheid, ook de burgers die meer verantwoordelijkheid willen hebben, vinden dat. Ze constateren dat het niveau van de voedselkwaliteit goed is. *“Ik geloof dat het vrij zeldzaam is dat de consument in de grote supermarkten te maken krijgt met bedorven producten.”* En ze vinden dat we wel op dit niveau moet blijven. *“De voedselveiligheid moet op peil blijven want als dat minder wordt, wordt eten risicovoller en daarmee het risico van ziekte en tja, ziek zijn kost de gemeenschap ook geld.”* Bezuinigen op voedselveiligheid is volgens meerdere burgers dan ook een kortetermijnoplossing. Daarbij zien mensen voedselveiligheid als primaire levensbehoefte voor iedereen waar men op moet kunnen vertrouwen.

Dat mensen niet willen bezuinigen op voedselveiligheid blijkt wel uit de reacties op de stelling waarbij burgers de keuze tussen bezuinigen op voedselveiligheid en persoonsgebonden budget (pgb) wordt voorgelegd (*Vind je dat de minister van Volksgezondheid, om ernstige risico's te voorkomen, het hoge beschermingsniveau voor voedselveiligheid moet blijven hanteren en de kosten desnoods ten laste van het persoonsgebonden budget moet laten komen?*). Burgers vinden het überhaupt een aparte stelling en het deed wat stof opwaaien. De meeste mensen vinden dat we af moeten blijven van het pgb, maar dat betekent niet dat het ten koste mag gaan van de voedselveiligheid. Sommige burgers droegen andere oplossingen aan om op deze manier van het budget voor voedselveiligheid en het pgb af te kunnen blijven. Zo noemen ze heffing op luxegoederen en efficiëntere (voedsel)controles. Buiten het voedselterrein noemt een burger de hiv-bloetest en minder bureaucratie, vooral in de zorg.

1.1.5 Tunnelveiligheid

De meeste burgers in de RiVerRaad lijken bereid om meer risico te dragen als het gaat om tunnelveiligheid in Nederland. Tunnelveiligheid vinden burgers belangrijk, maar ze begrijpen ook dat er bezuinigd moet worden. De meeste burgers vinden dat er geen extra geld (zoals

de Tunnelwet vereist) aan tunnelveiligheid moet worden uitgegeven om deze extra veilig te maken.

Burgers durven dit risico te nemen, omdat ze de huidige veiligheid in tunnels hoog inschatten. Nederlandse tunnels hebben een paar eigenschappen waardoor het risico op ernstige incidenten volgens burgers beperkt is. Er zijn geen tunnels met tweerichtingsautobanen en de tunnels zijn niet extreem lang. Daarom kan Nederland volstaan met het volgen van de EU-richtlijnen die volgens burgers goed genoeg zijn. Mensen hebben het idee dat met de aangescherpte regelgeving Nederland het beste jongetje van de klas wil zijn, wat in dit geval niet nodig is. *“Veilig is veilig.” “Nog meer geld is niet nodig. Goed onderhoud is volgens mij meer dan voldoende. Waarom zo veel geld uitgeven terwijl de tunnels volgens de huidige maatstaven gewoon veilig zijn?”* Er zullen volgens hen niet meer slachtoffers vallen als de overheid besluit geen extra geld aan tunnelveiligheid uit te geven. Andere burgers willen eerst onderzoek zien waaruit blijkt dat bezuinigingen geen negatieve gevolgen hebben voor de veiligheid in tunnels.

Meerdere burgers vinden het belangrijk dat de kosten in verhouding staan tot de risico's in de tunnels. Er moet een kosten-batenanalyse worden gemaakt en deze moet vergeleken worden met de situatie buiten de tunnels. *“Ik wil overal veilig kunnen rijden, in een tunnel en buiten de tunnel.” “We moeten wel gaan kijken waar in verhouding de meeste ongelukken gebeuren en wat de grootste risico's zijn. Aan de hand daarvan zou budget besteed kunnen worden.”* Ondanks dat veiligheid op de weg en in tunnels belangrijk is, moet de overheid volgens burgers niet doorschieten. Sommige burgers maken zelf al een schatting van de situatie en concluderen dat er bezuinigd kan worden op tunnelveiligheid. *“Er maken in verhouding meer mensen gebruik van het wegen- en spoornet dan een tunnel.”* Het geld kan volgens hen beter besteed worden aan de veiligheid op het spoor en op de weg. De risico's op de weg en het spoor schatten ze vele malen groter in dan in tunnels.

Niet alleen binnen infrastructuur vinden burgers een juiste kostenverdeling belangrijk. Ook als het gaat om tunnelveiligheid ten opzichte van andere vormen van fysieke veiligheid vinden burgers het belangrijk dat de kosten in verhouding staan tot de risico's. *“Tegenover allerlei andere getallen van slachtoffers aan ziekten en verslavingen vind ik het buiten proportie om evenveel geld te besteden aan tunnelveiligheid dan aan andere vormen van fysieke veiligheid.”* Vergeleken met andere vormen van fysieke veiligheid vinden de meeste burgers tunnelveiligheid niet belangrijker. Vooral omdat de veiligheid op 'topniveau' is en de risico's verwaarloosbaar zijn. *“In Nederland is het risico voor de mensen dat er wat gebeurt in een tunnel minder dan één persoon per jaar. Dat betekent dat het risico verwaarloosbaar is.”* Eén iemand vindt tunnelveiligheid wel belangrijker, omdat er bij een incident in een tunnel meer slachtoffers vallen dan bijvoorbeeld op een operatietafel.

Een aantal burgers denkt dat we veiligheid niet alleen met geld kunnen bereiken, maar noemt ook de eigen verantwoordelijkheid. Mensen moeten goed opletten en niet te hard en te roekeloos rijden, vinden zij.

1.1.6 Vuurwerk

De meeste burgers willen de risico's die het afsteken van vuurwerk met zich meebrengt zelf dragen. Ze zijn tegen een vuurwerkverbod en willen zelf kunnen beslissen of ze vuurwerk afsteken. Vuurwerk afsteken, hoort bij oud en nieuw volgens hen. *"Het zelf afsteken van vuurwerk op oudjaar is een groot sociaal feest waar heel veel mensen plezier aan beleven."* Een paar mensen zijn voor een verbod op vuurwerk; zij hebben niets met vuurwerk en vinden het weggegooid geld. Meerdere mensen zijn voor het centraal afsteken van vuurwerk. In eerste instantie kwamen burgers hier niet zelf mee, maar nadat we dit in een stelling opnamen, reageerden meerdere positief, hoewel de meesten van hen hieronder verstaan dat particulieren zelf gezamenlijk vuurwerk afsteken waar een vergunning voor nodig is.

Burgers die de risico's zelf willen dragen, vergelijken het afsteken van vuurwerk met andere risico's, zoals alcohol drinken. *"Alcohol is toch ook niet verboden en dat is ook niet goed voor je."* Ook vinden ze de problemen met vuurwerk wel meevallen. Het dalend aantal ongelukken sterkt deze gedachten, net als het feit dat oud en nieuw maar één keer per jaar is. Slachtoffers zul je volgens hen altijd houden. *"Als je alles moet verbieden waar slachtoffers vallen, kan je niets meer doen."* Burgers denken ook dat vuurwerk afsteken een risico is dat mensen zelf goed kunnen inschatten en daar naar kunnen handelen. *"Gebruik vooral je gezond verstand. Houd afstand, schat het risico goed in en als je helemaal zeker wilt zijn van je zaak: blijf binnen. Het is maar één avond in het jaar."*

Burgers die toch wel wat voelen voor het centraal afsteken van vuurwerk zien wel voordelen zoals een veiligere situatie, maar zijn niet bereid hier meer belasting voor te betalen. Ze voelen meer voor een commerciële aanpak in de vorm van entreegeld bij een dergelijk evenement. Het centraal afsteken van vuurwerk moet volgens burgers niet alleen in grote steden gebeuren, maar in elke stad en elk dorp.

Meerdere mensen zien nadelen van het centraal afsteken van vuurwerk. Een paar mensen maken zich zorgen hoe de overheid de veiligheid van een dergelijk evenement gaat organiseren. *"Daar komen veel mensen op af, hoe gaan daarmee om?"* Anderen vinden het vervelend dat ze hun huis nog uit moeten om vuurwerk te zien en het is ook niet helemaal veilig als mensen nog met de auto ergens naartoe moeten rijden. Veel mensen hebben dan wat gedronken.

1.2 Wanneer is een risico vrijwillig en wanneer onvrijwillig? Waar ligt de grens voor burgers?

1.2.1 Spontane reacties op verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige risico's

Gevoelsmatig gaat het verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige risico's voor burgers over keuzes kunnen maken, invloed hebben en de mate waarin men zelf de situatie kan vermijden.

Een onvrijwillig risico is een risico dat je als burger niet of lastig kan vermijden. Over wat je precies wel en niet kan vermijden, zijn de meeste burgers het eens, hoewel één burger volgens de definitie vindt dat deelnemen aan het verkeer of gebruikmaken van het openbaar vervoer (deels) een onvrijwillig risico is. Het is in zijn ogen voor het deelnemen aan de economie onvermijdbaar om hier gebruik van te maken. Een ander voorbeeld dat burgers noemen, is een gifwolk veroorzaakt door industrie. Volgens een aantal burgers zijn onvrijwillige risico's vaak economisch en milieugerelateerd. Als voorbeeld van een vrijwillig risico noemt een burger wonen bij Pernis en ook gevaarlijke sporten worden genoemd.

Juist omdat het om keuzes gaat, vinden meerdere burgers de grens tussen vrijwillig en onvrijwillig lastig. Als voorbeeld noemt een burger getroffen worden door bliksem. Dit lijkt onvrijwillig, maar omdat het ook te maken kan hebben met keuzes die je maakt, kan het risico vrijwillig worden. Burgers stellen de vraag wanneer heb je wel en niet een keuze. Wat burgers ook lastig vinden, is dat omstandigheden kunnen veranderen. Dit betekent dat een risico dat men in eerste instantie onder bepaalde omstandigheden vrijwillig heeft genomen, kan veranderen in een onvrijwillig risico.

Beschikken over kennis en informatie over risico's lijken bepalend te zijn voor het vaststellen of een risico vrijwillig of onvrijwillig is. Een burger vraagt zich af in hoeverre een risico wel vrijwillig is als je niet op de hoogte bent van alle mogelijke problemen die zich voor kunnen doen. *“Een onvrijwillig risico zou wel eens een gevolg kunnen zijn van een besluit dat ik zelf heb genomen, maar waarvan ik niet heb kunnen overzien dat zo iets mogelijk zou zijn.”* Dit zou kunnen betekenen dat een risico alleen vrijwillig kan zijn als je volledig op de hoogte bent.

1.2.2 Vrijwillige of onvrijwillige risico's: gericht gevraagd naar de risico's in de cases

Na de open vraag over wat burgers verstaan onder vrijwillige en onvrijwillige risico's hebben we burgers ook gevraagd de cases op de community (fietshelm, hiv-bloedtest, Aziatische tijgermug, voedselveiligheid, tunnelveiligheid en vuurwerk) plus vulkaan en buitendijks wonen in te delen in drie groepen: vrijwillig, onvrijwillig en grensgeval.

Hier zien we ook dat burgers dezelfde factoren gebruiken om vrijwillig van onvrijwillig te onderscheiden, namelijk invloed en mate waarin het vermijdbaar is. Echter, men is verdeeld over de mate van invloed die men op de situatie heeft. Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat de meeste burgers het risico in tunnels als onvrijwillig ervaren, maar een enkeling ook als vrijwillig. De overige bevindingen hebben we hieronder per groep verder uitgewerkt.

Vrijwillige risico's

De meeste burgers zijn het eens over de risico's die in deze cases vrijwillig zijn: fietshelm, vuurwerk en buitendijks wonen. Dit zijn volgens burgers risico's die je zelf kan inschatten en waarbij je zelf afwegingen kan maken.

Van deze risico's vindt een enkeling vuurwerk een grensgeval. *“Het is vrijwillig omdat je zelf verantwoordelijk bent voor wat je koopt en hoe je het afsteekt, maar gedeeltelijk onvrijwillig omdat jij geen invloed hebt op wat jouw buurtgenoten inkopen en hoe ze het afsteken.”*

Onvrijwillige risico's

Onvrijwillige risico's zijn de risico's beschreven in de cases hiv-bloedtest, tunnelveiligheid, Aziatische tijgermug en vulkaan. Bij deze risico's vinden burgers dat ze afhankelijk zijn van collectieve beslissingen, ze hebben geen beslissingsbevoegdheid. De risico's kunnen hen daarom zomaar overkomen, zonder dat ze er invloed op hebben. *"Je bent overgeleverd aan de beslissing van een ander, je kan zelf weinig inbrengen."*

Een paar mensen vinden de risico's in de cases hiv-bloedtest en tunnelveiligheid zowel vrijwillig als onvrijwillig, omdat men er wel en geen invloed op heeft. *"Je kan weliswaar een afweging maken om het wel of niet te doen, maar je hebt toch bloed nodig."*

Vrijwillige/onvrijwillige risico's

Een meerderheid van de burgers vindt de risico's beschreven in de case voedselveiligheid zowel vrijwillig als onvrijwillig. Men maakt zelf keuzes en is verantwoordelijk voor de bereiding van de producten, maar er is ook een deel waar burgers vinden dat ze geen invloed op hebben. *"We moeten toch eten en we weten niet waar het vandaan komt."*

Een paar burgers ervaren voedselveiligheid als een onvrijwillig risico. Ze vinden dat ze geheel afhankelijk zijn van hoe producenten en de regering omgaan met wetten en regels voor producten.

2 Verantwoordelijkheden van bedrijfsleven, overheid en media

2.1 Verantwoordelijkheden van bedrijfsleven en overheid

We hebben burgers verschillende risico's voorgelegd en daarbij gevraagd wat volgens hen de verantwoordelijkheden zijn van het bedrijfsleven en de overheid. Uit de eerste community hebben we geleerd dat burgers vooral informatie verwachten van het bedrijfsleven en de overheid. In deze community hebben we gekeken of er verschillen zijn in de informatie die burgers van het bedrijfsleven en de overheid verwachten.

2.1.1 De fietshelm

In de discussies over de fietshelm hebben we de rol van de fietsenmaker niet aangehaald. Burgers zelf hebben deze rol ook niet aangekaart.

De rol van de overheid hebben we wel aangehaald en hierover hebben burgers een duidelijker beeld. De overheid moet de fietshelm niet verplichten voor volwassenen. *“Verplichten roept te vaak weerstand en schijnveiligheid op.”* Volgens burgers is dit een voorbeeld van een maatregel waar de overheid te ver gaat. *“Dit zou een verplichting zijn waarbij de overheid te betuttelend is.”* Burgers vragen zich waar het na het nemen van deze maatregel dan ophoudt met het nemen van veiligheidsmaatregelen. Burgers plaatsen fietsen in dezelfde categorie als voetballen en schaatsen en geven aan dat het niet wenselijk is als daar maatregelen voor worden getroffen. *“Op dezelfde manier kun je beredeneren dat schaatsen gevaarlijk is en dus niet meer toegestaan wordt of dat bergbeklimmen niet meer mag. Er zijn wel meer onveilige situaties, denk aan de speeltuin, voetballen, sleetje rijden.”*

Burgers voelen meer voor een rol waarin de overheid verantwoordelijk is voor voorlichting en burgers wijst op risico's. Ze vinden dat de overheid hen moet voorzien van informatie zodat ze zelf een afgewogen keuze kunnen maken. Een burger zou veel voelen voor een centrale informatieplek, zoals een overheidssite. *“Een plek waar ik alle relevante informatie kan vinden betreffende gezondheid en veiligheid met links naar onderzoeken, gegevens, wettelijke bepalingen. Dit is ongetwijfeld allemaal beschikbaar, maar nergens gemakkelijk en centraal.”* Ook zien sommige burgers het promoten van de fietshelm als een verantwoordelijkheid die de overheid kan pakken.

Door de fietshelm verplicht te stellen voor kinderen denken meerdere burgers dat de overheid bijdraagt aan een vorm van gedragsverandering. Als de overheid begint met de verplichting bij de kinderen wordt de fietshelm op lange termijn normaal voor hen en dragen ze de helm ook als ze ouder zijn. Die generatie weet dan niet beter, zo beredeneren deze burgers.

2.1.2 Aziatische tijgermug

De meeste burgers zien de bamboeverkoper en autobandenhandelaar als de juiste partijen om de aanval tegen de Aziatische tijgermug in te zetten. Of bedrijven deze verantwoordelijkheid zelf moeten pakken of dat het moeten worden opgelegd in de vorm van wetgeving, daarover verschillen burgers van mening. Sommige burgers vinden dat bedrijven de hand in eigen boezem moeten steken en verantwoordelijkheid moeten pakken, maar hebben er tegelijkertijd weinig vertrouwen in dat ze dit daadwerkelijk zullen doen. Ze zien geen proactieve rol voor deze bedrijven, maar eerder een reactieve rol. Andere burgers vinden niet dat je deze proactieve rol kan verwachten van de bedrijven. *“Ze kopen en verkopen een product wat mag, ze doen niets verkeerd.”* Deze burgers vinden het wel de verantwoordelijkheid van de bedrijven om samen met instanties op te trekken.

Burgers zien daarom een belangrijke verantwoordelijkheid voor de overheid om de Aziatische tijgermug uit Nederland te weren en om maatregelen te treffen. *“Wettelijke maatregelen zijn noodzakelijk.”* De bedrijven hebben vervolgens de verantwoordelijkheid deze regels na te leven. Toch vindt een aantal burgers het wel belangrijk dat de overheid de verkoper erbij betreft. Bij deze partijen zit de expertise die essentieel is om het probleem aan te pakken. *“Volksgezondheid is niet iets waar je risico mee wilt nemen, maar laat de overheid of de diverse instanties niet zonder overleg op de stoel van de ondernemer gaan zitten.”*

Juist omdat er weinig bekend is over de risico's (en over de gevolgen wel) vinden de voorstanders van het verbod dat we het risico niet moeten lopen. Burgers stellen verschillende maatregelen en acties voor die de overheid kan treffen, ze zijn hier zeer verdeeld over. Meerdere burgers denken dat het goed is om het probleem bij de bron aan te pakken. Sommigen bedoelen hiermee de bamboe-importeurs en de autobandenhandelaren in Nederland en andere burgers bedoelen daarmee de exporterende landen. Meerdere burgers stellen een keurmerk voor en om van de importerende bedrijven in Nederland te eisen dat ze een verklaring kunnen overhandigen waaruit blijkt dat de geïmporteerde handel vrij is van Aziatische tijgermug. De overheid kan dan volstaan met het steekproefsgewijs uitoefenen van controles.

Andere burgers zijn voor het verbieden van de producten, maar het valt op dat burgers hier voornamelijk bamboe noemen. Ze lijken onderscheid te maken tussen autobanden en bamboe. Burgers die voor verbieden zijn, onderbouwen deze mening vooral door de vergelijking te maken met andere uitbraken (zoals Q-koorts) en door naar andere landen te kijken (zoals Australië). *“Wanneer de overheid te gemakkelijk is in het begin, kan hetzelfde gebeuren als met de Q-koorts. Dat werd weggewuifd in het begin en was later moeilijker te bestrijden.”* *“Kijk dan naar Australië, daar hebben ze ook een zerotolerancebeleid.”* Hoewel dit laatste volgens anderen lastig te realiseren is in Nederland door de geografische ligging van ons land. Later in de discussie hebben we gericht gevraagd of de overheid bij het opstellen van maatregelen onderscheid moet maken tussen autobanden en bamboe. Enkele burgers zijn daar inderdaad voor. *“Er moet gekeken worden waar we wel en niet zonder kunnen. Wat zijn de risico's wanneer we deze producten toch invoeren? Wat zijn de kosten om de risico's weg te nemen? En vooral ook uitzoeken of er misschien een alternatief is.”* Een

aantal burgers geeft aan dat de autobandenhandel een hele industrie is, hoewel de meerderheid eigenlijk niet precies begrijpt waarom.

Meerdere mensen denken dat het probleem niet is opgelost als bamboe wordt verboden. Een aantal van hen is daarom meer voor een aanpak bij de originele bron. Anderen zien de bestrijding in andere landen niet snel gebeuren. *“Dan heb je de hulp van de plaatselijke overheden nodig. Ik zie niet snel gebeuren dat landen als Pakistan, Madagaskar en Cuba snel hun medewerking zullen geven.”* Een aantal burgers is eerder voor het inzetten op communicatie rondom het probleem en behandeling van de aandoening. Tegelijkertijd kunnen de risico's eerst verder in kaart worden gebracht en kan naar mogelijkheden worden gezocht om het probleem te voorkomen.

Ondanks dat men vindt dat er maatregelen moeten worden genomen, denkt een aantal ook dat het niet te voorkomen is dat de Aziatische tijgermug naar Nederland komt. Niet alleen door de opwarming van de aarde, maar ook door de manier waarop wij leven, met de reizen die we maken. Daarom vinden deze mensen het belangrijker dat de overheid investeert in het snel herkennen van de symptomen en het behandelen van de klachten.

2.1.3 Hiv-bloedtest

Over het dilemma in de hiv-bloedtestcase waren de burgers unaniem. De overheid moet de extra DNA-test afschaffen en het geld besteden aan zorg waar het meer nodig is. De overheid moet goede afwegingen maken en bekijken waar het meeste rendement wordt behaald. Verder noemen burgers geen specifieke rol voor de overheid.

Verdere vragen over hoe de overheid kan bezuinigen, hebben we niet gesteld, omdat dit geen verdere verdieping op de discussie zou geven. Het was duidelijk dat er bezuinigd kan worden door de DNA-test af te schaffen.

2.1.4 Voedselveiligheid

Tot de deur van de winkel heeft de supermarkt de verantwoordelijkheid om producten te verkopen die voldoen. Daarna is het aan de consument wat ze ermee doen en ligt ook de verantwoordelijkheid bij de consument. *“De verantwoordelijkheid van de supermarkt stopt als de klant het product betaald heeft en mee naar huis heeft genomen.”* Burgers willen ervan uit kunnen gaan dat ze producten, als ze deze op een juiste manier behandelen, zonder gevaar kunnen eten.

Een enkeling vraagt zichzelf af in hoeverre een supermarkt verantwoordelijk kan worden gehouden voor de veiligheid van producten. Hij neemt de EHEC-bacterie als voorbeeld en stelt dat voedsel door zoveel handen gaat dat het probleem haast niet meer te traceren is. De producten gaan van de teler, naar de verwerker, naar de tussenhandelaar en dan pas komt het in de supermarkt.

Meerdere burgers zien voeding als een complex gebied en daardoor hebben burgers het gevoel dat ze de expertise van de overheid nodig hebben. Ze hebben behoefte aan informatie over producten en risico's om zelf verantwoordelijkheid te kunnen nemen. *“Eigen verantwoordelijkheid in de eigen keuken betekent ook meer voorlichting. Vroeger kon*

je eieren rauw eten en zo zijn er wel meer dingen die wel verteld worden, maar niet herhaald. Onveilige zaken worden snel vergeten.” Daarnaast vinden burgers dat de overheid toe moet zien op de productie van producten, bijvoorbeeld dat er geen gebruik wordt gemaakt van verkeerde E-nummers en te veel zout. De overheid is hier belangrijk, juist omdat het lastig is voor burgers om hier grip op te hebben.

Gebrek aan grip ervaren burgers ook bij restaurants. Een aantal burgers heeft in restaurants minder invloed op de situatie en vindt het daarom belangrijk dat de overheid een rol speelt in de vorm van regels en controles. Burgers doen geen uitspraken over de huidige wet- en regelgeving op dit gebied.

Een discussie in de community ging over de vraag of het erg is als de overheid bepaalde informatie niet heeft over het ontstaan van een risico en dus geen antwoorden kan geven over de oorzaak ervan. De meeste mensen die hierop reageerden, vinden het goed als een minister eerlijk is over de informatie die hij wel en niet heeft. Wel denken meerdere burgers dat de Nederlandse bevolking dit niet gaat accepteren. In hun ogen moet er altijd een veroorzaker worden aangewezen. Zo zit de mens volgens hen in elkaar. *“Dat is inderdaad een nadeel van ons land. Als er zo iets als de EHEC uitbreekt, probeert men altijd een zondebok te vinden en wordt er snel een conclusie getrokken dat het ergens aan ligt.”*

2.1.5 Tunnelveiligheid

De verantwoordelijkheid van de overheid in de case over tunnelveiligheid is volgens burgers vooral het maken van een goede kosten-batenanalyse. In deze analyse moet de situatie in de tunnels vergeleken worden met de veiligheidssituaties op de rest van de weg. De kosten moeten in verhouding staan tot de noodzaak om het risico te beperken. De overheid moet onderzoeken waar er onveilige situaties zijn en daar naar ratio in investeren. Deze analyse moet zich niet beperken tot de veiligheid op de weg, maar ook het spoor betrekken. De overheid moet volgens burgers niet het beste jongetje van de klas willen zijn en proportioneel investeren.

2.1.6 Vuurwerk

Zoals eerder beschreven, vinden de meeste burgers het niet de verantwoordelijkheid van de overheid om vuurwerk voor particulieren te verbieden. Los van het feit dat burgers dit risico graag zelf willen dragen, denkt een aantal burgers dat een verbod averechts zal werken en dat het illegale handel alleen maar meer mogelijkheden biedt. Daarbij zijn diverse bedrijfstakken afhankelijk van vuurwerkverkoop, zoals fietsenmakers en tuincentra. Een paar mensen zien ook een praktisch probleem van een verbod. Volgens hen is een verbod niet te handhaven. Meerdere burgers geven aan dat als zij minister waren ze vuurwerk niet zouden verbieden, maar allerlei zaken eromheen goed zouden regelen. Onder andere illegaal vuurwerk aanpakken, maar ook strenge richtlijnen voor opslag en verkooppunten.

Voor de overheid zien burgers eerder een voorlichtingsrol. *“Voorlichting hoort bij de overheid en die mag heel hard en duidelijk zijn. Vuurwerk is prachtig, maar echt, echt, echt geen speelgoed. Vooral de consequenties van jouw daad bij anderen mag meer centraal staan in mijn ogen.”* De overheid moet burgers wijzen op de gevaren van vuurwerk. De

spotjes met vuurwerkslachtoffers, de financiële consequenties van anderen schade berokkenen en wijzen op de consequenties als je geen vingers of ogen meer hebt.

Meerdere burgers die tegen een vuurwerkverbod zijn, staan wel positief tegenover het centraal afsteken van vuurwerk. Dit idee droegen ze niet allemaal zelf aan, maar werd door ons voorgesteld. Met centraal afsteken van vuurwerk bedoelen burgers hier initiatieven van burgers om gezamenlijk, bijvoorbeeld met een buurt of straat, vuurwerk af te steken. De overheid zou dit volgens burgers kunnen stimuleren en aanmoedigen.

Het is de verantwoordelijkheid van een vuurwerkverkoper om aan de veiligheidseisen te voldoen. Ze moeten de juiste vergunningen hebben en geen illegaal vuurwerk verkopen. Ook mogen ze geen vuurwerk aan kinderen onder de 16 jaar verkopen. Het vuurwerk moet goed opgeslagen en verpakt worden. Productinformatie geven over het vuurwerk dat ze verkopen, dus hoe hoog het gaat, hoe hard het knalt, behoort volgens meerdere burgers ook tot de verantwoordelijkheid van de verkoper. Het gaat hier vooral om praktische informatie. Burgers zijn duidelijk dat de verantwoordelijkheid van de verkoper hier ophoudt. *“Een slijter is toch ook niet verantwoordelijk voor rellen of ongelukken onder invloed van alcohol.”* Het zou verkopers sieren om veiligheidsbrillen te propageren of zelf mee te geven bij een pakket. Burgers zien het echter niet als een verantwoordelijkheid.

2.2 Analyse: hebben bedrijven en overheid dezelfde verantwoordelijkheden of andere?

Het eerste wat opvalt bij het beschrijven van de rol van het bedrijfsleven is dat burgers relatief mild zijn. Dit komt mogelijk doordat we in deze community alleen aandacht hebben besteed aan risico's en niet aan concrete incidenten. Een concreet incident zoals de brand bij Moerdijk in de eerste community geeft wellicht meer input om een mening te vormen. Bij risico's moeten burgers het zelf bedenken en is het abstracter.

Burgers willen geholpen worden om zelf goede keuzes te kunnen maken en risico's in te schatten. Informatie speelt daarbij een belangrijke rol, zoals bij voedselveiligheid wat complex is en waar burgers hulp van de overheid verwachten.

Van bedrijven verwachten burgers productinformatie. Dit lijkt een heel duidelijk en afgebakend gebied. Indirect zien we ook dat burgers ketenverantwoordelijkheid verwachten en transparantie hierover willen. De verwachtingen richting de overheid zijn een stuk groter. Burgers verwachten voorlichting en informatie die verder gaat en in kaart brengt welke gevolgen risico's kunnen hebben, wat burgers ertegen kunnen doen en hoe ze de kans op incidenten kunnen verkleinen. De overheid lijkt volgens burgers verantwoordelijk te zijn voor dat waar bedrijven niet meer verantwoordelijk voor mogen of kunnen worden gehouden. Dit zien we bij het afsteken van vuurwerk waar men voorlichting van de overheid verwacht over de gevaren van vuurwerk. En we zien het bij de Aziatische tijgermug waar burgers wet- en regelgeving verwachten, omdat een deel van de burgers er geen vertrouwen in heeft dat verkopers en handelaren hun verantwoordelijkheid pakken en zelf maatregelen treffen.

Burgers verwachten niet alleen andere informatie van bedrijven dan van de overheid, maar ze ervaren deze duidelijk ook anders. In de ogen van burgers is de overheid neutraal en objectief (hoewel een enkeling daaraan twijfelt) en daardoor geloofwaardiger dan het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven heeft andere belangen, waardoor burgers niet weten in hoeverre hun informatie gekleurd is.

2.3 Wat is de rol van media?

De rol van media hebben we in twee cases besproken: voedselveiligheid en vuurwerk. Als het gaat om voedselveiligheid dan zien meerdere burgers een positieve rol voor media, omdat ze burgers informeren en waarschuwen over risico's. *"Ergens hebben we ze nodig. Zonder media worden we niet gewaarschuwd."* Een paar burgers stellen dat bepaalde zaken in de doofpot verdwijnen als media er niet over zouden berichten. Door media wordt er sneller actie ondernomen volgens hen, zoals bij de EHEC-bacterie. *"Door media kwam het onderzoek snel op gang en werd het gebied waar de bacterie vandaan kwam steeds kleiner."*

Een aantal burgers is minder positief over de rol van media. *"De aandacht voor hun medium bij scoops en een grote oplage bepalen steeds vaker het gedrag van media."* Burgers hebben het idee dat bepaalde feiten daarom nog wel eens worden aangedikt. Ze zien dat media steeds minder hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om het juist informeren van de burger. Ze hebben de neiging om te snel en te onzorgvuldig te informeren. Een aantal burgers wijt dit aan de druk waaronder media moeten werken. Mensen willen tegenwoordig graag snel geïnformeerd worden en zijn dat gewend. Meerdere burgers vinden dit niet juist omdat media vooral moeten berichten op basis van feiten. *"De media moeten meer een zakelijker standpunt innemen op basis van feiten en niet van alles zelf gaan uitzoeken met halve professoren of zogenaamde geleerden."*

Burgers denken dat media veel invloed hebben op de mening van burgers en daardoor ook een bepaalde vorm van macht hebben. *"De media schrijven overal over en veel mensen geloven wat er geschreven staat. Ook al klopt daar vaak niets van. De media kunnen bedrijven maken en breken."* Als voorbeeld wordt de EHEC-bacterie genoemd. Een paar dagen na de uitbraak deden hier wilde verhalen over de ronde. Enkele burgers ervaren dat ze de kans niet krijgen om zelf een mening te vormen door de stortvloed aan informatie. Ze hebben het gevoel dat een mening hen wordt opgedrongen doordat ze niet de kans krijgen zelf de informatie te analyseren.

In de case over het vuurwerkverbod vindt een aantal burgers dat journalisten feiten moeten weergeven, maar niet te veel details. Anderen zijn het daar niet mee eens en vinden dat een journalist juist zo veel mogelijk moet verslaan, dit ter waarschuwing voor jongeren en als preventie tegen experimenteren. *"Ik zou als journalist van de mogelijkheid gebruikmaken om de mensen te waarschuwen voor de gevaren van (illegaal) vuurwerk door te laten zien wat er fout kan gaan."* Sommigen vinden dat het een keuze kan zijn van een journalist om dat te doen, maar zien het niet als een verantwoordelijkheid. Zij vinden het vooral de verantwoordelijkheid van een journalist om achteraf de informatie te geven over wanneer en hoeveel ongelukken met vuurwerk zijn gebeurd.

3 Onuitgesproken overtuigingen

Uit de literatuur blijkt dat er een aantal onuitgesproken overtuigingen of opvattingen is die burgers hebben ten aanzien van veiligheid, zoals 'ieder ongeluk had voorkomen kunnen worden' en 'veiligheid boven alles'. Het is niet aangetoond of en in hoeverre deze overtuigingen werkelijk leven, maar dit principe van belemmerende overtuigingen zou een verklaring kunnen zijn voor de risico-regelreflex. In de RiVerRaad hebben we getoetst in hoeverre burgers deze onuitgesproken opvattingen hebben ten aanzien van de cases die we hen voor hebben gelegd.

In de community hebben we burgers de overtuigingen expliciet in stellingen voorgelegd bij de eerste case over de fietshelm.

Veiligheid gaat niet boven alles en de overheid moet niet koste wat kost incidenten proberen te voorkomen, zo denken burgers over de risico's beschreven in de fietshelmcase. Het valt op dat de overtuiging 'veiligheid gaat boven alles' voor kinderen wel enigszins opgaat. *"Tot op zekere hoogte kan ik daar in meegaan voor kinderen."* Maar burgers lijken dit vooral een verantwoordelijkheid van ouders te vinden en niet van de overheid. De meeste burgers denken dat 'veiligheid boven alles' geen haalbare situatie is. *"Volledig uitsluiten van alle risico's is onmogelijk zonder dat het leidt tot onleefbare situaties."* Daarbij brengt de handhaving veel kosten met zich mee die mensen niet bereid zijn om te betalen. *"Aan veiligheid boven alles hangt een prijskaartje en ik denk dat we dat niet willen betalen."* Sommige burgers associëren de wens om de veiligheid boven alles te stellen met de Amerikaanse cultuur. Nederlanders zijn echter te nuchter om overall ongelukken te zien en proberen deze te voorkomen.

Het is een utopie om te denken dat ieder ongeluk voorkomen kan worden, zo stellen meerdere burgers. Zij geven aan dat er duidelijk grenzen zijn aan wat de overheid kan doen om burgers te beschermen. Iedere keer moet er een kosten-batenanalyse worden gemaakt om te zien of veiligheidsmaatregelen nodig zijn of dat het te betuttelend is. Ongelukken met de fiets zijn volgens burgers ongelukken die altijd voor zullen komen, hoeveel tijd en geld er ook wordt ingestoken. *"Het hoort bij het leven."* *"Een ongeluk is ook een ongeluk. Het was niet de bedoeling om dit te veroorzaken, maar door een inschattingsfout is het tot een ongeluk gekomen."*

Dat veiligheid niet boven alles gaat, blijkt expliciet ook uit de discussie over de aanvullende hiv-bloedtest. Burgers vinden dat er een grens zit aan het bedrag dat de overheid uit moet geven aan het voorkomen van een risico dat zo klein is. Theoretisch gezien is er één hiv-bloedbesmetting per vijf jaar. Dit risico accepteren burgers, hoe vreselijk het ook is als het een naaste treft. Veiligheid gaat niet boven alles en kent grenzen. Het bedrag staat niet in verhouding tot wat het oplevert. Ook in de tunnelcase zijn burgers niet bereid meer belastinggeld te betalen.

4 Samenvatting en analyse

4.1 Samenvatting tweede community

Voor welke risico's willen burgers zelf verantwoordelijkheid dragen?

Uit de discussies over de cases blijkt dat burgers zelf willen beslissen of ze een fietshelm dragen of niet, of ze vuurwerk afsteken en burgers accepteren het heel kleine risico dat bloed besmet is met het hiv-virus. De risico's die de Aziatische tijgermug met zich meebrengt, lijken de meeste mensen niet te willen dragen en burgers willen maar deels meer verantwoordelijkheid als het gaat om voedselveiligheid. Burgers vinden het niet nodig om meer geld te investeren in de veiligheid van tunnels in Nederland, maar denken ook niet dat de risico's hierdoor groter worden.

Vrijwillige en onvrijwillige risico's

Voor burgers heeft het verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige risico's te maken met invloed hebben op de situatie en de mate waarin men zelf het risico kan vermijden. Waar de grens precies ligt, vinden burgers lastig. Het heeft te maken met keuzes die men maakt, maar de vraag is hoever reikt deze keuze. Een aantal burgers vraagt zich ook af in hoeverre een risico een vrijwillig risico kan zijn als je niet volledig op de hoogte bent van de risico's. Kennis en informatie lijken bepalend te zijn bij het vaststellen of een risico vrijwillig of onvrijwillig is.

Verantwoordelijkheden van overheid en bedrijfsleven

Als eerste vinden burgers het de verantwoordelijkheid van de overheid om maatregelen of plannen tot extra maatregelen af te schaffen, zoals de helmplicht, de extra hiv-bloedtest, extra tunnelveiligheid en het vuurwerkverbod. De overheid moet bepaalde maatregelen niet verplichten, maar kan ze wel stimuleren, zoals het dragen van een fietshelm en het gezamenlijk afsteken van vuurwerk.

Daarnaast heeft de overheid de verantwoordelijkheid om burgers te wijzen op risico's en gevaren en mensen daarover te informeren als het gaat om fietsen, vuurwerk en voedselveiligheid. Sommige burgers vinden dit ook goed als het gaat om de Aziatische tijgermug.

Het treffen van maatregelen vinden meerdere burgers een verantwoordelijkheid van de overheid om zo de problemen met de Aziatische tijgermug te bedwingen. Er zijn burgers die vinden dat importeurs aangepakt moeten worden, anderen zeggen dat we de producten zoals bamboe en autobanden moeten weren uit Nederland. Omdat deze producten waarschijnlijk slechts het begin zijn, stellen andere burgers voor de exporterende landen aan te spreken. Volgens sommigen is dit een goed idee, maar niet haalbaar.

Bedrijven moeten producten verkopen die voldoen en daar informatie over geven. De verantwoordelijkheid stopt zodra consumenten de winkel uitlopen, vinden meerdere burgers. Dit geldt voor supermarkten en voor de verkoop van vuurwerk. Er moeten regels zijn, volgens burgers, die ervoor zorgen dat bedrijven producten verkopen die veilig zijn

voor consumenten. De overheid stelt deze regels op en ziet erop toe dat bedrijven zich ook aan deze regels houden.

Rol van de media

“Media, je kan niet met ze, maar ook niet zonder ze”, zo vat een burger de rol van media samen. Aan de ene kant zien burgers een positieve rol voor media. Ze informeren en waarschuwen burgers over risico's, bijvoorbeeld over voedselveiligheid. Aan de andere kant zien burgers steeds vaker dat media hun verantwoordelijkheid niet pakken en onzorgvuldig berichten. Volgens sommige burgers zijn we daar als samenleving zelf bij. Mensen willen graag snel geïnformeerd worden en dan is onvolledige of onjuiste berichtgeving soms de consequentie. Burgers zien ook dat de invloed van media op beeldvorming en meningsvorming groot is. Een burger merkt op dat hij vaak geen tijd heeft om zelf een mening te vormen, omdat er een stortvloed aan informatie op hem afkomt.

Onuitgesproken overtuigingen

Uit de literatuur blijkt dat er een aantal onuitgesproken overtuigingen of opvattingen is die burgers hebben ten aanzien van veiligheid. In de community hebben we burgers de overtuigingen expliciet in stellingen voorgelegd bij de eerste case over de fietshelm. Veiligheid gaat niet boven alles en de overheid moet niet koste wat kost incidenten proberen te voorkomen, zo denken burgers over de risico's beschreven in de fietshelmcase. De meeste burgers denken dat 'veiligheid boven alles' geen haalbare situatie is. Nederlanders zijn nuchter, zien niet overal ongelukken en proberen deze ook niet allemaal te voorkomen, zoals in Amerika. Het is daarnaast een utopie om te denken dat ieder ongeluk voorkomen kan worden, zo stellen meerdere burgers. Zij geven aan dat er duidelijk grenzen zijn aan wat de overheid kan doen om burgers te beschermen. Ongelukken met de fiets zijn volgens burgers ongelukken die altijd voor zullen komen, hoeveel tijd en geld er ook in wordt gestoken.

4.2 Analyse tweede community

Burgers lijken bereid om meer verantwoordelijkheid te nemen. Ze willen niet betutteld worden en er mag best een beroep worden gedaan op hun gezond verstand. Sterker nog, burgers lijken zich gepasseerd te voelen als de overheid dat niet zou doen. Burgers willen best verantwoordelijkheid nemen, omdat ze hun vrijheid erg belangrijk vinden. Dat is een groot goed in Nederland, zoals een burger dat noemde, en dit moeten we vooral bewaken. Dat deze vrijheid ook een principekwestie is, zien we in de discussie over het vuurwerkverbod. Mensen die niet van vuurwerk houden en er zelfs een hekel aan hebben, zijn tegen een vuurwerkverbod. Ook zij vinden dat burgers zelf de keuze moeten kunnen maken om vuurwerk af te steken of niet. Maar dat geldt niet voor alle risico's. Hieronder geven we een overzicht van de verschillende risico's. We hebben deze in volgorde gezet, met bovenaan de risico's die burgers vooral zelf willen nemen en onderaan de risico's waarbij de overheid een belangrijke rol speelt.

1 | *Risico's: verantwoordelijkheid zelf dragen of aan overheid overlaten?*

Eigen verantwoordelijkheid	Fietsen is net zoets als lopen voor burgers. Met gezond verstand kunnen burgers zelf wel inschatten of het dragen van een helm op de fiets noodzakelijk is of niet. Daarbij is Nederland een land dat rekening houdt met fietsers en burgers schatten de risico's dan ook laag in. Het ontbreekt op dit moment aan eenduidige harde cijfers waaruit blijkt dat de fietshelm hoofdletsel voorkomt, waardoor mensen niet op andere gedachten te krijgen zijn. Wel zijn meerdere mensen positief over een helmplicht voor kinderen. Dit is een kwetsbare groep die de inschatting niet zelf kan maken.
	Vuurwerk willen burgers zelf kunnen afsteken. Het is traditie, het hoort bij oud en nieuw en het is maar één keer paar jaar. Het aantal vuurwerkslachtoffers loopt terug waardoor mensen het risico laag inschatten en het gevoel hebben dat ze de verantwoordelijkheid zelf kunnen dragen. Meerdere mensen vinden het centraal afsteken van vuurwerk wel een goed idee.
	In de case over de hiv-bloedtest lijkt de nuchterheid van de burgers te overwinnen. De kans is heel klein dat het misgaat en de kosten zijn veel te hoog en niet in verhouding met het risico. Burgers hebben hier heel duidelijk voor ogen waar in de zorg het geld beter besteed kan worden.
	Als het gaat om voedselveiligheid willen burgers deels meer eigen verantwoordelijkheid. Sommige burgers willen bijvoorbeeld zelf kunnen beslissen of ze producten over de houdbaarheidsdatum kopen of niet. De meeste burgers willen echter niet dat er bezuinigd wordt op voedselveiligheid in Nederland. Het is een primaire behoefte waar geen risico's mee moeten worden genomen. Burgers geven aan dat het een complex gebied is waar de rol van de overheid belangrijk is.
	Burgers schatten de veiligheid van Nederlandse tunnels hoog in. Mensen kennen geen voorbeelden van grote ongelukken en de tunnels in Nederland zijn zo gebouwd dat de kans op ernstige incidenten kleiner is dan in andere landen. Meer geld hoeft er niet aan te worden besteed, maar het lijkt erop dat burgers ook niet willen dat het minder wordt dan nu het geval is.
Verantwoordelijkheid overheid	De risico's van de Aziatische tijgermug nemen burgers serieus en ze vinden dat er serieuze maatregelen genomen moeten worden. Over de invulling van deze maatregelen verschillen de burgers van mening. Mensen noemen onderzoek doen, de bron in Nederland aanpakken, de exporterende landen aanpakken en investeren in herkennen en bestrijden. De grootste hobbel lijkt de haalbaarheid van de voorgestelde maatregelen te zijn.

Om de vrijheid maar ook de veiligheid van burgers goed te bewaken, moet er per risico gekeken worden hoe groot het risico is en of het in verhouding staat tot de kosten die het beperken van het risico met zich meebrengt. Bij het bepalen van de omvang van de risico's kijken burgers of er soortgelijke risico's zijn die ze nu ook dagelijks nemen en waar mensen verantwoordelijkheid nemen voor de consequenties, zoals het fietsen vergeleken wordt met voetballen. Ook zien we dat burgers risico's beoordelen op relatieve urgentie. Zo vinden burgers dat het geld voor de extra hiv-bloedtest beter besteed kan worden als ze de situatie vergelijken met andere zorggebieden. In de tunnelcase vergelijken burgers de situatie in de tunnels met de veiligheid op de rest van de weg en op het spoor. Hier spreek je over een maatschappelijke kosten-batenanalyse. Hieruit leren we ook dat veiligheid niet boven alles en ten koste van alles gaat. Aan het leven kleven risico's en men accepteert dit. Binnen bepaalde mate en met bepaalde middelen mag en moet de overheid maatregelen treffen. Mensen zijn echter redelijk nuchter als het gaat om het voorkomen van álle risico's, dat gaat volgens hen niet. Dan kunnen we beter stoppen met ademen, zoals een burger zegt.

Burgers vinden het gemakkelijker om verantwoordelijkheid naar zich toe te trekken als ze een eigen handelingsperspectief hebben. Dit zien we bij de fietshelm en het afsteken van vuurwerk. Op de fiets kunnen ze voorzichtig doen, goed opletten en een helm dragen als ze gaan sporten of als het drukker is. Mensen hebben hierdoor het gevoel de zaak onder controle te hebben. De ongelukken die op de fiets gebeuren en met vuurwerk ervaren burgers als ongelukken die bij het leven horen. Dat is volgens hen niet te voorkomen en moet de overheid ook niet proberen. Met dit in het achterhoofd staan de maatregelen in de beleving van burgers niet in verhouding tot de risicobeleving. Bij vuurwerk loopt het aantal slachtoffers ook nog terug, wat dat gevoel alleen maar versterkt. Burgers ervaren geen urgentie en zien geen aanleiding voor een fietshelmplicht of een vuurwerkverbod. Het lijkt er ook enigszins op dat de houding ten aanzien van vuurwerk in de afgelopen jaren niet is verslechterd, wat ook kan verklaren dat mensen niet positief staan tegenover een vuurwerkverbod. In 2008 heeft TNS NIPO in opdracht van BZK een onderzoek gedaan naar de houding ten aanzien van een vuurwerkverbod. Hierin is ook de houding ten aanzien van vuurwerk gepeild. Toen stond iets meer dan de helft (52%) van de Nederlanders tamelijk tot zeer positief tegenover het afsteken van vuurwerk met oud en nieuw, en bijna de helft (47%) tamelijk tot zeer negatief. In deze tweede community hebben we dezelfde vraag voorgelegd, echter wel aan een zeer kleine groep mensen. Van de 24 burgers geeft 62,5% aan tamelijk tot zeer positief te zijn over vuurwerk en 37,5% is tamelijk tot zeer negatief over vuurwerk.

Vooraf bij risico's die burgers niet goed kunnen overzien, zien burgers een belangrijke rol voor de overheid, zoals bij voedselveiligheid en de Aziatische tijgermug. Wat hier ook speelt, is dat mensen een geschiedenis hebben met fietsen en vuurwerk, mensen hebben ervaring. Dat is niet het geval met de problemen met de Aziatische tijgermug. Dit is relatief nieuw en onbekend. Bij de Aziatische tijgermug speelt verder dat mensen niet goed begrijpen wat de gevolgen van de maatregelen (bijvoorbeeld verbieden van producten) voor hen persoonlijk zullen zijn. Een fietshelm is vervelend om te dragen. Aan vuurwerk beleven mensen veel plezier, dus door dit te verbieden, wordt burgers iets afgepakt. Maar wie zit er te wachten op bamboe en waarom importeren we eigenlijk autobanden? De maatregel om producten

te verbieden, lijkt burgers niet te belemmeren. Dit kan hun mening dat de producten verboden moeten worden, beïnvloeden.

Soms lijkt het alsof mensen meer verantwoordelijkheid willen, maar wordt het weinig concreet, zoals in de discussie over voedselveiligheid waaruit blijkt dat mensen vinden dat ze zelf verantwoordelijkheden hebben. En meerdere burgers geven ook aan dat ze ook best meer verantwoordelijkheden willen. Ze hebben het hier echter alleen over het kopen van producten over de houdbaarheidsdatum. Hierbij vinden meerdere mensen het een goed idee als deze producten wel duidelijk apart worden gezet. In hoeverre praat je dan over meer eigen verantwoordelijkheid? En uit de verschillende discussies kunnen we opmaken dat men blij is met het veiligheidsniveau van voedsel in Nederland en dat daar niet op bezuinigd mag worden.

Op een aantal gebieden lijken burgers meer verantwoordelijkheid te willen dragen. Maar wat gebeurt er als er iets misgaat? Ook in de community kunnen we zien dat mensen milder reageren op een incident als hier wat tijd overheen is gegaan. Vlak na het incident in het Tilburgse zwembad is er een flitspeiling uitgevoerd door Veldkamp. Toen vond 79,5% (n=730) het onacceptabel dat dit soort incidenten gebeuren en dat ze tegen elke prijs moeten worden voorkomen. In de tweede community uitgevoerd in februari 2012 lijken mensen hier meer verdeeld over. 40,6 % (n=13) van de burgers vindt het nog steeds onacceptabel dat een dergelijk ongeluk gebeurt en 53,1% (n=17) vindt dat we moeten accepteren dat dit soort incidenten af en toe gebeuren, hoe tragisch ze ook zijn voor de betrokkenen.

5 Overalldiscussie

In toenemende mate voelen bestuurders en politici een drang om na incidenten direct om meer regels te vragen. Zo denken ze in te spelen op de vermeende behoefte van burgers aan meer bescherming door de overheid bij risicobeheersing. Echter, tegelijk is er een breed gedeeld gevoel van 'te veel regels in Nederland'. Dus: schatten bestuurders die burgerbehoefte wel goed in?

De essentie van deze vraag is: wat verwachten burgers nu echt van overheden, van het bedrijfsleven en van zichzelf als het gaat om de aanpak van incidenten en risico's? In de eerste plaats: welke risico's moeten volgens burgers door wie worden opgepakt? En vervolgens: hoe dan wel? In ons onderzoek zijn wij op zoek naar welke rationele en emotionele criteria die burgers gebruiken om te oordelen over risico's en incidenten en over de aanpak daarvan door maatschappelijke stakeholders.

Hoe denkt en voelt de burger?

Bij doorvragen naar de behoeften aan overheidsbeleid aan de hand van voorbeelden van risico's en incidenten blijkt dat burgers bewust of onbewust regels gebruiken om tot een oordeel te komen. Burgers hebben ervaringen met incidenten in het verleden en vertalen dit naar mogelijke risico's, handelingsperspectieven en verantwoordelijkheden voor burgers zelf, bedrijven en bestuurders in de toekomst. Uit de nu lopende onderzoeken bij TNS NIPO en uit andere onderzoeken proberen we de (impliciete) regels af te leiden die burgers daarbij gebruiken.

Onze eerste conclusie is dat 'goed geregeld' voor burgers wel wat anders is dan meer regelgeving; het gaat dan net zo vaak over adequate handhaving van bestaande regels en betere communicatie over de aard van de risico's en mogelijke oplossingen daarvoor. Sterker nog, als je direct reageert met een roep om extra regels laat je eigenlijk zien dat het bestaande beleid tekortschoot. Een roep van bestuurders om meer regels is een eendimensionaal antwoord op complexe behoeften van burgers. Hieronder proberen wij die complexe behoeften inzichtelijker te maken door een lijst van criteria die wij ontdekken in de reacties van burgers op diverse door ons aangeboden voorbeelden van incidenten en risico's. Daarbij maken we natuurlijk ook gebruik van onze kennis op dit vlak die we in andere onderzoeken hebben opgebouwd.

Met zo'n lijst kunnen bestuurders door de ogen van burgers kijken naar incidenten in het verleden en risico's in de toekomst. Hoe beoordeelt een burger de urgentie van een risico? En als een risico wel urgent is, wat zijn dan de sterke en zwakke kanten van hoe we het nu aanpakken op dit moment? En van wie mogen we wat verwachten? Daarbij zijn er dus meer opties dan alleen meer overheidsregels in de perceptie van burgers.

In tabel 2 schetsen we de impliciete regels die we bij burgers ontdekken, met voorbeelden en met een schets van handelingsmogelijkheden voor overheden.

2 | Welke impliciete criteria gebruiken burgers bij hun oordeel over incidenten en risico's?

Impliciete regels bij oordeel over incidenten en risico's	Voorbeelden	Verwachtingen burgers over acties door overheden
Kan ik, als burger, de aard van dit risico begrijpen? (transparantie, onzekerheid?)	Hoog: instorting door slecht bouwen, zonder toezicht Laag: afname biodiversiteit door eten van vlees	Overheid kan risico's inzichtelijk maken. Bv. bijsluiters, etikettering of keurmerken?
Hoe groot is de kans op optreden van dit risico? (relatieve urgentie)	Hoog: fietsendiefstal in Amsterdam Laag: ongelukken in tunnels	Risico-onderzoek met communicatie over urgentie?
Wat is de impact op de totale maatschappij? (relatieve urgentie)	Hoog: maatschappelijke kosten van roken OF atoombom op Rotterdamse haven Laag: vuurwerk veroorzaakt schade aan milieu en volksgezondheid	Risico-onderzoek en voorlichting over risico's (Postbus 51)
Wat is de mogelijke impact op mij persoonlijk? (relatieve urgentie)	Hoog: dengue door Aziatische mug Laag: fietsvalpartijen	Communicatie over vertaling risico's naar de burger zelf
Overschrijdt dit incident of risico principieel mijn persoonlijke normen en waarden? (ook bij kleine schaal)	Hoog: pedofilie, dierenmishandeling Laag: roken, te hard rijden, ongezonde voeding	Overheid kan openstaan voor reacties burgers
Overschrijdt dit incident of risico algemene maatschappelijke normen en waarden? (creëert dit onwenselijke onrust?)	Hoog: discriminerend gedrag, voetbalhooligans Laag: dronken gedrag, anders dan in de auto	Justitieel ingrijpen? Met communicatie over doel beleid met welke regels en acties?
Is er een duidelijke veroorzaker of is die diffuus of wij allen?	Aanwijsbaar: veelplegers op diverse terreinen, vervuilende bedrijven (of NS/Prorail (i.t.t. RWS)) Diffuus: alle automobilisten samen	Keuze: 'de vervuiler betaalt' of maatregelen voor iedereen?
Is zo'n risico een vrijwillige en vermijdbare keuze of komt het voort uit externe omstandigheden?	Ongeluk door skiën buiten de piste? Comazuipen door jeugd zelf betalen? Konden ze het zelf wel weten?	Risiconemer zit op de blaren of wij lossen gezamenlijk deze omstandigheden op?
Wie kan welke omvang van zo'n risico dragen qua kosten en/of handelingsopties?	Groot: natuurrampen, epidemieën (zaken die verzekeringen uitsluiten) Klein: alle wel te verzekeren risico's	Heel grote omvang: de overheid. Bij kleine omvang: de direct betrokkenen: bedrijf of burger

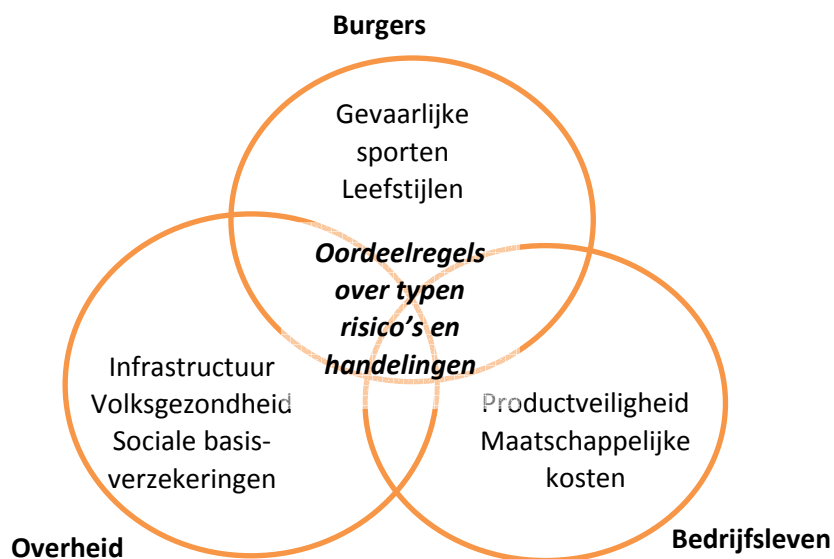
Oordeel over handelingsopties		
Wat zijn oplossingsrichtingen? En: welke stijl in keuze van middelen heeft de voorkeur: hard of sociaal?	Gewenst gedrag van burgers en bedrijven zelf, vooral minder ongewenst gedrag Bij bedrijven: innovaties qua opties: technisch, gedragsmatig qua werkwijzen en managementprioriteiten	Overheid: onderzoek, voorlichting, preventiebeleid, gewenst sociaal gedrag faciliteren, o.a. door financieel beleid, betere dienstverlening en de openbare ruimte aanpassen. Regulering ongewenst gedrag
Zijn er effectieve handelingsopties: bv. technisch, juridisch, financieel, sociaal gedrag?	Fietshelm of niet? Productveiligheid en gedrag: autogordels en kinderzitjes verplichten bij fabrikanten en toepassing door berijders	Organiseren van strategie met diverse instrumenten, verdeeld over stakeholders
Zijn dit uitvoerbare handelingsopties qua kosten in tijd en geld versus de maatschappelijke baten?	Verbieden of labeling bij GMO-gewassen Muggen voorkomen in autobanden?	Uitvoerbaarheid gewenst gedrag faciliteren door drempels wegnemen?
Wie kan welke opties uitvoeren? Burger, bedrijf of bestuurders in een taakverdeling?	Energielabels zijn een vrijwillige keuze van fabrikanten en consumenten. Productveiligheid is een gebod met handhaving	Overheid kan maatschappelijke taakverdeling van acties tussen stakeholders organiseren
Zijn de oplossingen eerlijk qua verdeling van lusten en lasten over diverse partijen?	PGB-budget bezuinigen Verbieden van grote straatevenementen?	Eerlijke verdeling van de pijn. Compenseren van de zwakste partijen?
Handhaaft de overheid goed: eerlijk, proportioneel, consequent en zichtbaar effectief?	Prostitutiebeleid. Niet roken in cafés Hoe geloofwaardig is de verhoging van de verkeersboetes?	Zichtbare regulering met toezicht en handhaving. Communicatie over behaalde resultaten

Bij de bespreking van een incident of een toekomstig risico kan een bestuurder deze lijst gebruiken om in te schatten hoe sterk en zwak het op de diverse dimensies scoort. Overigens leidt zo'n sterkte-zwakteanalyse niet automatisch tot één beste oplossing voor beleid. Het is onderdeel van een procesagenda om tot een strategie te komen.

Dus de eerste vraag die een bestuurder zich moet stellen, is of het wel zijn overheidstaak is om beleid te maken bij zo'n risico of incident. Burgers hebben een mening over wat wel of niet urgent is en waar dan wiens verantwoordelijkheid zou moeten liggen. Zo zien burgers het beoefenen van gevaarlijke sporten als een vrijwillige persoonlijke verantwoordelijkheid waartegen men in de eerste plaats zichzelf fysiek en financieel dient te beveiligen. Echter,

als er door veelvuldig optredende verkeerde keuzes ook op grote schaal maatschappelijke schade gaat optreden dan verwacht men wel overheidsbeleid.

3 | Burgerpercepties van welke risico's bij wie passen: welke omvang, wiens keuzes, wiens handelingsopties?

De optie 'niets doen' is heel vaak een heel valide keuze, ook in de beleving van burgers als het gaat om kleinschalige, zelfgekozen risico's van burgers en bedrijven.

Ngo's proberen vaak de maatschappelijke urgentiebeleving van een bepaald type risico met communicatie te vergroten tot het niveau dat stakeholders wel willen handelen.

Als de noodzaak tot overheidsbeleid voldoende groot wordt gevoeld dan is de vervolgvraag hoe dat beleid eruit zou moeten zien. Dit kan een mix zijn van tal van maatregelen: voorlichting, educatie, financiële regelingen en infrastructurele maatregelen, technische regulering van het marktaanbod en wetgeving met toezicht en handhaving. En dus niet altijd vooral meer regels. De scores van een incident of risico in bovenstaande tabel helpen wel om tot mogelijke maatregelen te komen.

Het komt natuurlijk ook voor dat de bestuurders al risico's zien voordat burgers en andere stakeholders dat al voelen en er een mening over hebben. Dan is agendasetting een beleidsdoel.

Omgaan met emotionele en rationele behoeften

Als we in een onderzoek rationeel en abstract met mensen over risico's spreken, komen daar heel nuchtere en redelijke visies uit op risico's en de verwachtingen over diverse stakeholders. Echter, als we mensen op emotionele momenten met incidenten confronteren, schuift men toch vaak de eigen verantwoordelijkheden weer behoorlijk meer richting de overheid. Men is even de grip kwijt op een situatie en heeft moeite om een rationeel oordeel te ontwikkelen. Dit geldt overigens vaak voor alle stakeholders in een crisissituatie. Men kijkt dan vooral naar overheden om rationeel en emotioneel leiding te geven. Overheden kunnen hierop niet alleen rationeel reageren. De primaire emotionele reactie van burgers moet ook beantwoord worden totdat er een gevoel ontstaat begrepen te worden. Je moet nooit de emotie ontkennen of te snel overslaan in je reactie. Pas als mensen weer grip hebben, als ze risico's snappen, de handelingsopties en de consequenties ervan weer zien, is een rationele reactie aan de beurt. *Wellicht verwachten burgers vooral dat overheden hen door dit proces van grip krijgen helpt, voordat er concrete oplossingen worden besproken.*

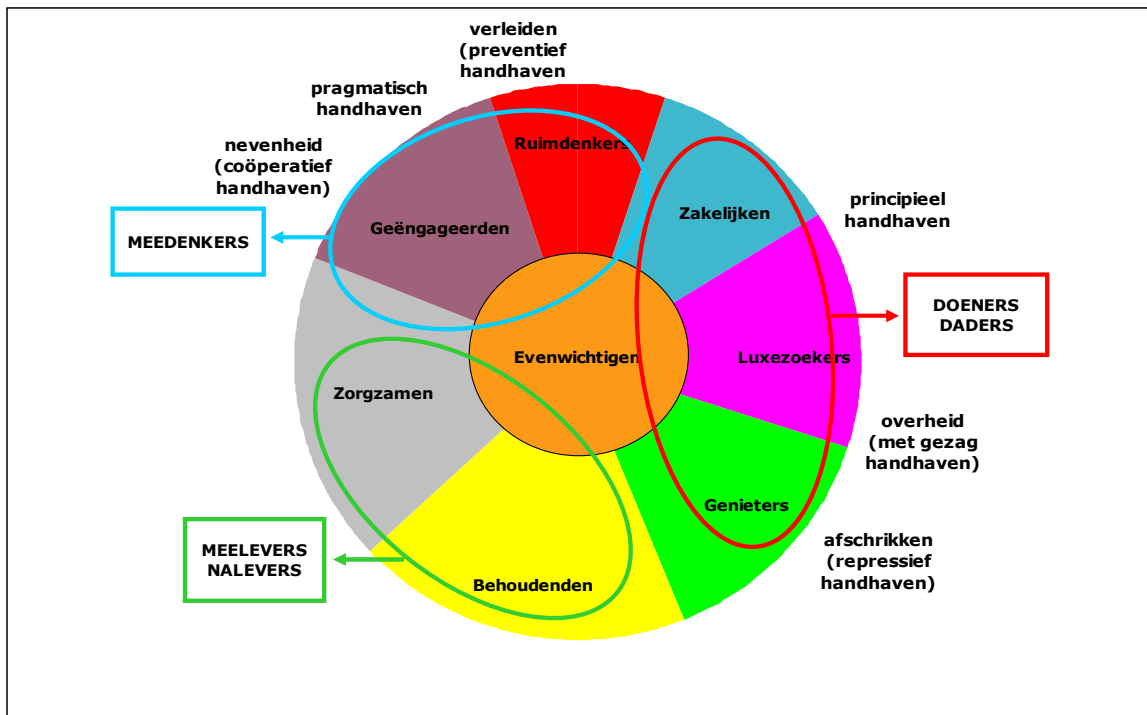
Een voorbeeld van grip willen krijgen, zien we in onze onderzoeken naar reacties van mensen op onzekere innovaties zoals de invoering van nanotechnologie en het klonen van dieren. Men verwacht dan van de overheid uiterste terughoudendheid qua toepassing en veel informatie die burgers in staat stelt dergelijke producten te vermijden. Echter, als er eenmaal ervaring en gewenning ontstaat, wordt er steeds minder gelet op die informatie. Zo is het verlopen met ingrediëntenvermeldingen op voedsel. Dan kunnen overheden ook hun onderzoek en regulering terugschroeven (totdat een incident de ranking van relatieve urgentie verandert natuurlijk).

Interessant is dan te zien welke risico's onder emotionelere omstandigheden nog steeds als eigen risico's van burgers en bedrijven met eigen handelingsopties overblijven. Wat zijn die alsnog geaccepteerde persoonlijke risico's ook als er emoties in het spel zijn? En hoe kijken mensen tegen deze kloof in hun eigen reacties aan?

Verschillen tussen burgers qua stijl van beleid

We verwachten dat 'gemiddelde' reacties van de 'gemiddelde burger' ook rond dit onderwerp niet bestaan. Op basis van diverse onderzoeken naar handavingsstijlen en uit de gedragswetenschappen weten we dat het oordeel van mensen van een bepaald risico over hun handelingsmogelijkheden sterk afhangt van wie ze zijn op diverse kenmerken en van de stimuli en barrières in hun omgeving.

Afhankelijk van sociodemografische kenmerken zoals opleiding, geslacht en inkomen en waarden zoals sociaal of individualistisch verwachten we andere patronen van keuzegedrag op dezelfde oordeelregels. Bijvoorbeeld laagopgeleide individualistisch ingestelde mensen zullen bepaalde risico's urgent vinden. Files, criminaliteit en bepaald gedrag zien zij meer als een eigen keuze dan als een samen gedeeld risico (bijvoorbeeld het niet dragen van een

Bron: Ellen Couvret en Sibolt Mulder: *Stijlkeuzes in de handhaving*, 2008

TNS Nipo
Grote Bickersstraat 74 1013 KS Amsterdam
t 020 5225 444
e info@tns-nipo.com www.tns-nipo.com

Fase 3: oplossingsrichtingen en principes

Bevindingen derde RiVerRaad burgercommunity

Elmara Bemer, Diane Fase en Sibolt Mulder

G2798 | 21 mei 2012

Voor:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Dit document is uitsluitend voor deze opdrachtgever opgesteld. Alle in het document vermelde gegevens zijn strikt vertrouwelijk. Publicatie en inzage aan derden, geheel of gedeeltelijk, is zonder schriftelijke toestemming van TNS NIPO beslist niet toegestaan. Door ons lidmaatschap zijn wij gehouden de gedragsregels na te leven van Esomar en de MarktOnderzoekAssociatie (MOA).

© TNS NIPO | ISO 9001, ISO 20252, ISO 26362 en ISO 14001 gecertificeerd |

Inhoud

	Inleiding	1
1	Kansen en risico's liggen zoveel mogelijk bij de samenleving	4
1.1	De overheid stelt zich principieel terughoudend op om in te grijpen bij vrijwillige risico's die het algemeen belang niet schaden	4
1.1.1	De fietshelm	4
1.2	De overheid stimuleert zelfredzaamheid en veerkracht waar nodig onder meer door handelingsperspectief	5
1.2.1	Restaurantbezoek	5
1.2.2	Leefomgeving	8
2	Aanvullende rol voor overheid bij onvrijwillige risico's	11
2.1	Potentiele voor en nadelen van innovaties in samenhang afwegen. En de overheid communiceert transparant en onbevangen over risico's, de beleidsafwegingen en de rol die van burgers en ondernemers wordt verwacht	11
2.1.1	CO2-opslag Barendrecht	11
2.1.2	Leefomgeving	14
2.1.3	De fietshelm	15
3	Ruimte voor compassie en reflectie na een incident	16
3.1	Ruime aandacht voor getroffenen. In de openbare discussie over de schuldvraag en maatregelen niet vooruitlopen op betrouwbaar feitenrelaas	16
3.1.1	Treinongeluk Amsterdam	16
3.2	Initiële afhandeling van het incident door lokale of regionale overheden	17
3.2.1	Treinongeluk Amsterdam	17
3.3	Slachtoffers van grotere of kleinere ongevallen krijgen evenveel steun	18
3.3.1	Gelijke monniken, gelijke kappen	18
4	Conclusies en analyse	21
4.1	Kansen en risico's liggen zoveel mogelijk bij de samenleving	21
4.2	Aanvullende rol voor overheid ten aanzien van onvrijwillige risico's	22
4.3	Ruimte voor compassie en reflectie na een incident	23
5	Overall discussie	25
	Bijlage: cases, vragen en polls	30

Inleiding

Aanleiding

In het voorjaar van 2011 is het interdepartementale programma *Risico's en Verantwoordelijkheden* van start gegaan. Het doel daarvan is om een kabinetsvisie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheden van de overheid in het omgaan met risico's. Daarnaast ontwikkelt het programma handvatten voor de overheid en het bestuur om te voorkomen dat risico's en incidenten leiden tot onevenredige interventies. Met enige regelmaat treedt namelijk de zogenaamde risico-regelreflex (RRR) op. Dit is het mechanisme waarbij een risico of incident wordt beantwoord met onevenredige (overheids)interventies, en waarbij de verantwoordelijkheid voor risicobeheersing en schadecompensatie min of meer vanzelfsprekend wordt opgevat als overheidstaak. Maatschappelijke commotie rondom risico's en incidenten is op zich geen probleem; integendeel, het kan waardevol zijn om misstanden aan het licht te brengen. Maar in een zeer veilige samenleving als de Nederlandse is het niet eenvoudig om verdere verbetering van veiligheid te realiseren. Er zijn duidelijke indicaties dat interventies die onder druk worden doorgevoerd het gevaar lopen onevenwichtig uit te pakken in de balans tussen veiligheidsopbrengsten, kosten en bijwerkingen. Datzelfde nadeel is verbonden aan de schijnbare trend naar alsmaar verder gaande veiligheidsmaatregelen.

Het doel van het programma is om voorstellen te doen voor een verruiming van het handelingsperspectief van de (rijks)overheid en andere actoren in de omgang met risico's en incidenten. De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd een visie te ontwikkelen op de rol van de overheid bij het omgaan met risico's. Deze visie zal eind 2012 gereed zijn.

De rol van burgers inzake RRR kan bepalend zijn; in een visie over de rol van de overheid bij het omgaan met risico's zijn burgers belangrijke actoren.

Doel

Dit onderzoek geeft inzicht in wat burgers van de overheid, het bedrijfsleven en zichzelf verwachten bij risico's en incidenten. De indruk bestaat dat burgers minder risicoschuw zijn dan de media, de politiek en wellicht de overheid geneigd zijn te veronderstellen. Die veronderstellingen zijn intussen wel de drijvende kracht achter de drang om risico's uit te sluiten, ook als dat eigenlijk niet kan.

Via een dialoog met de burger hebben we het volgende achterhaald:

- Wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR? (Fase 1)
- Hoe denkt men over bepaalde dilemma's? (Fase 2)
- Wat vindt men van bepaalde oplossingsrichtingen? (Fase 3)

Opzet onderzoek

Voor het beantwoorden van de drie vragen van dit burgerdialoog zijn drie communities ingezet, deze noemen we de RiVerRaad. Een community is een interactief en online instrument waar moderators (discussieleiders) met een geselecteerde groep burgers de

thema's behandelen. De eerste community gaf antwoord op de vraag: wat is de publieke opinie ten aanzien van de RRR? Deze community liep van 16 t/m 23 november. In de tweede community hebben we burgers bepaalde dilemma's voorgelegd. Deze community liep van 22 t/m 29 februari.

Na de tweede fase van de community heeft de werkgroep principes opgesteld welke we aan de hand van een aantal cases hebben getoetst. In deze principes zitten de oplossingsrichtingen verscholen. De volgende principes zijn tijdens de derde community aan de orde gekomen:

- Hoofdprincipe: Kansen en risico's liggen zoveel mogelijk bij de samenleving
- Subprincipes:
 - In een steeds horizontaler opererende samenleving stelt de overheid zich principieel terughoudend op om in te grijpen bij vrijwillige risico's die het algemeen belang niet schaden.
 - De overheid stimuleert zelfredzaamheid en veerkracht waar nodig, onder meer door handelingsperspectief.

- Hoofdprincipe: Aanvullende rol voor overheid ten aanzien van onvrijwillige risico's
- Subprincipes:
 - Potentiele voor en nadelen van innovaties in samenhang afwegen.
 - Overheid communiceert transparant en onbevangen over risico's, de beleidsafwegingen en de rol die van burgers en ondernemers wordt verwacht.

- Hoofdprincipe: Ruimte voor compassie en reflectie na een incident
- Subprincipes:
 - Ruime aandacht voor getroffen. In de openbare discussie over de schuldvraag en maatregelen niet vooruitlopen op betrouwbaar feitenrelaas.
 - Initiële afhandeling van het incident door lokale of regionale overheden.
 - Slachtoffers van grotere of kleinere ongevallen krijgen evenveel steun.

Om de reacties op de principes te toetsen hebben we cases aan burgers voorgelegd. De cases die aan bod zijn gekomen zijn:

- Treinongeluk
- Restaurantbezoek en EBSL-besmette kip
- CO2-opslag in Barendrecht
- Leefomgeving
- De fietshelm
- 'Gelijke monniken, gelijke kappen' (onder deze titel hebben we twee subcases aan burgers voorgelegd, namelijk de dijkdoorbraak bij Ten Boer en bij Wilnis).

De derde community heeft gelopen van 2 t/m 9 mei 2012. Voor de community hebben we 43 mensen uitgenodigd; 41 mensen hebben zich daadwerkelijk aangemeld en het merendeel is (zeer) actief geweest. Bij de werving en selectie van de burgers hebben we een spreiding aangebracht op leeftijd, geslacht, opleiding en WIN-segment.

Leeswijzer

Per hoofdstuk behandelen we een hoofdprincipe en de bijbehorende subprincipes aan de hand van cases die we aan burgers hebben voorgelegd. Als we het hebben over burgers, dan bedoelen we de burgers die mee hebben gedaan aan deze derde community. De resultaten van de polls beschrijven we in percentages. Houd bij het bekijken van de percentages er rekening mee dat deze resultaten indicatief van aard zijn omdat ze betrekking hebben op relatief kleine aantallen.

1 Kansen en risico's liggen zoveel mogelijk bij de samenleving

1.1 De overheid stelt zich principieel terughoudend op om in te grijpen bij vrijwillige risico's die het algemeen belang niet schaden

De fietshelm is een case waar het gaat om een vrijwillig risico, namelijk fietsen. De overheid stelt zich hier terughoudend op en treft geen maatregelen, zoals het verplicht stellen van een helm. We hebben gepolst hoe burgers hier tegenover staan, ook als het misgaat en er een ongeluk gebeurt.

1.1.1 De fietshelm

De meeste burgers vinden het wel of niet dragen van een fietshelm een eigen keuze en een verantwoordelijkheid voor volwassen burgers. Dit leerden we ook uit de vorige community. In deze fase hebben we de burgers uitgedaagd en voorgehouden dat de overheid de keuze heeft gemaakt om de helm niet verplicht te maken. Ook in deze derde community zijn de meeste burgers het eens met deze beslissing. De bijbehorende case waarin vier fietsers omkomen in het verkeer, zetten enkele burgers wel aan het denken, maar ook zij blijven bij het standpunt dat de fietshelm niet verplicht moet worden. De belangrijkste reden hiervoor is dat je als overheid niet alles kan voorkomen. Waar houdt het dan op, vragen meerdere burgers zich af. *“Je kunt doorgaan tot alle burgers in een harnas lopen, maar zelfs daar kun je in sterven.”*

In lijn met deze bevindingen vinden burgers het begrijpelijk en logisch dat de overheid terughoudend is met het verstrekken van een schadevergoeding bij fietsongelukken; 15 van de 34 burgers die de poll hebben ingevuld is het (helemaal) eens met dit beleid. Dit blijkt ook uit de discussie. Burgers vinden dat als je zelf besluit geen helm te dragen je dan ook zelf de gevolgen moet accepteren. *“Ik vind dat de verantwoording bij jezelf ligt of je een helm draagt of niet. Gevolg is dan ook dat het normaal is dat een overheid geen schadevergoeding bij ongevallen uitbetaalt.”* Andere burgers snappen überhaupt niet dat de overheid een rol zou kunnen hebben bij een dodelijk fietsongeluk. *“In zo'n geval is er toch een schuldige, een veroorzaker?”* Sommige burgers vinden dan ook dat burgers alleen verantwoordelijk kunnen zijn als een mogelijk ongeluk ook door hun toedoen is. Wordt het ongeluk veroorzaakt door een dronken automobilist of ander roekeloos gedrag dan vinden deze burgers dat zij daar niet verantwoordelijk voor gehouden kunnen worden, ondanks dat ze er zelf eventueel voor gekozen hebben geen helm te dragen. Een aantal andere burgers stelt daarnaast vast dat het heel lastig is om aan te tonen dat het letsel minder was geweest als de fietser wel een helm had gedragen. *“Wie zegt dat de schade komt door het niet dragen van een fietshelm?”* Later in de discussie vinden enkele burgers het zelfs belachelijk dat de overheid de verantwoordelijkheid en 'de schuld' bij burgers legt ook als zij ervoor kiezen om geen helm te dragen. Een burger noemt het 'struisvogel politiek: *“De fietshelm niet verplicht durven stellen, maar als je de fietshelm niet draagt dan moet de burger wel zelf opdraaien voor de schade.”*

Als het gaat om de preventiemaatregelen die de overheid vooral wil inzetten op onvrijwillige risico's lijken burgers in eerste instantie positief. Sommigen zien het als een goede verdeling. *"Gelukkig richt de overheid zich meer op onvrijwillige risico's. Wij burgers kunnen dan ook veel meer verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van vrijwillige risico's."* Toch lijkt er later in de discussie wat onduidelijkheid te bestaan over wat wel en niet preventiemaatregelen zijn die de overheid kan toepassen. Zo lezen we in eerste instantie dat burgers het goed vinden dat de overheid geen preventiemaatregelen treft voor vrijwillige risico's, zoals fietsen. (N.B. Maatregelen zoals fietspaden zijn in de discussie buiten beschouwing gebleven) In plaats daarvan moet de overheid zich bezighouden met voorlichting, volgens meerdere burgers. En dan vooral gericht op kinderen en jongeren. *"De overheid kan zich beter bezighouden met verkeersles voor kinderen. Gewoon de verkeersregels leren, en hoe je veilig over straat kan gaan en natuurlijk fietsexamen afnemen"*. Slechts een paar burgers merken op dat dit in principe ook een preventiemaatregel is. Uit de discussie kun je opmaken dat mensen het een slecht idee vinden als de overheid bij dit risico geen preventiemaatregel (in de vorm van voorlichting) zou treffen, ondanks dat het een vrijwillig risico is. Later in de discussie merken burgers op dat als preventiemaatregelen ook gaan over informatieverstrekking en voorlichting, het te kort door de bocht is om deze niet meer voor vrijwillige risico's te treffen. *"Als de overheid over informatie beschikt dat fietsen zonder helm gevaarlijker is dan met zou ze de burger daarover toch uitgebreid moeten voorlichten?"* Alleen als preventiemaatregelen echt gaan over ingrijpen, zoals het invoeren van een helmplicht, dan vinden de meesten het een juiste beslissing bij een vrijwillig risico. Het risico is duidelijk, het is een eigen beslissing van de burgers en geen taak van de overheid.

Kortom, het merendeel van de burgers is dus niet voor een helmplicht. Ze voelen veel meer voor een informerende en voorlichtende rol voor de overheid. Ook uit onderzoek van Stichting Consument en Veiligheid (2009) en de VenW pilot in Zeeland blijkt dat er geen animo is voor de verplichting van de fietshelm.

1.2 De overheid stimuleert zelfredzaamheid en veerkracht waar nodig onder meer door handelingsperspectief

Bij de cases restaurantbezoek/EBSL-besmette kip en leefomgeving hebben we verkend in hoeverre burgers meer verantwoordelijkheid kunnen en willen nemen als de overheid hen daar op verschillende manieren bij helpt.

1.2.1 Restaurantbezoek

Burgers stellen zich over het algemeen zeer welwillend op om zelf verantwoordelijkheid te dragen ten aanzien van restaurantbezoek. Hierbij benadrukken ze wel dat ze enige informatieverschaffing van de overheid nodig hebben om deze verantwoordelijkheid te nemen. *"Ik vind het heel goed dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen ten opzichte van voedselveiligheid, als de overheid voldoende informatie aan de consument geeft."*

Burgers vinden het voldoende als de overheid aan de samenleving duidelijk maakt welke eetgelegenheden de regels niet goed nakomen. Op basis van deze informatie willen burgers

vervolgens een eigen keuze maken en de gevolgen zelf dragen. *“Ik vind het goed wanneer de overheid de zelfredzaamheid van burgers stimuleert. Wanneer ik weet of een restaurant de regels betreffende hygiëne goed of slecht hanteert dan wil ik zelf kunnen kiezen of ik dat restaurant bezoek.”* Een concrete actie (die wij voorlegden) waar burgers zeer over te spreken zijn, is het gebruik van een soort energielabel of smiley-systeem naar Deens model op de gevelpanden van eetgelegenheden. Deze aanduidingen geven de burgers voldoende informatie om vervolgens zelf te bepalen of ze wel of niet de desbetreffende eetgelegenheid willen bezoeken. *“Het invoeren van het smiley-systeem naar Deens model lijkt mij een prima idee. Wanneer ik op deze manier geïnformeerd word over eventuele risico's zal ik dat alleen maar toejuichen.”*

Uit de discussies blijkt echter unaniem dat burgers zich niet geroepen voelen om als klant van een restaurant de keuken binnen te lopen voor het doen van een “inspectie”. Dit is een taak van de overheid. *“Wanneer de overheid normen oplegt, is het ook haar taak om toe te zien op naleving daarvan.”* Het was echter nooit de bedoeling van BZK om burgers in de keuken te laten kijken. Dit was een misverstand op de community. Het gaat BZK om een veel mildere en toegankelijker vorm van verantwoordelijkheid pakken. *Namelijk een blik in de open keuken werpen (als deze er is) vanaf de tafel of op weg naar het toilet of de rookruimte.* Ook voor deze vorm lopen burgers niet warm. Men wil tijdens een bezoek aan een restaurant zich niet bezighouden met de hygiënische omstandigheden. *“Op dat moment zou ik ook liever meer de aandacht op mijn etenspartner willen richten dan op eventuele hygiëne in de keuken.”* Andere redenen waarom burgers op dit punt terughoudend zijn, is dat inspecties echt door professionals moeten worden uitgevoerd om onterechte beschuldigingen van burgers te voorkomen. Ook wil de burger niet optreden als ‘verklikker’ of ‘eetpolitie’ en geeft een blik in een open keuken onvoldoende informatie om de hygiënische omstandigheden van een restaurant goed in te kunnen schatten. *“Het is té gemakkelijk om het aan de burgers over te laten, want wie bepaalt wat onhygiënisch is?”* Om open keukens in restaurants verplicht te stellen met het oog op inzichtelijkheid op de voedselveiligheid heeft volgens burgers dan ook weinig toegevoegde waarde. *“Behalve praktisch onuitvoerbaar, lijkt het me dat je een soort schijnveiligheid krijgt. Een open keuken lijkt inzichtelijker maar is geen garantie voor veiligheid.”*

Ook de bereidwilligheid van burgers om zelf melding te doen van onhygiënische omstandigheden in eetgelegenheden, is onder burgers laag. Sommige burgers voelen zich wel geroepen om als burgers onder elkaar bekendheid te geven aan eetgelegenheden die de regels niet goed naleven, bijvoorbeeld via Social media of bepaalde forums op internet, maar deze groep is in de minderheid. *“Maar als een restaurant onhygiënische maaltijden serveert, moeten wij burgers elkaar informeren via de sociale media of door small talk.”* De drempel lijkt echter nog een stukje hoger te liggen als het gaat om melding te doen van misstanden in eetgelegenheden aan de overheid. Van een landelijk meldpunt zijn veel burgers niet op de hoogte en daarbij vinden velen ‘het actief doen van een melding’ te ver gaan. Veel burgers lijken zich niet geroepen te voelen om aangifte te doen. In de poll zien we ook enige terughoudend onder burgers om melding te doen van een onhygiënische situatie in een winkel of restaurant bij de overheid. In totaal hebben 32 burgers de poll ingevuld, 14 burgers geven aan dit *waarschijnlijk niet* te doen en 2 burgers zullen dit *zeker*

niet doen. Van de burgers geven 4 juist aan *zeker* melding te doen en 10 zeggen dit *waarschijnlijk* te doen.

Sommige burgers geven aan waarschijnlijk in de toekomst *wel* melding te doen van onhygiënische misstanden, mits ze beter weten waar ze met een klacht terecht kunnen. *“Ik weet niet of ik het zou melden. Ik zou ook niet weten waar. Als dit bekender zou zijn, zouden waarschijnlijk meer mensen hier melding van maken.”* Drijfveren van enkele burgers die hier wel bereid toe zijn, zijn om de medemens te waarschuwen en om de overheid te helpen. *“Natuurlijk zal ik dat doen. De bevolking doet dan de steekproeven en de overheid kan daarna gerichter onderzoek doen afhankelijk van het aantal meldingen.”* In de discussies zegt een enkeling in het verleden weleens misstanden te hebben gemeld bij de VWA of het restaurant in kwestie.

Desondanks blijft de grote meerderheid benadrukken dat het doen van inspecties (in wat voor vorm dan ook) een taak van de overheid is. Men vindt het de belangrijkste taak van de overheid om burgers voor eetgelegenheden, die de voedselveiligheidsregels niet goed nakomen, in bescherming te nemen. *“Naar mijn mening heeft de overheid beslist een taak om handhavend op te treden nadat vastgesteld is dat een onderneming ernstige gezondheidsrisico’s oplevert.”* De gezondheid van de burger staat immers op het spel. Door burgers hierover te informeren via bijvoorbeeld de al eerder genoemde ‘energielabels’, geeft de overheid de burgers voldoende handvatten om vervolgens zelf de verantwoordelijkheid te nemen.

Kortom, burgers vinden het prettig om zelf de keuze voor een restaurant te maken, maar willen voorafgaand aan deze keuze wel graag geholpen worden door de overheid. Over een systeem, zoals het smiley-systeem zijn burgers erg positief. Eenmaal binnen in een restaurant vinden burgers dat zij vooral moeten kunnen genieten van hun restaurantbezoek. Zij voelen er weinig voor om zich met de hygiëne in de keuken bezig te houden. Dit zien ze echt als een taak van de overheid.

ESBL-besmette kip

Wanneer het gaat over de met ESBL-bacterie besmette kip, dan verwacht de burger meer dan informatieverschaffing van de overheid. We hebben burgers de volgende poll voorgelegd: vind je dat je de keuze moet hebben om met de EBSL-bacterie besmette kip te kunnen kopen (op eigen risico dus)? Uit deze poll blijkt dat 17 van de 27 burgers absoluut geen eigen risico wil dragen als het gaat om het kopen van EBSL-kip. Een kleinere groep, 5 burgers is hier wel toe bereid, mits het op de verpakking staat vermeld en de prijs is gereduceerd. Een vergelijkbare groep (5 burgers) is wel bereid het risico volledig aan te gaan door ‘gewoon het vlees goed te bakken’. In een flitspeiling over de verdeling van verantwoordelijkheden bij risico’s (november 2011) hebben we een soortgelijke vraag gesteld: De ESBL-bacterie is niet schadelijk voor gezonde mensen en besmetting kan sowieso worden voorkomen door kip goed te verhitten. Vindt u dat mensen zelf moeten kunnen beslissen om kipfilet te kopen waar deze bacterie in zit, of moet alle besmette kipfilet uit de schappen worden verwijderd? Toen wilde een meerderheid het zelf beslissen (59%) en 38% vond dat de besmette kip uit de schappen moet worden verwijderd. Let wel, de flitspeiling is een representatief onderzoek onder 824 mensen. De poll op de community

is door 32 man beantwoord. Ook is er bij de vraag in de flitspeiling meer nadruk gelegd op het handelingsperspectief van mensen (kip goed doorbakken) en de beperktheid van de risico's (niet schadelijk voor gezonde mensen).

1.2.2 Leefomgeving

In eerste instantie reageren veel burgers positief op meer eigen verantwoordelijkheid als de overheid hen informeert over eventuele risico's in hun eigen leefomgeving. Burgers benadrukken daarbij dat het de plicht van de overheid is om de samenleving te informeren over bepaalde risico's. Vervolgens zijn burgers prima in staat om zelf te bepalen of ze wel of niet vrijwillig een risico aan willen gaan en de gevolgen hiervan te accepteren. *“Zodra je geïnformeerd bent, is het aan jezelf wat je ermee doet. Consequenties zijn dan ook voor jezelf.”* Men geeft ook aan dat als burgers de informatie negeren en toch schade oplopen, het onterecht is om vervolgens de overheid aansprakelijk te stellen voor eventuele schade, immers de risico's waren gecommuniceerd. *“Als de overheid mensen informeert dan kunnen/moeten de burgers op de hoogte zijn en dus een afweging kunnen/moeten maken om bepaalde vrijwillig te nemen risico's. Neemt men deze risico's vrijwillig, dan is men ook verantwoordelijk voor zijn daden.”* Een aantal burgers merkt wel op dat de overheid meer bekendheid moet geven aan burgers over de beschikbaarheid van deze informatie. *“Nou moet het natuurlijk wel zo zijn dat het wel bekend moet worden gemaakt dat er belangrijke info is, dat men achteraf niet kan zeggen ‘ik wist het niet’.”*

De overheid heeft onlangs een website ontwikkeld (genaamd de Atlas Leefomgeving) waarmee burgers gemakkelijk zelf informatie over hun leefomgeving kunnen opvragen en inzien. Het gaat hierbij om informatie over luchtkwaliteit, geluid en groen in de wijk en mogelijk ook asbest, ruimtelijke ordening en externe veiligheid. Sinds het najaar van 2011 is de Atlas Leefomgeving voor burgers beschikbaar. Aan burgers hebben we tijdens de community gevraagd wat ze van de website vinden. Veel burgers zijn in eerste instantie erg te spreken over het initiatief van de Atlas Leefomgeving. Men vindt het positief dat de overheid burgers informeert over de kwaliteit van het leefgebied waar men woont. De overheid handelt op deze manier open en transparant naar de burgers toe. *“Ik vind het een goede zaak dat informatie over mijn leefomgeving voor iedereen zichtbaar is. De informatie is voor mij van belang, nu die informatie er is, wil ik weten hoe het met mijn leefomgeving staat.”* Uit de poll blijkt ook dat burgers in ruime mate geïnteresseerd zijn in informatie over hun directe leefomgeving: 27 van de 32 burgers die de poll hebben ingevuld geeft aan hierover tamelijk tot zeer geïnteresseerd in te zijn. Burgers hebben het idee dat de informatie op de Atlas Leefomgeving nuttig voor ze is en dat het ze helpt om een inschatting te kunnen maken van bepaalde risico's die er mogelijk zijn in hun leefgebied. *“Het is positief dat deze informatie voor iedereen beschikbaar is. Zo kun je dingen tegen elkaar afwegen.”*

Later in de discussie zien we echter een nuancering van eerder genoemde meningen: zodra je geïnformeerd bent, is het je eigen verantwoordelijkheid. Veel burgers realiseren zich dat het vaak gaat om informatieverschaffing over risico's in leefgebieden waar ze al wonen. In dit geval voelen veel burgers zich overgeleverd aan de situatie. Ze ervaren weinig of geen mogelijkheden om het risico te vermijden. In hun ogen gaat het in dit geval om een onvrijwillig risico dat de overheid hen oplegt. Dit zien we met name terug in de discussie over het wonen in een gebied waar een snelweg wordt aangelegd. *“Als je er woont en ze*

leggen dan de snelweg aan, kun je er weinig aan doen.” Om dan de verantwoordelijkheid bij burgers te leggen is voor velen te kort door de bocht. Burgers geven aan dat de taak van de overheid méér moet zijn dan het informeren van burgers over de gevolgen van de snelweg op hun woongebied. Sommige burgers benoemen specifiek dat de overheid preventief en handhavend moet optreden, bijvoorbeeld door maatregelen te treffen om de gezondheid van de burgers niet in gevaar te brengen en burgers bij te staan bij eventuele schade. “Als de overheid besluit een snelweg voor jouw deur langs te leggen, is het een ander verhaal. Je mag dan verwachten dat er aan jouw veiligheid en gezondheid wordt gedacht en dat daarvoor ook maatregelen worden genomen.” In deze context gaat een burger ook specifiek in op de brand bij Chemie-Pack, waarbij de overheid van te voren al wist dat het bedrijf de veiligheidsregels niet goed nakwam. Door als overheid alleen burgers hierover te informeren is in zijn ogen onvoldoende. Een handhavend optreden vanuit de overheid vindt hij dan ook gewenst. “Zolang de overheid niet heel streng toeziet op de handhaving van regels met betrekking tot veiligheid, kan ze zich ook niet onttrekken aan haar verantwoordelijkheid als er dingen misgaan.”

Een ander dilemma dat veel burgers spontaan benoemen is nieuw vergaarde kennis waar de samenleving in het verleden niet over beschikte. Een voorbeeld hiervan is asbest. Men is pas later achter de gevaren en risico's van asbest gekomen. *“Tegenwoordig is er meer bekend dan 'vroeger'. Je kan ergens zijn komen wonen in de tijd dat nog niet bekend was dat iets slecht voor je is.”* Ook in dit geval vinden veel burgers het onterecht als de overheid door de informatie nu openbaar te maken, de verantwoordelijkheid vervolgens bij de burgers legt. In dit geval zou de overheid meer eigen verantwoordelijkheid moeten dragen. *“De verantwoordelijkheid bij de burgers neerleggen terwijl ze er niets aan kunnen doen/veranderen vind ik een kwalijke zaak. De overheid zou zelf meer verantwoording moeten nemen.”*

Uit de discussie blijkt dat een meerderheid van de burgers het wel terecht vindt om op basis van gegeven informatie over een leefgebied vrijwillig een risico aan te gaan bij het kopen van een nieuwe woning. In deze context zijn burgers zelf goed in staat om een eigen keuze te maken en ze nemen dan ook graag de verantwoordelijkheid op zich voor de eventuele nadelige gevolgen. *“Het is fijn geïnformeerd te worden over bepaalde risico's in een omgeving. Op die manier kan je wel een keuze maken er wel/niet te gaan leven. Je mag dan uiteraard niet achteraf gaan zeuren als je toch nog last krijgt van dat bepaalde risico.”*

Wat opvalt in de discussies is dat, ondanks de positieve reacties op de informatie, burgers niet heel duidelijk voor ogen hebben wat ze met de informatie over hun huidige leefomgeving kunnen doen. Verhuizen is vaak de enige optie die burgers spontaan noemen. Deze optie is helaas niet voor iedereen weggelegd, maar alleen voor diegenen die het zich financieel kunnen permitteren. De financiële situatie van burgers benoemen enkelen specifiek als belangrijke barrière om een risico in een leefgebied te kunnen vermijden. *“Indien je de (financiële) mogelijkheden hebt om afwegingen en keuzes te maken, dan is de keuze van het wonen langs een snelweg een eigen verantwoordelijkheid. Indien je niet de (financiële) mogelijkheden hebt om zelf keuzes te maken en je noodgedwongen langs een snelweg moet gaan wonen, dan is er eigenlijk geen sprake van eigen verantwoordelijkheid.”*

Naast de positieve ontvangst van de Atlas Leefomgeving voorzien enkele burgers ook een nadelig effect op de woonsituatie van burgers die hun huis willen verkopen. Ze voorzien dat de koopwaarde van een huis kan dalen doordat 'negatieve' informatie over het woongebied beschikbaar is. *"Helaas kan het ook in je nadeel werken als je ergens weg wilt en aan de straatstenen je koophuis niet meer kwijt kan door belastende informatie over jouw buurt op de site."*

Daarbij heeft men veel kritiek op de gebruiksvriendelijkheid van de Atlas Leefomgeving. Sommige burgers missen een goede uitleg en toelichting over het gebruik van de site. *"Er zou een betere uitleg moeten komen om de site gebruiksvriendelijk te maken."* Verder komt de informatie op de website voor een grotere groep burgers als onvolledig en niet up to date over. *"De geleverde informatie is echter wel summier en erg tijdsgebonden."* Sommige burgers merken bijvoorbeeld op dat veel risico's in hun leefgebied op de website allemaal op 60% staan vermeld. *"Bij mijn woonplaats staat ook bij alles 60%. Ik dacht al dat ik de site niet helemaal begreep, maar waarschijnlijk is er dus nog geen informatie over mijn woonplaats ingevoerd."* Doordat men vaak het gevoel heeft dat de website niet up to date is, is voor sommigen aanleiding om de betrouwbaarheid van de website in twijfel te trekken. *"Maar nog belangrijker is dat de informatie die op de site staat, moet kloppen en up to date moet zijn. Je geeft het gevoel dat dat zo is en dan moet je er ook blind op kunnen varen!"*

Verder zien we dat een enkeling twijfelt aan de betrouwbaarheid van de website omdat het door de overheid is gemaakt. De overheid bepaalt immers welke informatie ze wil communiceren naar de burgers toe en kan hierbij bewust ook informatie verzwijgen. *"Een overheidsinformatie-site die bedoeld is om verantwoordelijkheid bij de burgers te leggen is per definitie niet betrouwbaar."* Ook vindt een enkeling dat de overheid de website als middel kan inzetten om zichzelf in te dekken als een burger eenmaal schade heeft opgelopen. *"Enerzijds ben ik blij dat er een bepaalde mate van inzage is, anderzijds is de overheid erbij gebaat om een bepaalde mate van risico aan te geven. Dan kan achteraf nooit iemand zeggen dat hij het niet geweten heeft."*

Kortom, burgers zijn positief over de website Atlas Leefomgeving en zijn geïnteresseerd in de informatie die ze er kunnen vinden. Alleen de handelingsperspectieven zijn beperkt in de beleving van burgers. Zo noemen ze alleen verhuizen, terwijl in gesprek gaan met de gemeente bijvoorbeeld ook tot de mogelijkheden behoort. Een antwoord op de lage geloofwaardigheid van de overheid zou kunnen zijn om te communiceren met burgers en van burgers naar overheid in plaats van alleen van overheid naar burgers.

2 Aanvullende rol voor overheid bij onvrijwillige risico's

2.1 Potentiele voor en nadelen van innovaties in samenhang afwegen. En de overheid communiceert transparant en onbevangen over risico's, de beleidsafwegingen en de rol die van burgers en ondernemers wordt verwacht

Voor deze principes hebben we een drietal cases behandeld. Over de CO2 en fietshelm-case hebben we reacties van burgers gevraagd over de verschillende manieren waarop de overheid over de voor- en nadelen van CO2 en fietsen zonder helm communiceert en in hoeverre ze transparant is over de risico's. Bij de Leefomgeving case hebben we het met burgers gehad over hoe zij *zelf* middels Atlas Leefomgeving voor- en nadelen kunnen afwegen over hun eigen leefomgeving.

2.1.1 CO2-opslag Barendrecht

Bij de CO2-opslag case hebben we burgers vier alternatieve scenario's voorgelegd met als doel om alsnog in te stemmen met de CO2-opslag-proef. Elk scenario beschrijft verschillende rollen voor zowel de overheid, het bedrijfsleven en de burger.

Alternatief scenario 1: De overheid zegt: "Dit plan is heel belangrijk voor de toekomst van ons allemaal. De opwarming van de aarde moet verminderen, en dit is een manier om daar een grote bijdragen aan te leveren. We vragen of u het uiterst kleine risico wilt accepteren in het nationale belang; namelijk voor een beter milieu."

Bij scenario 1 zien we dat burgers niet alleen reageren op het scenario, maar überhaupt op het idee dat er CO2 onder de grond wordt opgeslagen. Burgers maken zich ernstige zorgen over de veiligheid van CO2-opslag, vooral in de toekomst. *"Het is nou eenmaal geen prettig idee om zoiets bijvoorbeeld onder je woonwijk te hebben. Wat doet het over 20 of 30 jaar? Blijft het zo 'onschuldig'?"* Het nationale belang lijkt ondergeschikt aan de zorgen die burgers hebben. Dat blijkt ook uit de poll: 20 van de 26 burgers vinden het een goede zaak dat de proef bij Barendrecht niet door is gegaan, 4 burgers vinden het belachelijk, want het zou goed voor de economie en het milieu zijn (zo luidt de stelling). Er is weinig bekend over de risico's op de langere termijn, wat ervoor zorgt dat burgers de risico's groter ervaren dan de overheid in dit scenario zelf aangeeft. *"Ik vind inderdaad dat er te weinig bekend is over de gevolgen op langere termijn. En ik denk dat er niet te gemakkelijk over gedacht moet worden, want ALS het fout gaat, gaat het goed fout."* Burgers zijn er niet gerust op, zo blijkt uit de reacties op scenario 1. Ze geven dan ook aan dat ze eerst meer resultaten willen zien van onderzoeken over de voor- en nadelen van CO2 en de risico's. *"Het komt nu over alsof de overheid in dit scenario er iets heel kleins van maakt: het valt allemaal wel mee, klein risico. Maar dat zou ik dan eerst wel zeker willen weten!"*

Het feit dat de CO2 wordt opgeslagen onder een woonwijk stuit meerdere burgers tegen de borst. Een paar burgers geeft aan dat ze een beter milieu belangrijk vindt en niet voor het nimby gevoel zijn, en niet begrijpen waarom er geëxperimenteerd moet worden in een

woonwijk. Ze geven eerder de voorkeur aan een minder bevolkt gebied of aan de Noordzee. *“Had het ergens gedaan waar het minder mensen had getroffen. Als die proef geslaagd was, had de discussie heel anders ingestoken kunnen worden – vertrouwen kweken!”* Een aantal burgers begrijpt niet waarom bewoners van Barendrecht zich hiervoor moeten ‘opofferen’. En welke stad komt er na Barendrecht, vragen ze zich af.

Enkele burgers zijn minder negatief over CO2-opslag en over dit scenario. Zij hebben dermate vertrouwen in de technische kennis over de opslag van CO2 om het risico aan te willen gaan. Maar tegelijkertijd geeft één van deze burgers aan niet te trappelen van ongeduld bij de gedachten van CO2 in zijn achtertuin.

In de poll hebben we gevraagd welk scenario burgers het meest acceptabel vinden. Van de 24 burgers stemmen er 2 op scenario 1.

Alternatief scenario 2: De overheid of Shell zegt: “De risico’s zijn heel klein en wij garanderen uw veiligheid. Als uw huis in waarde daalt als gevolg van deze proef, dan vergoeden wij het verschil.”

Wat bij de reacties van burgers op dit scenario vooral opvalt is dat ze het niet geloofwaardig vinden. In het scenario wordt iets beschreven waarvan men voorziet dat de overheid of Shell het niet waar kan maken. Garantie bestaat volgens hen niet en Shell moet deze dan ook niet geven. *“Leuke suggestie, maar Shell kan de veiligheid niet garanderen en zeker niet op langere termijn.”* Daarnaast zien ze ook praktische problemen, wat vragen oproept. Wie bepaalt bijvoorbeeld waardoor en hoeveel de huizen in waarde zijn gezakt? Ook vragen ze zich af hoe Shell dat gaat berekenen. En als ze het niet kunnen becijferen, hoe kunnen ze het dan compenseren, zo beredeneren enkele burgers. Burgers lijken er ook geen vertrouwen in te hebben dat de partijen hier op een eerlijke en neutrale manier mee omgaan. *“Ik zie het al helemaal voor me dat de overheid dan gaat proberen er onder uit te komen.”* *“Hoe bewijs je dat het door CO2 komt? Stel dat er wat met mijn huis gebeurt, dan kunnen ze ook zeggen: Dat komt door al dat vrachtverkeer door de straat”.* *“Haha, laat me niet lachen. De overheid gaat het verschil in huizenprijzen als gevolg van de CO2-opslag vergoeden. Nou geloof me, dan doen ze nooit!”*

Burgers merken ook op dat in dit scenario alleen gesproken wordt over de materiële schade. Terwijl burgers zich vooral zorgen maken over de gevolgen voor de gezondheid. *“Ik vind dit een slecht scenario. Van de compensatie voor de waarde vermindering van je woning koop je niet je gezondheid mee. En ik lees niets over de hulp die je zou moeten krijgen bij ziekte die gerelateerd kan zijn aan CO2-opslag.”* Een enkele burger ziet dit scenario ook als bewijs dat er wel degelijk risico’s zijn, anders hoeft er ook geen compensatieregeling te zijn. *“Dit is een onzinnig voorstel. Als er geen risico is hoeft er geen vergoeding te zijn.”*

Toch zijn ook een paar burgers die enigszins vertrouwen heeft in dit scenario, vooral vergeleken met de eerdere beschreven scenario’s. Dit heeft vooral te maken met de veiligheid die gegarandeerd wordt. Deze burgers denken dat dit bewoners minder onrust bezorgt. Ook de compensatie maakt dit scenario acceptabel voor een paar burgers.

Dit zien we ook terug in de poll, 4 van de 24 burgers stemmen op scenario 2.

Alternatief scenario 3: De overheid of Shell zegt: "De risico's zijn heel klein, maar we begrijpen dat u zich toch een beetje zorgen maakt, wij bieden u een compensatie aan (bv iets voor de wijk, of financiële compensatie)."

De meeste burgers lijken geen goed gevoel te hebben bij dit scenario. Ze hebben het idee dat het risico wordt afgekocht. *"Iets moois voor in de wijk. Wat als er een ongeluk gebeurt en men zegt; maar daar heeft u wel iets moois voor in de wijk voor gekregen."* Burgers hebben daarbij het gevoel dat bewoners er bij dit scenario slecht vanaf komen en het nakijken hebben indien er toch schade ontstaat. Ze zijn bang dat de overheid dan zegt dat iedereen op de hoogte was van het kleine risico. En dat door het aanvaarden van het gebaar alle betrokkenen akkoord zijn gegaan met het risico. Volgens burgers moet de overheid volledige garanties geven voor alle eventuele schade veroorzaakt door de opslag. Dit wordt echter helemaal niet genoemd in dit scenario. *"Een gift voor de wijk (een nieuwe wipkip?) Wat wij willen is zijn harde financiële toereikende garanties voor als het ooit helemaal misgaat."* Sommige burgers hebben ook liever één op één compensatie mocht het toch fout gaan. Nu is het onduidelijk wat er wordt aangeboden en aan wie precies.

Een enkele burger is positief over dit scenario, voornamelijk over de empathie van de overheid. *"Het is al heel wat als de overheid en Shell begrijpen dat de bevolking zich zorgen maakt. Meestal is het andersom, worden gevaren gebagatelliseerd en protesten weggewerkt."* Ook vindt een burger het acceptabel als er een financiële compensatie tegenover staat.

Uit de poll blijkt dat als het alleen om de vier voorgestelde scenario's gaat, de grootste groep (5 burgers van de 24 die de poll hebben ingevuld) scenario 3 het meest acceptabel vindt. Let wel, de grootste groep (10 burgers) is voor geen van de scenario's.

Alternatief scenario 4: Shell zegt: "Wij bieden u een winstdeling aan zodra deze techniek winstgevend wordt."

Net als het vorige scenario zien meerdere burgers dit als afkoping. En ook bij dit scenario vinden een paar burgers het raar dat de overheid burgers met geld over de streep probeert te trekken. Ondanks dat in het scenario duidelijk staat dat Shell de partij is die een winstdeling voorstelt, voelt het blijkbaar toch alsof het de overheid is die hen over de streep probeert te trekken. Ze vragen zich af waarom er geld wordt betaald, als het zo veilig is als wordt gesuggereerd. Het vermoeden dat er wel degelijk risico's zijn wordt hierdoor versterkt. De fictieve winstdeling weegt vervolgens niet op tegen de gevaren voor de leefomgeving.

Burgers zijn wantrouwend en reageert het merendeel dan ook negatief op dit scenario. Ze vermoeden dat Shell ervoor zal zorgen dat de opslag niet winstgevend wordt. *"Zodra het winstgevend wordt dan winstdeling? Dan zal er heel lang getracht worden om geen winst te maken. Of het in een andere vorm te gieten zodat het lijkt alsof er geen winst gemaakt"*

wordt.” Ook is er een burger die niet verwacht dat er een winstuitkering komt, door de hoge kosten die de CO2-opslag met zich meebrengt. Op deze manier hebben bewoners én CO2 onder hun huis én ze krijgen er niets of weinig voor, concluderen burgers. *“Dus als het niet winstgevend is, blijven de bewoners met de gevolgen zitten....nee, scenario 4 is onacceptabel.”* Een enkeling vindt Shell een onbetrouwbare partij om over de winstuitkeringen te gaan. Deze burger wijst de overheid aan als een partij waar zij in dit geval meer vertrouwen in heeft. *“Ik zou alleen aanbiedingen van de overheid in overweging nemen.”* Bij anderen roept het scenario vragen op, zoals met hoeveel mensen de winst gedeeld moet worden, en vanaf wanneer er winst gemaakt wordt, over 50 jaar? Burgers vinden het scenario te vaag en niet concreet genoeg.

Een enkele burger ziet kansen in dit scenario en beschouwt de winstuitkering als een vorm van beleggen. Het scenario kan daarom aantrekkelijk zijn volgens deze burger, maar alleen als de gezondheidsrisico's nihil zijn.

In de poll stemmen 3 van de 24 burgers op scenario 4.

Kortom, burgers zijn over geen enkel scenario uitgesproken positief. Alle scenario's worden sterk beoordeeld vanuit het risicoframe en niet vanuit bijvoorbeeld het duurzaamheids- of werkgelegenheid frame. Het lijkt er op dat burgers zo onzeker zijn over de risico's van CO2-opslag onder de grond dat het niet uitmaakt wat de overheid of Shell burgers vertelt. Op dit moment gaat de meerderheid onder geen enkele voorwaarden akkoord met CO2-opslag.

2.1.2 Leefomgeving

Zoals al eerder beschreven is een grote meerderheid van de burgers enthousiast over het in leven roepen van de Atlas Leefomgeving door de overheid. Veel burgers hebben in eerste instantie het gevoel dat het een nuttig handvat is om zelf keuzes te maken en om wel of niet vrijwillig een risico aan te gaan. Later in de discussie zwakken veel burgers dit enthousiasme af omdat ze in de praktijk weinig handelingsperspectief ervaren om een risico te vermijden in hun leefomgeving. Een enkeling vraagt zich af in hoeverre de site de burger dan ook echt helpt om te handelen op basis van de gegeven informatie. *“De site maakt je als burger bewuster van risico's. Er veel aan veranderen kun je niet.”* De website is een goed initiatief van de overheid, maar men lijkt soms niet goed te weten wat ze met de informatie aan moet. *“Of de site echt helpt, weet ik niet. Ik vind het wel een interessante site om bij te houden wat er in jouw gebied allemaal gebeurt.”*

Sommige burgers vragen zich ook later in de discussie af in hoeverre openbaarheid van dergelijke informatie op de Atlas Leefomgeving juist een negatief effect kan hebben op burgers. Een burger geeft bijvoorbeeld aan dat de informatie onnodige onrust en zorgen onder burgers kan veroorzaken. *“Ik persoonlijk vind de site wel interessant maar misschien dat het voor bepaalde mensen wel averechts werkt. Dat ze bijvoorbeeld tot nu toe heel erg fijn woonden en door de site er ineens achter komen dat ze met bepaalde risico's leven en zich dan heel erg zorgen gaan maken.”* Er zijn ook enkele geluiden van burgers die aangeven dat globale informatie al voldoende moet zijn voor de samenleving. De overheid hoeft niet tot in de details de burgers te informeren. *“Moeten we dit wel allemaal weten? Natuurlijk is*

het belangrijk dat je weet wat er in je buurt gebeurt of gaat gebeuren en wat voor gevolgen dat heeft. Maar tot hoe ver moet dat in details opgenomen worden?"

2.1.3 De fietshelm

Het dragen van een fietshelm is een keuze die burgers zelf moeten maken, zo vindt de overheid. Zij communiceert hier open en transparant over en in de community hebben we twee verschillende argumenten voor dit beleid bij burgers getoetst. Welke reactie van de overheid vinden burgers acceptabel als er bijvoorbeeld vier fietsers omkomen in het verkeer?

De eerste reactie die we aan burgers hebben voorgelegd is: *"Mensen zijn prima in staat om zelf afwegingen te maken."* Burgers reageren hier over het algemeen positief op. *"Ik vind deze reactie volledig acceptabel."* En soms zelfs heel positief. *"Een overheid naar m'n hart."* Deze reactie van de overheid sluit ook aan op de argumenten die burgers zelf aanhalen om hun verzet tegen de helmplicht toe te lichten.

Een enkeling verbaast zich over deze uitspraak van de overheid. Vooral omdat hij het niet kan rijmen met de verplichting om veiligheidsgordels in de auto te dragen. Hier is volgens hem het eerder genoemde argument 'dat mensen zelf afwegingen kunnen maken' van toepassing. In een andere discussie realiseert een aantal burgers zich ook dat het gek is dat de fietshelm niet verplicht is en de autogordel wel. Sommige burgers herinneren zich dat er destijds, bij de invoering van de autogordel, ook veel ophef was. Mensen vonden het toen ook onzin dat de overheid zich hiermee bemoeide. In dat licht vindt een aantal burgers dat de overheid de helmplicht moet invoeren. Over een tijdje weten we niet beter, volgens hen. Dit is slechts een minderheid van de burgers op deze community.

De tweede reactie van de overheid die we voorgelegd hebben is: *"Helaas komen er in het leven af en toe tragische ongelukken zoals deze voor. De overheid kan simpelweg niet elk onheil vermijden en streeft daar ook niet naar. Daarom stellen we de helm niet verplicht."* Merendeel van de burgers is in het eens met deze reactie. Een aantal burgers stoort zich aan de toon van de reactie en vindt het te kort door de bocht, ondanks dat ze het wel eens is met de inhoud ervan. *"Ok, de overheid hoeft niet zo laconiek te reageren maar het is ieders eigen verantwoordelijkheid of die een helm opzet of niet". "De overheid zou een betere reactie kunnen geven, maar ik blijf bij m'n standpunt."*

Vragend naar een andere manier waarop de overheid zou kunnen reageren, stellen een paar burger het volgende voor: *"Wij kiezen als overheid ervoor om, in het kader van milieu en gezondheid van onze burgers, de fiets te promoten. Dat betekent dat we de fietshelm niet verplicht te stellen. Maar we wijzen onze burgers er wel op dat het dragen van een fietshelm ernstig letsel kan voorkomen. Wij vinden het dus een juiste keuze om een fietshelm te dragen."*

3 Ruimte voor compassie en reflectie na een incident

3.1 Ruime aandacht voor getroffenen. In de openbare discussie over de schuldvraag en maatregelen niet vooruitlopen op betrouwbaar feitenrelaas

Bij de case over het treinongeluk in Amsterdam hebben we burgers gevraagd wat ze vonden van de inzet van de (lokale) overheid en media. En hoe het volgens burgers beter had gekund.

3.1.1 Treinongeluk Amsterdam

In de discussie hebben we aan burgers gevraagd wat ze ervan vinden dat de overheid na een ernstig ongeval niet meteen reageert, maar eerst de uitslag van het onderzoek naar oorzaken afwacht. Een grote meerderheid van de burgers geeft aan dat het fictieve beleid van de overheid begrijpelijk is. Voor veel burgers kan de overheid pas na een dergelijk onderzoek de juiste beslissingen nemen en maatregelen treffen. *“Natuurlijk wil je zo snel mogelijk een gevaarlijke situatie te lijf gaan, maar dan moet je wel weten wat je te lijf gaat en niet in het wilde weg maatregelen gaan treffen.”* Daarbij voorzien enkele burgers dat de overheid met onjuiste informatie naar buiten komt, als een onderzoek nog gaande is. *“Ik vind het niet meer dan logisch dat er eerst onderzocht moet worden wat de oorzaak is van zo’n ongeluk alvorens men met een verklaring naar buiten komt. Speculeren heeft weinig zin en kan zelfs paniek zaaien.”* Ook uit de poll blijkt dat de meerderheid van de burgers het prefereert dat de overheid eerst een onderzoek afwacht voordat zij concrete maatregelen aankondigt om ongevallen in de toekomst te voorkomen (24 van 29 burgers geven dit aan). Een minderheid van 5 burgers vindt het juist wel een goede zaak dat de overheid er meteen alles aan doet om ervoor te zorgen dat een dergelijk ongeval niet weer gebeurt. Enkele burgers benadrukken bij deze discussie wel dat de overheid duidelijk naar de samenleving moet communiceren dat ze eerst een onderzoek wil afwachten, voordat ze uitspraken gaat doen over de oorzaken en maatregelen. *“De boodschap moet wel zijn ‘we betreuren de gevolgen van het ongeluk in hoge mate en we zullen er als centrale overheid alles aan doen om op een zo kort mogelijke termijn de oorzaak te achterhalen en vervolgens passende maatregelen te overwegen.”*

Over de tijdsspanne van een dergelijk onderzoek zijn de meningen enigszins verdeeld. Sommige burgers geven spontaan aan dat een jaar hiervoor te lang is. Enkele maanden benoemt men in deze gevallen vaak als een acceptabele tijdsspanne. *“Een onderzoek dat een jaar loopt, is onacceptabel. Binnen 2 maanden moet duidelijk zijn wat er gebeurd is en wat er eventueel verbeterd kan worden.”* Een enkeling geeft juist aan dat de tijdsspanne van een onderzoek per situatie afhankelijk is. *“In sommige gevallen kan na 2 maanden al een conclusie getrokken worden in dit onderzoek, of na 1 maand, soms duurt het makkelijk 2 jaar en is het een gecompliceerd onderzoek waar men niet direct een antwoord voor het ongeluk kan vinden.”* Uit de poll blijkt dat 22 van 33 burgers 1 tot 2 maanden een redelijke tijdsspanne vindt voor een onderzoek naar de oorzaken van een ongeluk. Acht burgers vindt 3 tot 4 maanden redelijk, een 2 hebben begrip voor 5 tot 6 maanden en een enkeling vindt 6 maanden tot een jaar redelijk.

Zoals al beschreven hebben veel burgers er begrip voor dat de overheid eerst een onderzoek afwacht voordat ze hierop verder handelt. Een meerderheid benadrukt vaak wel

dat de overheid gelijk na een ongeluk een reactie moet geven. Na een ongeluk hecht men veel waarde aan een signaal vanuit de overheid dat compassie en medeleven uitdrukt naar de slachtoffers en betrokkenen toe. *“Een reactie kan niet uitblijven. Dat wil niet zeggen dat er meteen van alles over de oorzaken of schuldigen geroepen moet worden. Een reactie kan ook medeleven zijn richting slachtoffers en betrokkenen.”* Dit gebaar doet in de ogen van vele burgers al veel goeds. Het is een gebaar van empathie waar men veel waarde aan lijkt te hechten.

Veel burgers zien wel een spanningsveld tussen de overheid en media; de overheid die wil wachten met berichtgevingen over oorzaken zolang een onderzoek gaande is, terwijl de media zo snel mogelijk bericht geven over oorzaken en feiten. Vaak benoemen burgers als oorzaak het ongeduld van de samenleving voor nieuws en updates. *“Het publiek wil graag snel iets weten, ook al zijn lang niet alle feiten bekend.”* De media komen hierbij de burgers tegemoet, ondanks dat men vervolgens het idee krijgt dat het eerder om speculaties gaat dan om echte betrouwbare informatie. *“Enerzijds stoor ik me regelmatig aan alle speculaties en sensatieverhalen in de media. Anderzijds moet ik bekennen dat ik toch vaak wel zo nieuwsgierig ben dat ik het wel bekijk en lees. Met in mijn achterhoofd dat het soms geen bevestigende berichten zijn.”* Een aantal burgers heeft zich bijvoorbeeld gestoord aan de bijstellingen in de media over het aantal slachtoffers en gewonden naar aanleiding van het treinongeluk. *“Wat ik wel betreurt is dat de informatie over het aantal zwaar gewonden en licht gewonden zeer slecht verzorgd was. Het steeds bijstellen van de aantallen wordt op den duur ongeloofwaardig.”* Burgers geven ook regelmatig aan dat Social media een rol speelt in te snelle berichtgevingen. Naast journalisten verspreiden nu ook burgers via bijvoorbeeld Twitter nieuws waardoor de informatieverschaffing in de ogen van sommige burgers erg uit de hand kan lopen. *“Op Twitter en dergelijke is een feit al bij iedereen bekend als de brandweer bijvoorbeeld nog gealarmeerd moet worden.”* Vaak geven burgers aan dat te snelle berichtgevingen door media in de toekomst niet zal veranderen. De nieuwshonger onder de burgers zal altijd blijven bestaan. Een burger beschrijft deze context als volgt: *“Het gekke is dat ik zelf ook nieuwshongerig ben en al snel de neiging heb om RTL Boulevard-achtige programma’s op te zetten. Begrijp me goed, ik ben zeer voor vrije nieuwsgaring maar bijvoorbeeld wat er gebeurde rond het ski-ongeval van de prins met de NRC-journaliste en haar man bij onder andere Paul en Witteman, vond ik beschamend en de pers onwaardig.”* Enkele burgers denken dat de overheid media hier maar in beperkte mate in kan sturen of op kan aanspreken. Media zullen altijd onafhankelijk blijven informeren en de overheid is hierbij niet een controleur. *“De overheid kan media weliswaar om terughoudendheid verzoeken maar ik heb niet de illusie dat dit ook maar enig effect zal hebben.”*

3.2 Initiële afhandeling van het incident door lokale of regionale overheden

Bij de case over het treinongeluk hebben we burgers ook gevraagd of en wanneer lokale en regionale overheden moeten optreden bij incidenten.

3.2.1 Treinongeluk Amsterdam

Burgers zijn het er unaniem over eens dat het niet meer dan logisch is dat de lokale overheid als eerste in actie komt na een ernstig ongeval. De lokale overheid is het bekendst met de plek van het ongeval. Ze kan dan ook het beste inschatten welke mogelijkheden er zijn om tot actie over te gaan. Daarbij heeft men het idee dat de hulpverlening erg snel op

gang komt als dit lokaal gecoördineerd wordt. *“Het lijkt me voor de hand liggend dat eerst de overheidslaag die de situatie ter plekke het beste kent en kan beoordelen in actie komt bij een ramp of ongeluk. In veel gevallen is dat de gemeente.”* Veel burgers hebben ook het idee dat de gemeente Amsterdam zeer snel heeft gehandeld nadat het treinongeluk had plaatsgevonden. *“Ik vond dat de hulporganisaties vrij snel en adequaat de problemen hebben aangepakt.”*

In deze context vinden vele burgers het ook begrijpelijk dat eerder de burgemeester en niet de premier of koningin snel ter plaatse was. *“Ik vind het normaal wanneer de burgemeester als eerste in actie komt. Hij is het hoofd van de politie en er zullen maatregelen genomen moeten worden om een crisisteam te informeren. Bovendien kan hij als eerste ter plaatse zijn, vergeleken met de premier.”* Daarbij is het dan voor vele burgers gepast dat de burgemeester een eerste reactie geeft naar de slachtoffers en gewonden toe om zijn medeleven te tonen.

Pas als de impact (bijvoorbeeld het aantal slachtoffers is zeer hoog) van het ongeval op de gehele samenleving groter is, vinden vele burgers interventie van de centrale overheid begrijpelijk. *“Pas wanneer een ongeluk van een dermate grote omvang is dat deze aanpak onvoldoende slaagkans biedt of wanneer de staatsveiligheid aan de orde is, is een door de centrale overheid gecoördineerde actie gewenst.”* In dit geval is een eerste reactie van de koningin of premier ook gepaster dan van de burgemeester. *“Bij een ongeluk met veel doden en gewonden verwacht ik een bezoek of iets dergelijks van de koningin of een lid van het koninklijke huis. Maar dat is meer sympathiek dan dat het noodzakelijk is.”* We zien wel dat sommige burgers het lastig vinden om gevoelsmatig aan te geven wanneer nu wel een reactie van de premier of koningin gewenst is, of juist niet. *“Het is moeilijk om een grens te trekken wanneer een premier of de koningin een reactie moet geven. Je kunt daarvoor geen leidraad hanteren. Bij bijvoorbeeld een kettingbotsing kun je ook veel slachtoffers hebben maar over het algemeen krijg je dan geen reactie van een premier.”*

3.3 Slachtoffers van grotere of kleinere ongevallen krijgen evenveel steun

Gelijke monniken, gelijke kappen is de overkoepelende naam voor een tweetal cases (Ten Boer en Wilnis) die we hebben behandeld om te achterhalen in hoeverre burgers het terecht vinden dat slachtoffers van verschillende ongevallen evenveel steun krijgen.

3.3.1 Gelijke monniken, gelijke kappen

In principe vinden meerdere burgers het goed en eerlijk als de zorg voor slachtoffers van ongevallen gelijk wordt getrokken. Gevoelsmatig zijn burgers voor gelijkheid. *“Of jij je hand verliest in een ongeluk waar je alleen staat, of wanneer dit nog tien anderen overkomt, maakt voor jouw schade geen verschil. Vandaar dat ik ook vind dat de overheid er voor alle burgers moet zijn en niet alleen voor diegenen die het nieuws halen.”* Daarnaast, wat de overheid als een klein ongeval ziet, ervaart de betrokkene als een groot ongeval. Ook daarom vinden burgers het goed als er één lijn wordt getrokken.

Toch plaatsen burgers ook een kanttekening bij het fictieve beleid, namelijk bij de uitvoering. Deze is erg lastig volgens burgers. *“Er zijn zoveel kleine ongelukken dat dit praktisch niet bij te houden en te behandelen is.”* Volgens een aantal burgers is gelijke steun daarom niet haalbaar, er zijn te veel verschillen bij ongelukken: veel vs weinig slachtoffers, natuurrampen vs ongevallen, komt zelden voor vs gebeurt frequent, wel verzekerden vs niet verzekerden, rijk vs minder rijk, jong vs oud, materiële schade vs psychische schade. Ongelukken kun je niet zomaar gelijk trekken vinden zij. Zelfs sommige burgers, die in principe voor gelijke overheidssteun zijn, vinden dat er naast deze algemene regel uitzonderingen moeten zijn. Zij vinden dat de overheid bij bepaalde gevallen, wanneer dat beargumenteerd wordt door bijvoorbeeld een arts, wél aanvullende hulp moet kunnen verlenen.

Als we burgers gericht vragen naar gevallen waar dit redelijk is, dan noemen sommigen, schrijnende gevallen. Zoals ongelukken waar mensen en vooral kinderen alleen achter blijven. Een burger noemt de jongen die het vliegtuigongeluk van Tripoli overleefde. Andere burgers vinden het niet vanzelfsprekend dat de overheid hiervoor opdraait of voor andere schrijnende gevallen. Zij wijzen naar de verantwoordelijkheid van bedrijven en verzekeraars. In het geval van vliegtuigongelukken zijn luchtvaartmaatschappijen verzekerd. De overheid hoeft hierin geen rol te hebben. Dit geldt ook voor bedrijfsongevallen. Daar is de werkgever verantwoordelijk, die hier ook vaak voor verzekerd is. Ook als er een ongeval is tussen particulieren, vinden burgers dat er eerst gekeken moet worden in hoeverre de schade op de verzekeraar verhaald kan worden. Daarnaast vindt een aantal burgers dat er gekeken moet worden in hoeverre betrokkenen zelf draagkrachtig zijn om de schade te financieren. *“Ik vind dat dit de eigen verantwoordelijkheid moet blijven en helemaal als mensen zelf genoeg financiën hebben. Als we alle last op de overheid schuiven wordt de last te groot en het draagvlak te klein. Als de kosten de pan uitrijzen, moet er misschien ook gekeken gaan worden naar in welke mate het slachtoffer zelf deels de financiële lasten kan dragen?”*

Om deze discussie concreet te maken hebben we vervolgens twee ongevallen aangehaald en gevraagd in hoeverre gelijke overheidssteun hier terecht is. Zoals het hoge water in Groningen, bij het plaatsje Ten Boer. Boeren zijn hier schadeloos gesteld, maar burgers nog niet. Op onze vraag of dit terecht is reageren de meeste burgers dat de overheid deze burgers wel moet compenseren voor de geleden schade. In hun ogen is de overheid eigenaar van de dijk, verantwoordelijk voor de doorbraak en dus ook voor de opgelopen schade. *“De veroorzaker moet betalen. Dus de gemeente/overheid moet een vergoeding betalen. Het is natuurlijk van de zotte dat je zelf verantwoordelijk bent voor iets waar je niets aan kunt doen. Als ik wat veroorzaak moet ik ook betalen.”* Dit gaat helemaal op als bepaalde gebreken aan de dijk al een tijd bekend waren. *“Als het probleem met de dijk al jaren bekend was, dan is de overheid zeker nalatig en dus moet er gecompenseerd worden.”* Volgens andere burgers is er geen duidelijke veroorzaker van dit ongeval in Groningen. Zij kwalificeren dit als een (natuur)ramp, een onvoorzien situatie waarvoor het rampenfonds in werking treedt. Wel vinden ze het terecht dat de overheid voor de bewoners zorgt door ze onderdak aan te bieden.

Later in de discussie hebben we burgers gevraagd in hoeverre de overheid de inhoud van vriezers moet compenseren. Deze is bedorven doordat bewoners het advies van de

overheid, om de elektriciteit af te sluiten, opvolgden. De meeste burgers zien dit als onderdeel van de schadevergoeding. Wat een aantal burgers geen onderdeel van de compensatie vindt zijn de kosten voor een hotelkamer. De overheid heeft de bewoners een slaappleats aangeboden in een sporthal. Als mensen daar geen gebruik van willen maken zijn kosten voor eigen rekening. *“Mij dunkt dat van burgers in zo’n situatie best gevraagd mag worden de kosten te beperken door twee dagen in een sporthal te verblijven.”*

In een andere case hebben we de dijkverschuiving bij Wilnis beschreven en dit vergeleken met waterschade door een gesprongen waterleiding. Burgers zijn gecompenseerd voor de dijkdoorbraak, terwijl dat niet gebeurt als er waterschade ontstaat door een gesprongen waterleiding. De burgers zijn hier duidelijk in en vinden dit terecht. Zij zien een duidelijk verschil tussen deze twee situaties. Ook bij deze case zien we dat men de overheid ziet als eigenaar van de dijk bij Wilnis en daarom verantwoordelijk is voor een schadevergoeding. De waterleiding is van de huiseigenaar of van de woningbouwvereniging, dus als daar iets mis mee is betaalt deze partij de schade. *“De overheid is verantwoordelijk voor het onderhoud van de dijken en de controle op de veiligheid. Als zo'n dijk springt dan is de overheid verantwoordelijk voor de gevolgschade. Als er bij mij thuis een waterleiding springt, is het mijn eigen verantwoordelijkheid want ik ben huiseigenaar. Bij een huurwoning is de woningbouwvereniging aansprakelijk.”* Ook de omvang van de schade door een dijkdoorbraak zorgt ervoor dat burgers het terecht vinden dat bewoners gecompenseerd worden door de overheid. Bij een gesprongen waterleiding is de schade vervelend, maar wel beperkt. *“Doordat bij een dijkdoorbraak of dijkverschuiving zo veel mensen te gelijk worden geraakt en de gevolgen normaliter ook niet te dragen zijn door één persoon moet dit collectief worden opgelost, oftewel door de overheid.”* Burgers zien de dijkdoorbraak als een onvrijwillig risico. Bewoners kunnen zich er immers niet tegen verzekeren, zo stellen burgers. Voor gesprongen waterleidingen kan dit wel. Of mensen dit doen is een eigen keuze en het risico dus ook. *“Of je jezelf verzekert voor dit soort schade’s middels een WA verzekering bepaal je natuurlijk zelf.”*

4 Conclusies en analyse

4.1 Kansen en risico's liggen zoveel mogelijk bij de samenleving

Burgers zijn bereid meer verantwoordelijkheid te nemen als het gaat om vrijwillige risico's. Zij stellen hierbij wel een belangrijke voorwaarde, namelijk dat de overheid de burger hierin wel enige ondersteuning biedt. Bij risico's als de fietshelm en restaurantbezoek is het voor de burger voldoende als de overheid preventiemaatregelen treft door te informeren over de 'gevaren' van het aangaan van een risico. Burgers geven aan dat ze op basis van de gegeven informatie vervolgens zelf prima in staat zijn om een eigen keuze te maken om wel of niet een risico aan te gaan. In dit geval nemen ze dan ook graag de eigen verantwoordelijkheid bij de eventuele negatieve gevolgen van een risico. In de fietshelm-case noemen burgers als voorbeeld informatieverstopping door de overheid over de gevaren. De fietshelm hoeft wat hen betreft niet verplicht te worden. Ook uit onderzoek van Consument en Veiligheid (2009) en een proef met de fietshelm in Zeeland (2011) blijkt weinig draagvlak voor de helmplicht voor volwassenen. Op het gebied van voedselveiligheid wil de burger door de overheid gewaarschuwd worden voor eetgelegenheden met slechte hygiënische omstandigheden. Als het gaat om risico's bij leefgebieden, dan willen burgers die een nieuw huis kopen op de hoogte worden gesteld van de eventuele risico's in een bepaald leefgebied. Door bruikbare informatie te bieden kan een risico opschuiven in de richting van vrijwillig (of hanteerbaar) En als de overheid daarentegen informatie verzwijgt, beschouwen burgers het eerder als een onvrijwillig risico.

Uit deze voorbeelden blijkt dat het voor burgers duidelijk is wat ze zelf kunnen doen om risico's te vermijden. Ze kunnen ervoor kiezen om juist wel een fietshelm te dragen, of om een eetgelegenheid – die slecht staat aangeschreven – niet te bezoeken of om niet in een leefgebied te gaan wonen waarvan bepaalde risico's bekend zijn. Het gaat in de ogen van de burgers in deze gevallen om vrijwillige risico's. Burgers benadrukken wel dat de informatie over deze risico's voor de samenleving beschikbaar moet zijn. Hier gaat het om voorbeelden waar de risiconemer en drager gelijk zijn. In het geval van ESBL-besmette kip is hier geen sprake van. Hier zien we dat de risiconemer (producent) en risicodrager (consument) niet gelijk zijn.

Uit de discussie rondom restaurantbezoek blijkt dat burgers graag de verantwoordelijkheid nemen nadat de overheid de burgers informeert over de hygiënische omstandigheden bij eetgelegenheden. Burgers vinden het echter te ver gaan om zelf (in welke mate dan ook) een kijkje in de keuken te nemen. Men geeft aan dat dit de taak van de overheid is. Niet alleen omdat dergelijke inspecties door experts uitgevoerd dienen te worden, maar ook omdat burgers niet voor deze inspecties de verantwoordelijkheid *an sich* op zich willen nemen. Als burgers per toeval ervaren dat een eetgelegenheid de voedselveiligheidsregels niet goed naleeft, dan zijn burgers wel enigszins bereid om hiervan melding te doen bij de overheid. Voor veel burgers is het echter niet duidelijk waar men nu terecht kan met een dergelijke melding bij de overheid.

Bij schade na een ongeval moet het voor burgers duidelijk zijn wat de oorzaak is en wie de schuldige is, alvorens men bereid is om de eigen verantwoordelijkheid te nemen. Als de burger waarschuwingen van de overheid heeft genegeerd, bijvoorbeeld door te gaan wonen in een gebied vlakbij Schiphol, dan vindt men het onterecht om de overheid vervolgens

verantwoordelijk te stellen voor geluidsoverlast. Het aanwijzen van de oorzaak en schuldige is niet altijd even gemakkelijk. Een voorbeeld waarbij burgers het onterecht vinden dat burgers verantwoordelijk zijn, is een fietsongeval dat veroorzaakt wordt door bijvoorbeeld een dronken automobilist of een slecht onderhouden weg. Het niet dragen van een fietshelm als oorzaak van de schade is in deze gevallen enkelen te kort door de bocht. Schadevergoeding kan dan bij de andere partij (zoals de automobilist) of bij de overheid gehaald worden.

Bij de case over de leefomgeving zien we dat burgers weinig handelingsperspectief ervaren om risico's in leefgebieden vrijwillig te vermijden. Een voorbeeld is het wonen in een gebied waar de overheid in de toekomst een snelweg gaat aanleggen, of informatieverschaffing over risico's die de overheid enkele jaren geleden niet openbaar heeft gemaakt (bijvoorbeeld asbest). Burgers vinden het in deze voorbeelden onterecht dat zij bij schade de verantwoordelijkheid op zich moeten nemen. Zij waren op voorhand immers niet bekend met de risico's en hebben daardoor geen eerlijke kans gekregen om het risico te vermijden. Burgers spreken dan eerder van onvrijwillige risico's dan van vrijwillige risico's. In deze gevallen zou de overheid meer de verantwoordelijkheid moeten nemen door burgers in bescherming te nemen, handhavend op te treden en bij te staan bij schade.

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat het voor burgers erg belangrijk is om bij een vrijwillig risico van te voren in te kunnen schatten wat ze zelf kunnen doen om het risico te vermijden.

4.2 Aanvullende rol voor overheid ten aanzien van onvrijwillige risico's

Vooraf bij onvrijwillige risico's vinden burgers het belangrijk dat de overheid duidelijk maakt in hoeverre en op welke wijze ze de burgers bij schade bij wil staan. In de beleving van de burgers komt dit niet duidelijk naar voren in de fictieve scenario's voor de CO2-opslag. Deze bleken overigens niet concreet genoeg. Daarbij geeft de overheid wel toe dat de CO2-opslag (kleine) risico's met zich meebrengt. Het erkennen van risico's en het niet concretiseren van hoe de overheid burgers bij wil staan bij schade maakt burgers extra kritisch en achterdochtig. Over geen van de scenario's zijn burgers dan ook uitgesproken positief.

Wat hier ook speelt is dat het niet duidelijk is hoe groot de kans is dat het misgaat met de CO2. Ook de gevolgen van het risico zijn in de beleving van burgers groter dan andere risico's. Als het mis gaat, gaat het goed mis. Hierdoor staan burgers überhaupt niet te springen om het risico aan te gaan. Burgers lijken zich vooral zorgen te maken om hun gezondheid, terwijl dit in de scenario's geen plek heeft. De overheid en het bedrijfsleven kunnen deze zorgen niet wegnemen. Het aanbieden van een compensatieregeling lijkt op een aantal burgers een averechts effect te hebben. Bij deze case lijkt de onuitgesproken overtuiging veiligheid boven alles wel op te gaan. Hoewel we dit, in tegenstelling tot de tweede community niet letterlijk gevraagd hebben in hoeverre dit opgaat bij de CO2-case.

Uit de fietshelm -case leren we dat men het onterecht vindt dat preventiemaatregelen, zoals voorlichting en informeren alleen op onvrijwillige risico's zijn gericht. Deze maatregelen moeten ook worden ingezet op vrijwillige risico's. Bij de fietshelm vinden burgers het belangrijk dat de overheid burgers informeert en jongeren voorlicht over het

dragen van een fietshelm. Dit is voldoende bij dit vrijwillige risico waar burgers eigen handelingsperspectief ervaren.

Men is positief over de eerlijke en open communicatie naar burgers toe over risico's, maar dit is niet altijd voldoende. Bij onvrijwillige risico's zoals de CO2-opslag verwachten burgers van de overheid meer dan informeren. De overheid moet preventief handelen. Men ervaart hier zelf weinig handelingsperspectief om dit risico te vermijden.

Ook bij de case leefomgeving zien we dat burgers het niet altijd voldoende vinden als ze alleen geïnformeerd worden. Bijvoorbeeld als er iets veranderd aan de leefomgeving door toedoen van de overheid of nieuwe informatie beschikbaar is. Burgers weten dan niet goed wat ze moeten doen en voelen zich afhankelijk van de overheid. Hier vinden burgers het onterecht dat de overheid de verantwoordelijkheid bij burgers legt. Het geldt echter wel als burgers een nieuw huis kopen. Men kan dan gebruik maken van de beschikbare informatie en een eigen keuze maken. Er is handelingsperspectief.

4.3 Ruimte voor compassie en reflectie na een incident

Burgers zijn in ruime mate positief over het fictieve beleid van de overheid om na een ernstig ongeval eerst een onderzoek af te wachten alvorens in te gaan op de oorzaken en maatregelen. Een voorwaarde is wel dat de overheid dit duidelijk communiceert naar de burgers zodat ze weten dat de overheid gelijk tot handelen is overgegaan. Daarbij geven burgers aan dat de overheid in de tussentijd wel met een reactie moet komen om haar medeleven te uiten naar de slachtoffers en gewonden toe. Het uiten van medeleven vinden burgers een simpel, maar wel belangrijk gebaar. Van wie dit gebaar komt, hangt af van de ernst van de situatie. Burgers geven aan dat dit afhangt van de mate van impact van een ongeval. Zijn er veel slachtoffers en gewonden bij betrokken, of komt bijvoorbeeld de veiligheid van de gehele samenleving in gevaar, dan is een reactie van de premier of koningin gepast. Gaat het om kleinschalige ongevallen, dan is een reactie van de burgemeester voldoende.

Burgers zien wel dat media vaak de overheid voor de voeten lopen als het gaat om niet te vroeg ingaan op oorzaken van een ongeval. Burgers ervaren dat de media al snel bericht over mogelijke oorzaken, zonder dat deze daadwerkelijk onderzocht zijn. Voor veel burgers gaat het dan eerder om speculaties dan om betrouwbare informatie. Burgers erkennen echter wel dat dit voor een groot deel komt doordat de samenleving te ongeduldig is om te wachten op juiste berichtgevingen. De behoefte onder burgers is groot om snel geïnformeerd te worden en media spelen hierop in.

In de case hebben we uitgelegd dat gelijke behandeling voor slachtoffers kan betekenen dat de aandacht en zorg minder wordt om zo de gelijkheid te creëren. In eerste instantie, en vooral vanuit principe, zijn burgers positief over de gelijke behandeling en zorg voor slachtoffers. Men voorziet echter in de praktijk wel een aantal barrières om dit realiseerbaar te maken. Burgers ervaren dat ongelukken vaak te veel van elkaar verschillen om 'over een kam te scheren'. Ook vindt men dat de overheid altijd rekening moet houden met

schrijnende gevallen, zoals het jongetje dat als enige het vliegtuigongeluk in Tripoli overleefde. Daarbij geven burgers aan dat de overheid niet altijd degene moet zijn om slachtoffers tegemoet te komen. Vaak vinden burgers dat ook andere partijen, zoals een verzekering of een vliegtuigmaatschappij, deze rol op zich kan nemen. De overheid zou in haar tegemoetkomingen ook rekening moeten houden met de financiële situatie waarin het slachtoffer zich bevindt. Sommige burgers zouden meer ondersteuning moeten krijgen, afhankelijk van hun financiële situatie, dan anderen. Een laatste punt dat burgers noemen is dat het aanwijzen van de aansprakelijke niet altijd even duidelijk is. Bij de dijkdoorbraken bij Wilnis en Groningen (Ten Boer) is het voor burgers duidelijk dat de overheid verantwoordelijk kan worden gesteld voor de schade, als eigenaar. Het gaat om een ongeval dat burgers niet gemakkelijk zelf op voorhand konden voorkomen. Als het echter gaat om waterschade door bijvoorbeeld een gebroken waterleiding, dan is het onterecht om verhaal op te halen bij de overheid. De waterleiding is immers eigendom van de huiseigenaar of verhuurder. De verantwoordelijkheid voor het onderhoud daarvan ligt dus ook bij deze partijen en niet bij de overheid. Daarbij kan de burger zich gemakkelijk tegen deze schade verzekeren. In dit geval is het handelingsperspectief voor burgers duidelijker aanwezig dan bij Wilnis of Ten Boer. We zien in dit voorbeeld dat burgers een onderscheid maken tussen een vrijwillig risico (waterleiding) en een onvrijwillig risico (Wilnis, Ten Boer) en dat dit bepalend is of de overheid wel of niet slachtoffers tegemoet moet komen. Er is dus geen sprake van gelijke behandeling.

5 Overall discussie

Te vaak voelen bestuurders en politici een publieke druk om na incidenten zo snel mogelijk structurele veiligheidsmaatregelen te nemen. Echter, paradoxaal genoeg is er een breed gedeeld gevoel van 'te veel regels in Nederland'. Ook bestaat er na een incident vooral behoefte aan duidelijke informatie en duiding van wat er gebeurd is. Verder lijkt er een tegenstelling te zijn tussen een bestuurlijke en politieke neiging om veiligheid boven alles te stellen, terwijl burgers in de praktijk een veel breder spectrum aan waarden toepassen waardoor ze vaker een risico accepteren dan verondersteld wordt. Dus: schatten bestuurders die burgerbehoeften wel goed in?

De essentie van deze vraag is: wat verwachten burgers nu echt van overheden, van het bedrijfsleven en van zichzelf als het gaat om de aanpak van incidenten en risico's? In de eerste plaats: welke risico's moeten volgens burgers door wie worden opgepakt? En vervolgens: hoe dan wel? In ons onderzoek zijn wij op zoek gegaan naar welke rationele en emotionele criteria die burgers gebruiken om te oordelen over risico's en incidenten en over de aanpak daarvan door maatschappelijke stakeholders.

Hoe denkt en voelt de burger?

Bij doorvragen naar de behoeften aan overheidsbeleid aan de hand van voorbeelden van risico's en incidenten blijkt dat burgers bewust of onbewust regels gebruiken om tot een oordeel te komen. Burgers hebben ervaringen met incidenten in het verleden en vertalen dit naar een weging van mogelijke risico's in de toekomst met handelingsperspectieven en verantwoordelijkheden voor burgers zelf, bedrijven en bestuurders. Uit dit onderzoek zelf en andere onderzoeken proberen we de (impliciete) regels af te leiden die burgers daarbij gebruiken.

Onze eerste conclusie is dat 'goed geregeld' voor burgers wel wat anders is dan meer regels; het gaat dan net zo vaak over adequate handhaving van bestaande regels en betere communicatie over de aard van de risico's en over mogelijke oplossingen. Sterker nog, als je direct reageert met een roep om extra regels laat je eigenlijk zien dat het bestaande beleid tekortschoot. Een roep van bestuurders om meer regels is daarom een eendimensionaal antwoord op complexe behoeften van burgers. Hieronder proberen wij die complexe behoeften inzichtelijker te maken door een lijst van beoordelingscriteria op te stellen die wij ontdekken in de reacties van burgers op de vele door ons aangeboden voorbeelden van incidenten en risico's. Daarbij maken we natuurlijk ook gebruik van onze kennis op dit vlak die we in andere onderzoeken hebben opgebouwd.

Zo'n lijst helpt om door de ogen van burgers te kijken naar incidenten in het verleden en risico's in de toekomst. Hoe beoordeelt een burger de urgentie van een risico? En als een risico wel urgent is, wat zijn dan de sterke en zwakke kanten van hoe we het nu aanpakken op dit moment? En van wie mogen we welke acties verwachten? Daarbij zijn er dus in de perceptie van burgers meer opties dan alleen meer overheidsregels.

In tabel 1 schetsen we de impliciete regels die we bij burgers ontdekken, met voorbeelden en met een schets van handelingsmogelijkheden voor overheden. Hoe moet je de tabel lezen? In kolom 1 staan onze interpretaties van welke beoordelingscriteria burgers gebruiken om een incident of risico te waarderen. Wat vraagt een burger zich af? In kolom 2 staan voorbeelden van dergelijke oordelen. In kolom 3 schetsen wij de verwachtingen van burgers richting de overheid om risico's op het betreffende criterium aan te pakken.

1 | Welke impliciete criteria gebruiken burgers bij hun oordeel over incidenten en risico's?

Impliciete regels bij oordeel over incidenten en risico's	Voorbeelden	Verwachtingen burgers over acties door overheden
Kan ik, als burger, de aard van dit risico begrijpen? (transparant?)	Begrijpelijk: instorting door slecht bouwen, zonder toezicht Onbegrijpelijk: risico van minder biodiversiteit door eten van vlees	Overheid kan risico's inzichtelijk maken. Bv. bijsluiters, etikettering of keurmerken?
Hoe groot schat ik de kans op optreden van dit risico? (relatieve urgentie)	Hoog: fietsendiefstal in Amsterdam Lage kans: ongelukken in tunnels	Risico-onderzoek met heldere communicatie over urgentie van risico?
Wat is de impact van een risico op de totale maatschappij? (relatieve urgentie ten opzichte van andere risico's)	Hoge impact: maatschappelijke kosten van roken OF aanslag op Rotterdamse haven Lage impact : schade van vuurwerk aan milieu en volksgezondheid	Risico-onderzoek en voorlichting over risico's (Postbus 51)
Wat is de mogelijke impact op mij persoonlijk? (relatieve urgentie voor mij t.o.v. andere risico's)	Hoge persoonlijke impact : dengue door Aziatische mug Lage persoonlijke impact: fietsvalpartij zonder fietshelm	Educatieve communicatie over persoonlijke risico's voor de burger zelf
Overschrijdt dit incident of risico mijn persoonlijke normen en waarden? (ook bij kleine schaal)	Sterke morele overschrijding: pedofilie, dierenmishandeling Lage morele overschrijding: roken, te hard rijden, ongezonde voeding, vuurwerk	Bij grote normoverschrijding vervolging. Bij lage overschrijding: niets doen of dialoog met burgers
Overschrijdt dit incident of risico algemene maatschappelijke normen en waarden? (creëert dit onwenselijke onrust?)	Sterke overschrijding door: discriminerend gedrag, voetbalhooligans Lage overschrijding door: : dronken gedrag, anders dan in de auto	Justitieel ingrijpen? Met handavingscommunicatie over doel beleid met welke regels en acties?
Is er een duidelijke veroorzaker of is die diffuus of zijn wij collectief de oorzaak?	Aanwijsbare schuldige: veelplegers op diverse terreinen, vervuilende bedrijven (of NS/Prorail (i.t.t. RWS)) Diffuus: alle automobilisten samen	Overheid vervolgt op eerlijke wijze. Keuze: 'de vervuiler betaalt' of algemene maatregelen voor iedereen?
Is zo'n risico een vrijwillige en mogelijk vermijdbare keuze of komt het voort uit externe	Vrijwillige: ongeluk door skiën buiten de piste? Twijfel: comazuipen door jeugd zelf	Overheid verklaart keuzen: Risiconemer zit op de blaren laten zitten of collectieve

omstandigheden die mensen overkomen?	betalen? Konden kinderen het zelf wel weten en kiezen?	aanpak van omstandigheden?
Draagkracht burgers Wie kan welke omvang van zo'n risico dragen qua kosten en/of handelingsopties?	Te groot: natuurrampen, epidemieën (zaken die verzekeringen uitsluiten) Draagbaar: alle te verzekeren risico's	Heel grote omvang: de overheid. Bij overzichtelijke omvang: de direct betrokkenen: bedrijf of burger

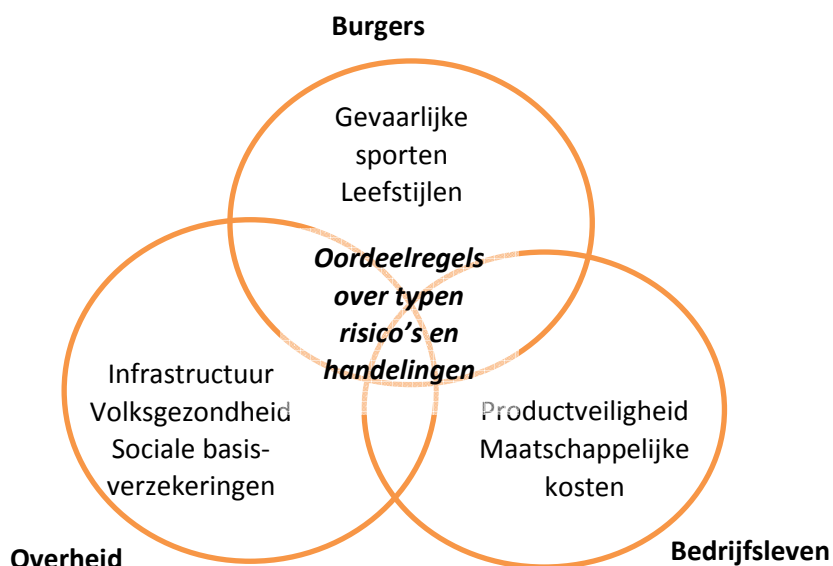
Hoe kijken burgers naar handelingsopties van burgers, bedrijfsleven en overheid		
Wat zien burgers als mogelijke oplossingsrichtingen?	Bij burgers: gewenst gedrag van burgers en vooral minder ongewenst gedrag Bij bedrijven: technische innovaties en/of beter gedrag qua werkwijzen en managementprioriteiten	Overheid: onderzoek, voorlichting, preventiebeleid, gewenst sociaal gedrag faciliteren, o.a. door financieel beleid, betere dienstverlening en de openbare ruimte aanpassen. Regulering ongewenst gedrag
Geloven we in de effectiviteit van de handelingsopties: bv. technisch, juridisch, financieel, sociaal gedrag?	Productveiligheid van autogordels en kinderzitjes verplichten bij fabrikanten. Gedrag burgers door toepassing te eisen. Dilemma: fietshelm of niet?	Rol overheid: organiseren van inzet diverse instrumenten, verdeeld over burgers, bedrijven overheid zelf
Zijn de opties uitvoerbaar qua kosten in tijd en geld versus de maatschappelijke baten?	Verbieden of keurmerken op GMO-gewassen? Muggen voorkomen in autobanden?	Moet overheid gewenst gedrag faciliteren door drempels wegnemen?
Wie kan welke opties uitvoeren? Burger, bedrijf of bestuurders in een onderlinge taakverdeling?	Energielabels bieden een vrijwillige keuze voor consumenten. Echter, productveiligheid is wettelijke verplichting	Overheid kan maatschappelijke taakverdeling van acties tussen stakeholders organiseren
Zijn de oplossingen eerlijk qua verdeling van lusten en lasten over diverse partijen?	PGB-budget bezuinigen eerlijk? Verbieden van grote straatevenementen?	Eerlijke verdeling van de pijn. Compenseren van de zwakste partijen?
Handhaaft de overheid goed: eerlijk, proportioneel, consequent en zichtbaar effectief?	Prostitutiebeleid en rookverbod in cafés is inconsequent. Hoe geloofwaardig is de verhoging van de verkeersboetes?	Zichtbare regulering met toezicht en handhaving. Communicatie over behaalde resultaten

Bij de bespreking van een incident of een toekomstig risico kan een bestuurder deze lijst gebruiken om in te schatten hoe sterk en zwak het op de diverse dimensies scoort.

Overigens leidt zo'n sterkte-zwakteanalyse niet automatisch tot één beste oplossing voor beleid. Het is onderdeel van een procesagenda om tot een strategie te komen.

Dus de eerste vraag die een bestuurder zich moet stellen, is of het wel zijn overheidstaak is om beleid te maken bij zo'n risico of incident. Burgers hebben een mening over wat wel of niet urgent is en waar dan wiens verantwoordelijkheid zou moeten liggen. Zo zien burgers het beoefenen van gevaarlijke sporten als een vrijwillige persoonlijke verantwoordelijkheid waartegen men in de eerste plaats zichzelf fysiek en financieel dient te beveiligen. Echter, als er door veelvuldig optredende verkeerde keuzes ook op grote schaal maatschappelijke schade gaat optreden dan verwacht men wel overheidsbeleid.

2 | *Burgerpercepties van welke risico's bij wie passen: welke omvang, wiens keuzes, wiens handelingsopties?*

De optie 'niets doen' is heel vaak een heel valide keuze, ook in de beleving van burgers als het gaat om kleinschalige, zelfgekozen risico's van burgers en bedrijven.

Ngo's proberen vaak de maatschappelijke urgentiebeleving van een bepaald type risico met communicatie te vergroten tot het niveau dat stakeholders wel willen handelen.

Als de noodzaak tot overheidsbeleid voldoende groot wordt gevoeld dan is de vervolgvraag hoe dat beleid eruit zou moeten zien. Dit kan een mix zijn van tal van maatregelen: voorlichting, educatie, financiële regelingen en infrastructurele maatregelen, technische regulering van het marktaanbod en wetgeving met toezicht en handhaving. En dus niet

altijd vooral meer regels. De scores van een incident of risico in bovenstaande tabel helpen wel om tot mogelijke maatregelen te komen.

Het komt natuurlijk ook voor dat de bestuurders al risico's zien voordat burgers en andere stakeholders dat al voelen en er een mening over hebben. Dan is agendasetting een beleidsdoel.

Bijlage: cases, vragen en polls

Case treinongeluk Amsterdam

Zaterdag 21 april jl. vond er in Amsterdam een groot treinongeluk plaats. Twee passagierstreinen botsten, met lage snelheid weliswaar, frontaal op elkaar. Eén passagier kwam bij het ongeluk om het leven, daarnaast waren er vele zwaar- en lichtgewonden (117 in totaal).

Burgemeester Van der Laan van Amsterdam heeft direct gezorgd voor opvang van de slachtoffers. De minister van Infrastructuur en Milieu heeft gezegd dat ze zo snel mogelijk de feiten op tafel wil. Er zijn meteen allerlei onderzoeken gestart. Vier dagen na het ongeval schrijft minister Schultz van Hagen in een brief aan de Tweede Kamer dat een van de twee treinen waarschijnlijk een rood licht heeft genegeerd.

Enkele uren na het treinongeluk bezocht burgemeester Van der Laan 'de plek des onheils'. Hij sprak met slachtoffers en hulpverleners. In de media was te lezen dat premier Rutte de burgemeester had opgebeld om zijn medeleven te tonen.

In de media noemde de NS-directeur Bert Meerstadt de treinbotsing 'een nachtmerrie'. De NS heeft bij de gewonden een bloemetje bezorgd. Minister Schultz en burgemeester Van der Laan hebben de slachtoffers in het ziekenhuis bezocht.

Minister Schultz van Haegen van Infrastructuur & Milieu heeft direct na het ongeluk aangegeven een onderzoek te willen starten naar de oorzaken. De NS en ProRail wilden zolang het onderzoek nog gaande was, niet ingaan op de oorzaken. Vier dagen na het ongeval schrijft minister Schultz van Haegen dat een van de treinen waarschijnlijk een rood sein heeft genegeerd. In de tussentijd berichtten de media dat een van de conducteurs gezegd zou hebben 'door rood licht te hebben gereden'. Intussen geven allerlei mensen in de media alvast hun mening over een oplossing (FNV, Pieter van Vollenhoven). De OVV kondigt aan dat het onderzoek een jaar zal duren.

De lokale/ regionale overheid moet als eerste in actie komen bij een ernstig ongeluk zoals in Amsterdam'. Wat vind jij?

De overheid vindt dat in eerste instantie de lokale of regionale overheid moet optreden bij een ongeval zoals het treinongeluk in Amsterdam. In dit geval is dat dus burgemeester Van der Laan van Amsterdam. Wat vind je van dit beleid?

Verwacht je ook een reactie van minister-president Rutte? Of van de Koningin? En wat voor soort reactie verwacht je van de overheid naar aanleiding van een dergelijk ongeluk?

Wat vind je ervan als de overheid na een ernstig ongeval niet meteen reageert, maar eerst de uitslag van het onderzoek naar de oorzaken afwacht?

Na een ongeval voelt de overheid vaak de publieke druk om in actie te komen en maatregelen te treffen. Op dat moment is de oorzaak van het ongeval vaak nog niet bekend. Accepteer jij de volgende reactie van de overheid na een ongeval: "Op dit moment

doen we nog even niets want we moeten eerst onderzoek doen naar de oorzaken van het ongeval”? Of vind je het belangrijk dat er zo snel mogelijk een oplossing wordt gekozen?

Wat vind je van de wijze waarop de overheid het treinongeluk in Amsterdam heeft aangepakt?

Wat vind je van de wijze waarop de overheid het treinongeluk in Amsterdam heeft aangepakt? Wat is je opgevallen, wat vond je positief en wat moet volgens jou anders bij een volgend ongeval?

Aan welke informatie heb jij behoefte als het gaat om een dergelijke treinongeluk?

Chiel heeft het in zijn poll al even over de informatievoorziening. Aan welke informatie heb jij behoefte als het gaat om een dergelijk treinongeluk? Waarvan wil jij op de hoogte gehouden worden? Op welke wijze zou dit moeten gebeuren?

Wat vinden anderen van de snelle reactie van media op het ongeeluk?

Een aantal van jullie hebben het al even gehad over de snelle reactie van de media over het ongeeluk. Wat vinden anderen ervan dat media al veel sneller ingaan op het benoemen van oorzaken? Vind je dat de overheid media erop kan aanspreken? Of is het juist de rol van media om ook (nog) niet bevestigd nieuws te brengen?

POLL: Twee weken geleden vond een ernstig treinongeluk in Amsterdam plaats. Vind je dat naar aanleiding van dit ongeeluk gordels in treinen verplicht moeten worden?

- Ja, gordels hadden toch veel gewonden kunnen voorkomen
- Nee, gordels in treinen helpen niet
- Nee. Gordels helpen misschien wel, maar ik vind het vervelend om in de trein een gordel om te moeten
- Ik weet het niet

POLL: De overheid heeft naar aanleiding van het treinongeluk in Amsterdam direct een onderzoek ingesteld naar de oorzaken hiervan. Wat vind jij een redelijke tijdsperiode voor een dergelijk onderzoek, voordat de overheid oorzaken kenbaar maakt?

- 1 tot 2 maanden
- 3 tot 4 maanden
- 5 tot 6 maanden
- 6 maanden tot 1 jaar
- Een jaar of langer

POLL: Wat vind je ervan als de minister na een dergelijk ongeeluk meteen concrete maatregelen aankondigt om ongevallen in de toekomst te voorkomen?

- Dat vind ik een goede zaak. Er moet meteen alles aan worden gedaan om er voor te zorgen dat een dergelijk ongeval niet weer gebeurt.
- Dat vind ik geen goede zaak. Er moet eerst onderzoek komen naar de oorzaak van het ongeval voordat de juiste maatregelen kunnen worden getroffen.
- Ik weet het niet

Case restaurantbezoek

De overheid waarborgt de veiligheid van de consument door het hanteren van productienormen waar het bedrijfsleven (producenten, handelaren, supermarkten, restaurants, et cetera) zich aan moet houden. Ook houdt de overheid toezicht op de naleving van de regels.

De normen hebben onder meer betrekking op:

- De hygiëne tijdens de productie en het bedrijfsmatig bereiden en bewaren van voedsel (zoals het gebruik van schoon materiaal, juiste bewaartemperaturen, verhitting waar nodig). Een goede hygiëne staat aan de basis van veilig voedsel.
- Houdbaarheid van voorverpakte levensmiddelen (ten minste houdbaar tot, te gebruiken tot).

Wat kan de consument zelf doen?

Tegelijkertijd stimuleert de overheid de zelfredzaamheid van burgers op het gebied van voedselveiligheid. Consumenten kunnen zicht hebben op de hygiëne in eetgelegenheden, daar waar ze open keukens of waar je de bereiding kunt zien (bijvoorbeeld shoarma- en kebabrestaurants). De vraag is of de consument tijdens een avondje uit daadwerkelijk de (al dan niet) open keuken van het betreffende restaurant gaat inspecteren. En hoeveel kun je van een afstandje zien? Maar toch, in potentie kun je in veel restaurants een goed beeld van de hygiëne krijgen door gewoon goed om je heen te kijken.

Is je eigen keuken hygiënisch?

Maar voedselveiligheid geldt niet alleen voor restaurants en winkels. Ook in de eigen keuken kunnen voedselveiligheidsrisico's ontstaan. Doordat burgers er een slechte hygiëne op na houden of besmette producten kopen. Zo kan kip besmet zijn met de EBSL bacterie, die resistent is tegen antibiotica. Hoewel de bacterie voor gezonde mensen geen direct gevaar oplevert, kan deze er bij ziekte voor zorgen dat antibiotica niet aanslaan. Dit risico kan worden opgeheven door de kip goed door te bakken. Een duidelijk voorbeeld van een handeling die consumenten zelf kunnen doen.

Houdt een snackbar/ restaurant zich aan de voedselveiligheidsregels?

Zoals eerder genoemd vindt de overheid eigen verantwoordelijkheid belangrijk als het gaat om voedselveiligheid. Zo wil men burgers helpen om zelf te kiezen door het overheidsoordeel over de naleving van voedselveiligheidsregels door ondernemers openbaar te maken. Het idee is om burgers duidelijk te laten zien of een snackbar of een restaurant zich aan deze regels houdt of niet. De manier waarop dit het beste kan gebeuren wordt op dit moment nog onderzocht. Je kunt hier denken aan een systematiek waarbij de oordelen van de overheid zichtbaar zijn op de voordeur van een restaurant. Bijvoorbeeld door middel van 'stoplichten', waarbij groen staat voor een goede naleving en rood voor een slechte. Of met behulp van smileys, zoals in Denemarken gebeurt (*zie plaatje hieronder*).

Zou jij een onhygiënische situatie in een winkel of restaurant melden bij de overheid?

De overheid wil graag dat consumenten zelf actiever betrokken raken bij voedselveiligheid. Op welke manier kan jij en andere consumenten deze verantwoordelijkheid invullen? Zou je bijvoorbeeld bereid zijn om een onhygiënische situatie in een winkel of restaurant door te geven aan de overheid (zodat de mate van toezicht kan worden aangepast)?

Later in de discussie: Welke andere manieren zie je om zelf een bijdrage te leveren aan de voedselveiligheid, binnen de wettelijke kaders voor voedselveiligheid die de overheid heeft opgesteld?

Vind je het een goed idee dat jij als consument zelf inspectie uitvoert in de keuken van een restaurant?

Vind je het een goed idee dat restaurants verplicht een open keuken moeten hebben, zodat jij als consument zicht hebt op de hygiëne in de keuken en als het ware een inspectie kunt uitvoeren? Waarom vind je dit een goed idee, of waarom juist niet?

Vind je meer eigen verantwoordelijk rond voedselveiligheid terecht, als de overheid je informeert over de risico's?

In de casemap lees je over de verschillende ideeën om jou als consument te informeren over de mate waarin een restaurant zich houdt aan voedselveiligheidsregels. Wat vind je ervan dat de overheid de verantwoordelijk van de keuze van het restaurant en de gevolgen hiervan bij jou neerlegt nadat ze je geïnformeerd heeft over de risico's bij het betreffende restaurant?

Vind je het een goed idee dat restaurants verplicht een open keuken moeten hebben, zodat de consument kan zien wat er in de keuken gebeurt? En ben je bereid om eventuele misstanden door te geven aan bijvoorbeeld de Voedsel en Warenautoriteit? Let op: we hebben deze vraag eerder op een iets andere manier gesteld, waarbij helaas enige verwarring ontstond (met name over de 'keuken-inspectie' door de consument) doordat we niet helemaal duidelijk waren in onze formulering. We doen gewoon nog een poging!

Vind je het een goed idee dat restaurants verplicht een open keuken moeten hebben, zodat jij als consument zicht hebt op de hygiëne in de keuken, en als het ware een soort 'inspectie vanaf je tafel' kunt uitvoeren? Waarom vind je dit een goed idee, of waarom juist niet?

Voor de duidelijkheid: het gaat niet zozeer om een inspectie door als consument daadwerkelijk de keuken in te gaan, maar om een mildere vorm van 'inspectie', door als consument bijvoorbeeld vanaf je tafeltje een blik te werpen op de open keuken, of door dit te doen op weg naar bijvoorbeeld de wc of de (eventuele) rookruimte. Als consument kun je dan al een behoorlijke indruk krijgen van hoe de koks te werk gaan en hoe de keuken er uit ziet. Het is dus niet de bedoeling dat restaurantbezoekers de taak van de inspectie overnemen. Echter, door aanwijzingen van jou kan bijvoorbeeld het toezicht worden aangepast.

Is de overheid verantwoordelijk voor het informeren van burgers over de voedselveiligheid situatie in restaurants?

We zien al dat meerdere van jullie het als een taak van de overheid beschouwen om burgers te informeren over voedselveiligheid. Maar hoe staan anderen daar tegenover? Vind je het eigenlijk wel een taak van de overheid om jou te informeren over voedselveiligheid in restaurants? Op welke manier moeten ze dit doen? Als je het als geen taak van de overheid ziet, kan je dit toelichten?

Doorvragen over op welke manier de geïnformeerd willen worden.

POLL: Vind je dat je de keuze moet hebben om met de EBSL-bacterie besmette kip te kunnen kopen (op eigen risico dus)?

- Nee, absoluut niet
- Ja, maar alleen als het op de verpakking staat en de prijs gereduceerd is
- Ja hoor, gewoon goed bakken!
- Weet niet

POLL: Zou jij een onhygiënische situatie in een winkel of restaurant melden bij de overheid?

- Ja, zeker wel
- Ja, waarschijnlijk wel
- Nee, waarschijnlijk niet
- Nee, zeker niet
- Weet niet

Case CO2-opslag in Barendrecht

In 2008 kreeg Shell een vergunning van het ministerie van VROM om een proef te doen met de opslag van CO2 in de bodem. Daarmee kon het milieu goed geholpen worden, want opslag in de bodem verlaagt de uitstoot van deze gassen en remt dus de opwarming van de aarde af. Volgens Shell bood een proef met deze nieuwe techniek grote economische kansen.

De CO2 zou worden opgeslagen in een leeg gasveld onder de woonwijk Carnisselande in Barendrecht. Er ontstond hevig verzet bij de bewoners. De gemeente en de provincie stonden eerst neutraal tegenover het plan, maar stemden tegen na het verzet van de bewoners.

In 2009 kwamen de minister van VROM en de minister van EZ naar een inspraakavond. Ze benadrukten dat het plan veilig was en dat de risico's heel goed beheerst konden worden. De bewoners waren er niet van overtuigd dat het veilig genoeg was. Lokale politici wilden een garantie dat het ook eeuwenlang veilig zou blijven. De ministers zeiden dat 100% veiligheid niet bestaat. Bij de argumenten van de bewoners kwam ook telkens terug dat ze zorgen hadden of deze proef geen negatief effect heeft op de waarde van hun huizen.

In 2010 heeft de regering besloten dat dit proefproject niet zou doorgaan.

Nu heeft de overheid verschillende scenario's opgesteld waarin ze de zaak anders had kunnen benaderen. Verplaats je in de bewoners van Barendrecht! Wat vind je ervan als de overheid en/of het bedrijfsleven de volgende standpunten had ingenomen?

Per oplossingsscenario maken we een aparte discussie aan in het debat. **Het is de bedoeling dat je op alle scenario's reageert!** Dus reageer niet alleen op de beste optie volgens jou óf alleen op het scenario waar je het helemaal niet mee eens bent. In de poll kun je aangeven welk scenario je het meest acceptabel vindt. Dit kun je vervolgens in het desbetreffende scenario toelichten.

Alternatief scenario 1. De overheid zegt: "Dit plan is heel belangrijk voor de toekomst van ons allemaal. De opwarming van de aarde moet verminderen, en dit is een manier om daar een grote bijdrage aan te leveren. We vragen of u het uiterst kleine risico wilt accepteren in het nationale belang; namelijk voor een beter milieu."

Alternatief scenario 2. De overheid of Shell zegt: "De risico's zijn heel klein en wij garanderen uw veiligheid. Als uw huis in waarde daalt als gevolg van deze proef, dan vergoeden wij het verschil."

Alternatief scenario 3. De overheid of Shell zegt: "De risico's zijn heel klein, maar we begrijpen dat u zich toch een beetje zorgen maakt. Wij bieden u een compensatie aan (bv. iets nuttigs voor de wijk, of financiële compensatie)."

Alternatief scenario 4. Shell zegt: “Wij bieden u een winstdeling aan zodra deze techniek winstgevend wordt.”

POLL: Wat vind je ervan dat het proefproject met de opslag van CO2 in de bodem in Barendrecht niet doorgaat?

- Belachelijk, het is goed voor de economie en het milieu. En volgens de ministers is het veilig. Misschien niet 100%, maar dat is niets in het leven
- Een goede zaak, als het mijn huis was zou ik ook 100% zekerheid willen dat de proef geen negatief effect heeft op de waarde van mijn huis
- Weet niet

POLL: Als je de verschillende scenario's leest, welk scenario vind je dan het meest acceptabel?

- De overheid zegt: “Dit plan is heel belangrijk voor de toekomst van ons allemaal. De opwarming van de aarde moet verminderen, en dit is een manier om daar een grote bijdrage aan te leveren. We vragen of u het uiterst kleine risico wilt accepteren in het nationale belang; namelijk voor een beter milieu.”
- De overheid of Shell zegt: “De risico's zijn heel klein en wij garanderen uw veiligheid. Als uw huis in waarde daalt als gevolg van deze proef, dan vergoeden wij het verschil.”
- De overheid of Shell zegt: “De risico's zijn heel klein, maar we begrijpen dat u zich toch een beetje zorgen maakt. Wij bieden u een compensatie aan (bv. iets nuttigs voor de wijk, of financiële compensatie).”
- Shell zegt: “Wij bieden u een winstdeling aan zodra deze techniek winstgevend wordt.”
- Geen van deze

Case leefomgeving

Overheden nemen het op zich om burgers van informatie te voorzien over risico's. Deze informatie is vaak moeilijk vindbaar voor burgers, niet begrijpelijk en ook niet vergelijkbaar. Burgers moeten soms veel over het web surfen om informatie bij elkaar te sprokkelen. En dan moet men ook nog doorgronden wat eigenlijk de betekenis is van de gevonden informatie.

Overheden zijn het er over eens dat de informatie praktisch en begrijpelijk moet zijn voor iedereen. Het Rijk, gemeenten en provincies zijn daarom gestart met het ontwikkelen van de Atlas Leefomgeving, een website waarop overheden kaarten en informatie over de leefomgeving zo begrijpelijk mogelijk tonen. Het gaat hierbij om informatie over luchtkwaliteit, geluid en groen en mogelijk ook asbest, ruimtelijke ordening en externe veiligheid. Daarnaast is hierin de GezondOntwerpWijzer opgenomen die informatie biedt over hoe men zelf de leefomgeving zó kan ontwerpen en inrichten dat deze ook bijdraagt aan een goede gezondheid. Met ondermeer de Atlas Leefomgeving wil het Rijk burgers prikkelen actief aan de slag te gaan met de leefomgeving.

Wat vind je ervan dat de overheid, nadat ze burgers informeert over risico's in de leefomgeving, de verantwoordelijkheid bij burgers neerlegt?

De overheid informeert burgers over risico's in hun directe leefomgeving via www.atlasleefomgeving.nl. Hiermee voldoet de overheid aan de plicht van actieve informatieverstrekking. De overheid vindt vervolgens dat dit haar ontslaat van de plicht tot schadevergoeding indien burgers schade oplopen doordat een van de risico's (beschreven in de atlas) zich voordoet. Wat vind je ervan dat de overheid de verantwoordelijkheid van deze risico's op deze manier neerlegt bij burgers en bij de eventuele veroorzakers van schade?

In hoeverre helpt de informatie op www.atlasleefomgeving.nl jou als burger?

Als je leest wat de bedoeling is van www.atlasleefomgeving.nl en misschien heb je wel even op gekeken, heb je dan het gevoel dat deze informatie over jouw leefomgeving jou helpt begrijpen hoe groot de risico's zijn en wat je er zelf tegen kunt doen?

Wat vind je ervan dat de overheid informatie over jou leefomgeving op het internet plaatst?

De informatie op www.atlasleefomgeving.nl gaat over de gevaren in jouw eigen leefomgeving. Wat vind je ervan dat de overheid deze informatie op het internet plaatst en op deze manier voor iedereen beschikbaar maakt?

Later inbrengen: in hoeverre wegen de eventuele voordelen op tegen de eventuele nadelen van deze aanpak?

In hoeverre is wonen langs een snelweg een vrijwillig risico volgens jou?

De overheid is transparant over de risico's in jouw omgeving zodat je in staat bent om eigen keuzes te maken. De risico's die je loopt zijn dan vrijwillig. Je hebt immers zelf de keuze om

weg te gaan. Of is dat niet altijd zo? Stel je woont bij een snelweg, wat minder gezond is vanwege de fijnstof. In hoeverre beschouw je dit als een vrijwillig risico?

Later inbrengen (Als mensen antwoorden dat het een vrijwillig risico is als de snelweg er eerder was) Een aantal jaren geleden was deze informatie niet gemakkelijk beschikbaar. Stel je komt er nu, door deze informatiebron, achter dat de risico's in jouw omgeving groter zijn dan je dacht. Of je woonde ergens al voordat er een snelweg kwam. In hoeverre vind je het dan nog redelijk dat de overheid je niet tegemoet wilt komen als je schade oploopt?

POLL: In hoeverre ben je geïnteresseerd in de informatie over je directe leefomgeving? Het gaat om informatie over luchtkwaliteit, geluid, groen en mogelijk asbest. De informatie moet duidelijk maken welke risico's er zijn, hoe groot ze zijn en wat je er zelf tegen kan doen.

- Zeer geïnteresseerd
- Geïnteresseerd
- Niet geïnteresseerd
- Helemaal niet geïnteresseerd
- Weet niet

Case de fietshelm

Het aantal verkeersdoden en gewonden neemt al jaren af, maar het lijkt nu of die daling voorbij is. Een van de manieren om het aantal verkeersslachtoffers te verminderen is om de fietshelm verplicht te maken. Vooral kinderen en ouderen zouden daarbij gebaat zijn. Tegelijk zijn er ook nadelen, want een helm ontnemt veel mensen het fietsplezier. Daardoor gaan ze vaker met de auto, wat niet goed is voor hun gezondheid, het milieu en de files.

De overheid heeft besloten de fietshelm niet verplicht te stellen. De verantwoordelijkheid en vooral de gevolgen van eventuele ongelukken ligt bij de burger zelf. Mochten er ongelukken gebeuren dan kunnen burgers dus geen schade verhalen op de overheid. Men is nu zelf verantwoordelijk.

In de discussie zullen we op verschillende manieren ingaan op een fictieve situatie waarbij vier fietsers omkomen in het verkeer omdat ze geen fietshelm droegen.

Vraag 1: De overheid legt de verantwoordelijkheid voor het dragen van een fietshelm, net als de eventuele gevolgen van het niet dragen van de fietshelm, volledig bij burgers. Stel nu dat er morgen een ongeluk gebeurt waarbij vier fietsers om het leven komen omdat ze geen fietshelm op hadden. Hoe sta je dan tegenover dit overheidsbeleid van de overheid?

Vraag 2: De overheid ziet fietsen zonder helm als een risico dat burgers vrijwillig nemen en treft daarom geen preventiemaatregelen. De overheid richt de preventiemaatregelen vooral op onvrijwillige risico's, zoals grootschalige overstroming. Wat vind je daarvan?

Vraag 3: In een eerdere discussie haalden we de situatie ook al aan: Stel dat er morgen vier fietsers om het leven komen in het verkeer omdat ze geen fietshelm droegen. In hoeverre vind je de volgende reactie van de overheid dan acceptabel? "Fietsen wordt veiliger door een helm, maar er zitten ook nadelen aan. We gaan de helm niet verplichten, want mensen zijn prima in staat om zelf die afweging te maken"

Vraag 4: In een eerdere discussie haalden we de situatie ook al aan: Stel dat er morgen vier fietsers om het leven komen in het verkeer omdat ze geen fietshelm droegen. In hoeverre vind je de volgende reactie van de overheid dan acceptabel? "Helaas komen er in het leven af en toe tragische ongelukken voor zoals deze. De overheid kan simpelweg niet elk onheil vermijden en streeft daar ook niet naar. Daarom stellen we de helm niet verplicht."

POLL: Bij een fietsongeluk vind ik het begrijpelijk dat de overheid erg terughoudend is met het verstrekken van een schadevergoeding, ongeacht of de fietser een helm droeg of niet. In hoeverre ben je het met deze stelling eens of oneens?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Oneens
- Helemaal mee oneens
- Weet niet

Case gelijke monniken, gelijke kappen

Bij grote aandachttrekkende ongevallen wordt er veel aandacht besteed aan de betrokken slachtoffers. Denk aan het recente busongeluk met schoolkinderen afgelopen maart in Zwitserland. Zij ontvangen met voorrang psychosociale hulp en hun schade wordt vaak snel en volledig vergoed. Zulke aandacht en zorg is meestal niet weggelegd voor slachtoffers van meer dagelijkse maar niet minder vreselijke ongevallen, zoals kinderen die te maken hebben met een 'dagelijks' auto-ongeval. De rijksoverheid wil kiezen voor een beleid waarbij slachtoffers van grote en van kleinere ongevallen een meer gelijkwaardige en vergelijkbare behandeling krijgen.

Hieronder lees je over vier verschillende ongevallen:

Vliegtuigongevallen vergeleken met andere verkeersongevallen

Bij vliegtuigongevallen als Tripoli en de Poldercrash (vliegtuig van Turkish Airlines stort neer in weiland bij Schiphol) is het de gewoonte geworden om een minuut stilte te houden in bijvoorbeeld de Tweede Kamer. Daarnaast wordt er ook een psychosociaal nazorgplan opgesteld dat onder andere beschrijft dat de slachtoffers en nabestaanden enkele malen worden gebeld om te vragen of zij nog aanvullende hulp nodig hebben.

Echter, bij bijvoorbeeld verkeersongevallen met 'slechts' enkele dodelijke slachtoffers gebeurt dit niet. In 2010 ging het om 640 doden in het verkeer. Het huidige uitgangspunt is dan dat mensen zelf (via bijvoorbeeld hun huisarts) om zorg moeten vragen als ze die nodig hebben en aansluiten bij de bestaande wachtlijsten.

Uitbraak Q-koorts

Een ander voorbeeld is de problematiek rond de Q-koorts. Sinds 2007 zijn er ruim 4100 Q-koortsbesmettingen aangetoond. Tenminste 25 patiënten zijn overleden. Bij de discussies over hoe de overheid hierop moet reageren stelden ministers zich op het standpunt dat de reguliere aanpak voor deze patiënten voldoende is en dat er geen rampenzorg nodig is. Echter, de Nationale ombudsman Brenninkmeijer vindt dat deze patiënten wel een bijzondere behandeling verdienen.

Hoog water Groningen

Begin van dit jaar was er sprake van hoog water in Groningen. In het plaatsje Ten Boer werden een paar honderd bewoners verplicht gesteld om te evacueren gedurende twee dagen. Er was een opvangmogelijkheid in een sporthal maar daar wilde niemand blijven slapen. Iedereen vertrok liever naar familie of huurde zelf een hotelkamer. Voor boeren die hun vee moesten evacueren werd vervoer door de overheid georganiseerd. De boeren zijn schadeloos gesteld, de bewoners nog niet.

Dijkverschuiving bij Wilnis

In de nacht van 25 op 26 augustus 2003 is de Veendijk langs de Ringvaart in Wilnis over een lengte van 60 meter ongeveer 5,5 tot 7,5 meter verschoven. Hierdoor stroomde zo'n 230.000 m³ water naar de achtergelegen woonwijk in. Na de verschuiving van de dijk vergoedde de overheid voor alle slachtoffers met waterschade in (de benedenverdieping

van) hun huis de schade. Hiertoe is een speciale wet, de Wet tegemoetkoming schade bij rampen, in werking gesteld. Echter, als burgers te maken krijgen met een gesprongen waterleiding bij henzelf of bij de boeren wordt deze schade niet gecompenseerd.

Wat we hier zien zijn de gevolgen van ongelijke aanpakken van slachtoffers van rampen en ongelukken. Als de slachtoffer-aanpakken meer gelijkwaardig zouden zijn ontstaat een dergelijke discussie minder snel.

Vraag 1: De overheid vindt dat slachtoffers van grote en kleinere ongelukken op een vergelijkbare steun moeten kunnen rekenen, ongeacht de omvang van hun ongeluk. Dit kan dus ook tot minder extra steun voor slachtoffers van grote ongelukken leiden. Wat vind je hiervan?

Vraag 2: Vind je dat er wel gevallen zijn waarbij extra zorg voor slachtoffers redelijk is? Voor welke gevallen zou dit moeten gelden? Om welke zorg gaat het dan; schadevergoeding of voorrang op wachtlijsten, hulp bij herstelwerkzaamheden van huis etc.

Vraag 3: Specifiek over het voorbeeld in Groningen: Vind je dat de overheid de bewoners van Ten Boer moet compenseren?

Doorvragen: bij het vertrek werd door de politie aangeraden om het gas en de stroom af te sluiten. Dit leidde tot het ontdooien van vriezers waardoor in inhoud niet meer bruikbaar was. Zou deze schade vergoed moeten worden?

Vraag 4: Als we specifiek kijken naar het ongeval van de dijkverschuiving bij Wilnis: is er volgens jou dan een verschil tussen de waterschade door de dijkverschuiving en de waterschade door een gesprongen leiding (bij jou of bij de burenen)? Wat is het verschil en op welke manier moet de overheid daar volgens jou mee omgaan?

POLL: Als mensen zich niet verzekeren tegen waterschade, moeten zij normaal gesproken zelf de schade dragen als er een waterleiding bij hen knapt. Ook moeten ze zelf proberen de burenen aansprakelijk te stellen als de waterschade komt door het knappen van een waterleiding bij de burenen.

- Helemaal mee eens
- Enigszins mee eens
- Enigszins mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Weet niet

TNS Nipo

Grote Bickersstraat 74 1013 KS Amsterdam
t 020 5225 444
e info@tns-nipo.com www.tns-nipo.com

Rapport

Online opinieonderzoek risico's en verantwoordelijkheden

Dieter Verhue
Rogier van Kalmthout

P5706 | januari 2013

Dit document is uitsluitend voor deze opdrachtgever opgesteld. Alle in het document vermelde gegevens zijn strikt vertrouwelijk. Publicatie en inzage aan derden, geheel of gedeeltelijk, is zonder schriftelijke toestemming van TNS NIPO beslist niet toegestaan. Door ons lidmaatschap zijn wij gehouden de gedragsregels na te leven van Esomar en de MarktOnderzoekAssociatie (MOA).

© TNS NIPO | ISO 9001, ISO 20252, ISO 26362, ISO 14001 en ISO 27001 gecertificeerd | rapport
nederlands.dotm

Inhoud

Samenvatting	1
Inleiding	4
1 Vrijwillige en onvrijwillige risico's	5
1.1 Verantwoordelijkheid bij vrijwillige risico's	5
1.2 Inschatting van risico's	7
1.3 Kosten-baten afwegingen bij veiligheid	8
1.4 Compensatie voor blootstelling aan risico's	11
1.5 Verschillen tussen groepen	11
2 Verantwoordelijkheden bij controle	12
2.1 Toezicht	12
2.2 Voorlichting over veiligheid voor bedrijven	14
2.3 Draagvlak voor de werkwijze bij incidenten	16
2.4 Verschillen tussen groepen	18
3 De nuchtere burger?	20
3.1 Opvattingen over risico en verdeling van verantwoordelijkheid	20
3.2 Verschillen tussen groepen	21
Bijlagen	
Onderzoeksverantwoording	
Vragenlijst	
Tabellen	
<i>Inhoud figuren en tabellen</i>	
1 <i>Wilt u per situatie aangeven in welke mate de overheid verantwoordelijk is voor het beschermen van burgers, of burgers zelf verantwoordelijk zijn voor hun veiligheid en gezondheid? (n=1.035)</i>	5
2 <i>Hoe moet de overheid zich opstellen bij vrijwillige risico's? (n=1.035)</i>	6
3 <i>Wat heeft u nodig om zelf voor uw veiligheid en gezondheid te kunnen zorgen? Hieronder staat een aantal uitspraken. In welke mate bent u het met deze uitspraken eens of oneens? (n=1.035)</i>	6
4 <i>Welk risico is volgens u het grootst? (n=1.035)</i>	8
5 <i>Kunt u bij elk voorbeeld aangeven of de overheid ook rekening moet houden met de kosten van veiligheidsmaatregelen? (n=1.035)</i>	9
6 <i>En als u in het algemeen kijkt naar de manier waarop de overheid moet omgaan met risico's waaraan burgers <u>onvrijwillig</u> worden blootgesteld, volgens welk principe moet de overheid zich dan opstellen? (n=1.035)</i>	10
7 <i>Als het beschermen van de veiligheid bij onvrijwillige risico's kosten met zich meebrengt, hoe moeten deze kosten dan worden verdeeld tussen overheid, burgers en bedrijven?</i>	10
8 <i>Wat vindt u ervan als mensen in zo'n geval worden gecompenseerd voor het nadeel dat zij ondervinden? (n=1.035) Welke vorm van compensatie vindt u het meest passend? (n=1.035)</i>	11
9 <i>Wie is volgens u verantwoordelijk voor de controle op het naleven van de veiligheidsvoorschriften bij een bedrijf? (n=1.035)</i>	12
10 <i>Worden de controle en handhaving op de veiligheidsvoorschriften van bedrijven in Nederland volgens u goed uitgevoerd? (n=1.035) Zo niet, waarom niet? (n=157)</i>	13
11 <i>Stellingen aansprakelijkheid (n=1.035)</i>	13

12	<i>Wat vindt u ervan als bedrijven zelf voorlichting geven aan omwonenden over de veiligheid en risico's van bepaalde projecten? (n=1.035)</i>	14
13	<i>Hieronder staat een aantal uitspraken over het geven van rondleidingen aan omwonenden door bedrijven. Kunt u aangeven in welke mate u het met deze uitspraken eens of oneens bent? (n=1.035)</i>	15
14	<i>Wat vindt u van zo'n aanpak na een incident? (n=1.035)</i>	16
15	<i>Wat vindt u ervan als de overheid ... (n=1.035)</i>	17
16	<i>Afweging maken tussen prioriteiten (n=1.035)</i>	18
17	<i>Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens met deze stellingen bent? (n=1.035)</i>	20
18	<i>Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens met deze stellingen bent? (percentages eens; n=1.035)</i>	21

Samenvatting

Achtergrond en opzet

De overheid is niet in staat om volledige bescherming te bieden tegen fysieke risico's. Toch wordt de overheid hier steeds meer verantwoordelijk voor. Deze ontwikkeling is niet te rijmen met de wens tot een compactere overheid. Tegelijkertijd blijft het een kerntaak van de overheid om burgers te beschermen tegen gevaren die de gezondheid bedreigen, wanneer zij daar zelf niet toe in staat zijn.

In het voorjaar van 2011 is het interdepartementale programma *Risico's en Verantwoordelijkheden* van start gegaan. Het doel daarvan is om een kabinetsvisie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheden van de overheid in het omgaan met risico's. Daarnaast ontwikkelt het programma handvatten voor de overheid en het bestuur om te voorkomen dat risico's en incidenten leiden tot onevenredige interventies. Het doel van het programma is om voorstellen te doen voor een verruiming van het handelingsperspectief van de (rijks)overheid en andere actoren in de omgang met risico's en incidenten. De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd een visie te ontwikkelen op de rol van de overheid bij het omgaan met risico's. Deze visie zal eind 2012 gereed zijn.

Het doel van dit online opinieonderzoek is inzicht te verkrijgen in de opvattingen van burgers over een aantal terreinen die raken aan onderwerpen in de visie. Naast dit onderzoek is ook kwalitatief onderzoek naar dit onderwerp verricht, in de vorm van online communities en focusgroepen. De uitkomsten hiervan zijn separaat gerapporteerd.

Dit onderzoek is afgenomen onder een representatieve steekproef van Nederlandse burgers. Het veldwerk is online uitgevoerd, op basis van de steekproefbron TNS NIPObase. In totaal hebben N=1.035 mensen aan de enquête deelgenomen.

Verantwoordelijkheid bij vrijwillige risico's

Bij vrijwillige risico's leggen Nederlanders veel verantwoordelijkheid bij de burger. Men vindt dat de overheid zich terughoudend moet opstellen. In veel gevallen vindt men echter wel dat de overheid een informatieplicht heeft. Zo vindt een meerderheid dat de overheid bij roken of wonen in de uiterwaarden informatie moet geven over de risico's, zodat burgers een eigen afweging kunnen maken. Bij het beoefenen van gevaarlijke sporten is dit niet het geval.

Bij vrijwillige risico's vindt een meerderheid van de Nederlanders dat:

- de overheid vooraf duidelijk moet maken dat burgers zelf de gevolgen van een risico dragen;
- de overheid informatie moet geven over de gevolgen van een keuze;
- de overheid regels moet stellen die gevolgen kunnen hebben voor anderen.

Er is geen meerderheid te vinden voor de stellingen dat:

- burgers alleen verantwoordelijk mogen worden gesteld voor vrijwillige risico's die verzekeraar zijn;
- burgers tegen zichzelf in bescherming moeten worden genomen als vrijwillige risico's niet verzekeraar zijn;
- de overheid compensatie moet bieden voor de gevolgen van het vrijwillige risico als het misgaat.

Kosten-batenafwegingen bij onvrijwillige risico's

De mate waarin kosten een rol mogen spelen bij het bepalen van het beschermingsniveau bij onvrijwillige risico's blijkt een gevoelig punt. Wanneer burgers gevraagd wordt of de kosten hierbij een rol mogen spelen, vindt een meerderheid van niet. Burgers geven daarmee aan dat de kosten niet leidend mogen zijn bij de mate van bescherming die wordt gerealiseerd. Eerst moet dus worden bepaald welk veiligheidsniveau vereist is, daarna wat het kost. Echter, wanneer dezelfde vraag wordt gesteld in de context van een incident (na een incident alleen nieuwe maatregelen nemen als deze de veiligheid echt vergroten en opwegen tegen de kosten), blijkt men dit wel een juiste werkwijze te vinden. Dit duidt erop dat discussies over de kosten van veiligheid zeer zorgvuldig moeten worden gevoerd en niet de suggestie mag worden gewekt dat er op veiligheid wordt bezuinigd. Twijfel hierover kan tot weerstand leiden tegen kosten-batenafwegingen.

De kosten van veiligheidsmaatregelen zijn niet per definitie voor rekening van de overheid. Slechts een op de vijf Nederlanders vindt dat de overheid hier primair verantwoordelijk voor is. Degene aan wie veiligheidsregels worden opgelegd, wordt het vaakst als verantwoordelijke aangemerkt, een op de drie vindt het een gedeelde verantwoordelijkheid.

Compensatie voor blootstelling aan gevaren

Soms worden nieuwe grootschalige projecten gerealiseerd voor het algemeen belang, maar mogelijk hebben die nadelige fysieke of materiële gevolgen voor mensen in de directe omgeving. Burgers vinden het goed dat mensen in zo'n geval worden gecompenseerd voor nadeel dat zij ondervinden. Deze compensatie kan zowel individueel of aan de gemeenschap worden toegekend.

Toezicht

Controle op de naleving van de veiligheidsregels bij bedrijven is een gedeelde verantwoordelijkheid van bedrijven en (inspectiediensten van) gemeenten, vindt een ruime meerderheid. Beide partijen dienen dus zorg te dragen voor toezicht op de naleving van veiligheidsregels.

Over de kwaliteit van de controle en handhaving is men genuanceerd. Een meerderheid vindt dat dit soms goed en soms niet goed is. Het idee dat dit niet goed is, is vooral ingegeven doordat je bij veel bedrijfsongelukken later hoort dat de veiligheid niet op orde was.

Nederlanders denken dat bedrijven de veiligheidsvoorschriften beter zouden naleven wanneer zij zelf aansprakelijk worden gesteld voor de gevolgen van ongelukken. Men is er echter geen voorstander van als de overheid dan geen toezicht meer houdt. Veel burgers vrezen dat bedrijven in dat geval toch minder alert worden of uit kostenoverwegingen gemakkelijker met de regels omgaan, waardoor de risico's worden vergroot. Ook wordt gesteld dat achteraf aansprakelijk stellen in de praktijk nog niet zo gemakkelijk is. Bedrijven laten zich failliet verklaren waardoor ze uiteindelijk niets kunnen vergoeden. Bovendien is het kwaad dan al geschied.

Voorlichting over veiligheid voor bedrijven

Burgers ondersteunen sterk dat grote industriële bedrijven voorlichting geven aan burgers over risico's in het bedrijf en veiligheidsmaatregelen. Men denkt dat dit tot een sterkere betrokkenheid van omwonenden leidt en tot minder ongerustheid als men iets hoort of ziet gebeuren.

Draagvlak voor de werkwijze bij incidenten

Aan de respondenten is een mogelijke werkwijze van de overheid bij incidenten voorgelegd (zie pagina 17). In eerste instantie vindt een meerderheid van de Nederlanders deze werkwijze duidelijk (89%), aansprekend (81%), uitvoerbaar (74%), effectief (72%) en geloofwaardig (68%).

Men vindt het goed dat:

- de overheid zich eerst op de betrokkenen richt en daarna pas op de samenleving;
- de overheid pas informatie geeft als zeker is dat deze klopt;
- de overheid de nadruk legt op het vermijden van herhaling in plaats van het zoeken naar schuldigen;
- leren van gemaakte fouten meer prioriteit krijgt dan het vinden van de schuldigen.

Men is verdeeld over de vraag of:

- een deel van de feiten al naar buiten mag worden gebracht als de informatie niet volledig is (waarbij men eerder heeft aangegeven dat de informatie wel moet kloppen);
- onderzoek naar de kwaliteit van het toezicht vóór het nemen van extra veiligheidsmaatregelen moet gaan of vice versa.

De nuchtere burger?

In veel opzichten blijken burgers risico's nuchter te benaderen. Ze vinden dat risico's bij het leven horen en dat het een illusie is te denken dat je ze allemaal kunt uitsluiten. Ook vindt een meerderheid dat politici te snel om regels roepen als zich een incident met fysieke of materiële schade heeft voorgedaan en dat de media de kans op incidenten overdrijven. Met de stelling dat ongelukken en rampen een bewijs voor een falende overheid zijn, zijn de meeste burgers het oneens.

Over de verdeling van verantwoordelijkheden voor risico's tussen burgers en overheid hebben burgers geen sterke mening. Zo nemen veel burgers een middenpositie in bij de vraag of burgers steeds beter in staat zijn om zelf risico's te dragen en bij de vraag of de overheid een steeds betere bescherming tegen risico's biedt, terwijl ons land steeds veiliger wordt. Ze zijn er niet zonder meer van overtuigd dat regels om burgers te beschermen tegen risico's de vrijheid aantasten. En burgers zijn verdeeld over de vraag of je risico's moet accepteren als de kans op een incident klein is. Net als de overheid worstelen dus ook burgers met de vraag wat een juiste verantwoordelijkheidsverdeling van risico's tussen henzelf en de overheid is.

Verschillen tussen groepen

Verschillen in opvattingen over risico's en verantwoordelijkheden treden vooral op afhankelijk van het opleidingsniveau. Lager opgeleiden blijken daarbij in het algemeen meer risicomijdend, wat onder meer blijkt uit het feit dat zij minder vaak vinden dat de kosten een rol mogen spelen bij het bepalen van het niveau van bescherming tegen onvrijwillige risico's. Daarnaast vinden zij de voorgelegde aanpak bij incidenten minder duidelijk, aansprekend, geloofwaardig, uitvoerbaar en effectief dan hoger opgeleiden. Dit kan betekenen dat er bij lager opgeleiden meer uitleg over deze aanpak nodig is dan bij hoger opgeleiden.

Inleiding

De overheid is niet in staat om volledige bescherming te bieden tegen fysieke risico's. Toch wordt de overheid hier steeds meer verantwoordelijk voor gehouden. Deze ontwikkeling is niet te rijmen met de wens tot een compactere overheid. Tegelijkertijd blijft het een kerntaak van de overheid om burgers te beschermen tegen gevaren die de gezondheid bedreigen, wanneer zij daar zelf niet toe in staat zijn.

In het voorjaar van 2011 is het interdepartementale programma *Risico's en Verantwoordelijkheden* van start gegaan. Het doel daarvan is om een kabinetsvisie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheden van de overheid in het omgaan met risico's. Daarnaast ontwikkelt het programma handvatten voor de overheid en het bestuur om te voorkomen dat risico's en incidenten leiden tot onevenredige interventies. Het doel van het programma is om voorstellen te doen voor een verruiming van het handelingsperspectief van de (rijks)overheid en andere actoren in de omgang met risico's en incidenten. De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd een visie te ontwikkelen op de rol van de overheid bij het omgaan met risico's. Deze visie zal eind 2012 gereed zijn.

Dit onderzoek richt zich op de opvattingen van burgers op een aantal terreinen die raken aan onderwerpen in de visie. Het doel is om inzicht te verkrijgen in de opvattingen van burgers over:

1. de verdeling van verantwoordelijkheid voor vrijwillige risico's tussen zichzelf en de overheid;
2. de grootte van het risico bij een aantal onvrijwillige risico's;
3. het draagvlak voor kosten-batenanalyses bij het bepalen van de mate van bescherming tegen onvrijwillige risico's;
4. of burgers moeten worden gecompenseerd wanneer zij door een grootschalig project aan een onvrijwillig risico worden blootgesteld;
5. de verdeling van verantwoordelijkheden tussen bedrijven en de overheid bij de controle en handhaving op veiligheidsregels;
6. voorlichting door bedrijven aan burgers over veiligheid en risico;
7. de gewenste handelingswijze van de overheid bij incidenten.

Naast dit online opinieonderzoek is ook kwalitatief onderzoek naar dit onderwerp verricht, in de vorm van online communities en focusgroepen. De uitkomsten hiervan zijn separaat gerapporteerd.

Het onderzoek is afgenomen onder een representatieve steekproef van Nederlandse burgers. Het veldwerk is online uitgevoerd, op basis van de steekproefbron TNS NIPObase. In totaal hebben N=1.035 mensen aan de enquête deelgenomen. Een uitgebreide verantwoording van het veldwerk is als bijlage bij dit rapport opgenomen.

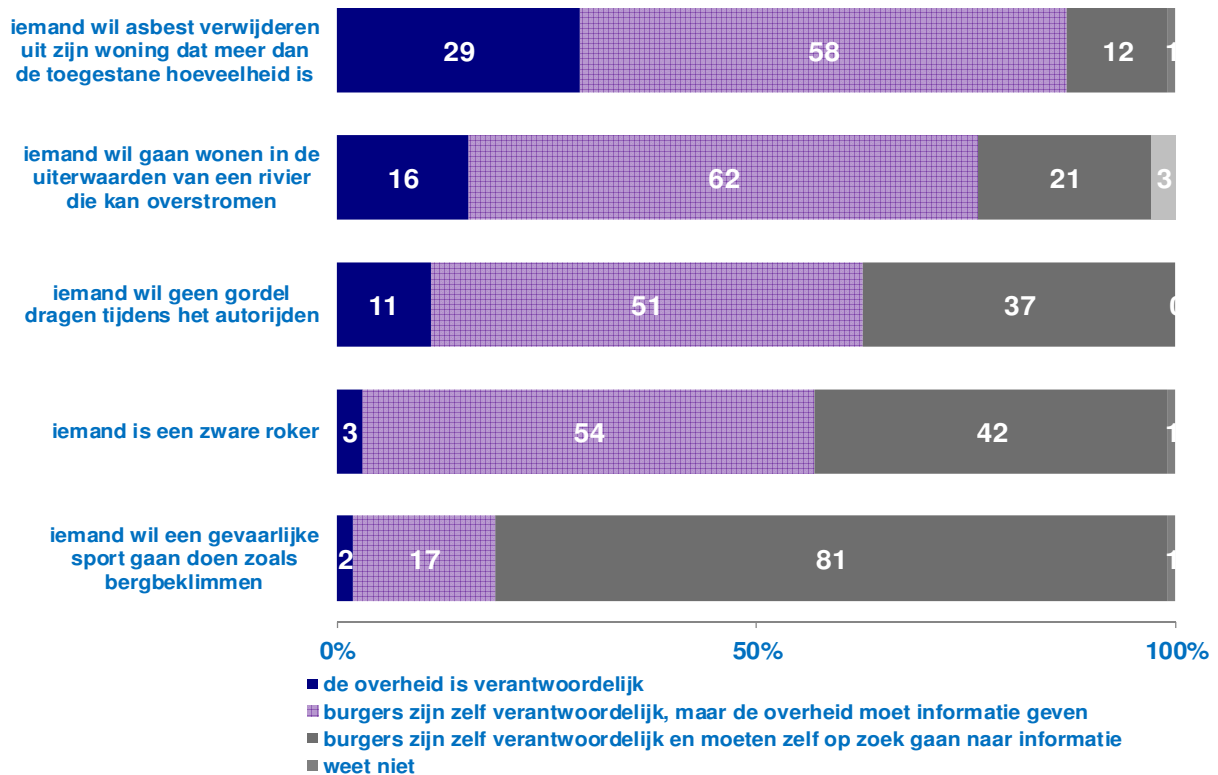
In de volgende hoofdstukken worden bovenstaande vragen puntsgewijs beantwoord. Het rapport is ingedeeld in drie hoofdstukken. In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op vrijwillige en onvrijwillige risico's en wordt vraag 1 t/m 4 beantwoord. Hoofdstuk 2 gaat over controle en handhaving van veiligheidsregels en de verdeling hiervan tussen bedrijven en de overheid. In dit hoofdstuk worden vraag 5, 6 en 7 beantwoord. Tot slot wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de mate waarin burgers 'nuchter' zijn in hun opvattingen over risico's en verantwoordelijkheden.

1 Vrijwillige en onvrijwillige risico's

1.1 Verantwoordelijkheid bij vrijwillige risico's

Aan de respondenten is uitgelegd dat burgers sommige risico's vrijwillig aangaan, zoals roken, drinken of het beoefenen van gevaarlijke sporten. Allereerst is voor een aantal vrijwillige risico's gevraagd of burgers zelf verantwoordelijk zijn voor deze risico's en de informatievoorziening daarover, of dat de overheid deze verantwoordelijkheid draagt.

1 | *Wilt u per situatie aangeven in welke mate de overheid verantwoordelijk is voor het beschermen van burgers, of burgers zelf verantwoordelijk zijn voor hun veiligheid en gezondheid? (n=1.035)*

Bron: TNS NIPO, 2012

Bij alle voorgelegde voorbeelden vindt een meerderheid de burger verantwoordelijk voor het risico, maar men vindt in veel gevallen wel dat de overheid een informatieplicht heeft. Dit geldt voor asbest verwijderen, roken, rijden zonder gordel en wonen in de uiterwaarden. Bij het beoefenen van gevaarlijke sporten heeft de overheid de minste verantwoordelijkheid voor de informatievoorziening.

Na deze voorbeelden is de algemene vraag voorgelegd of burgers bij vrijwillige risico's zelf verantwoordelijk zijn, of dat de overheid verantwoordelijk is voor het beschermen van de burgers.

2 | Hoe moet de overheid zich opstellen bij vrijwillige risico's? (n=1.035)

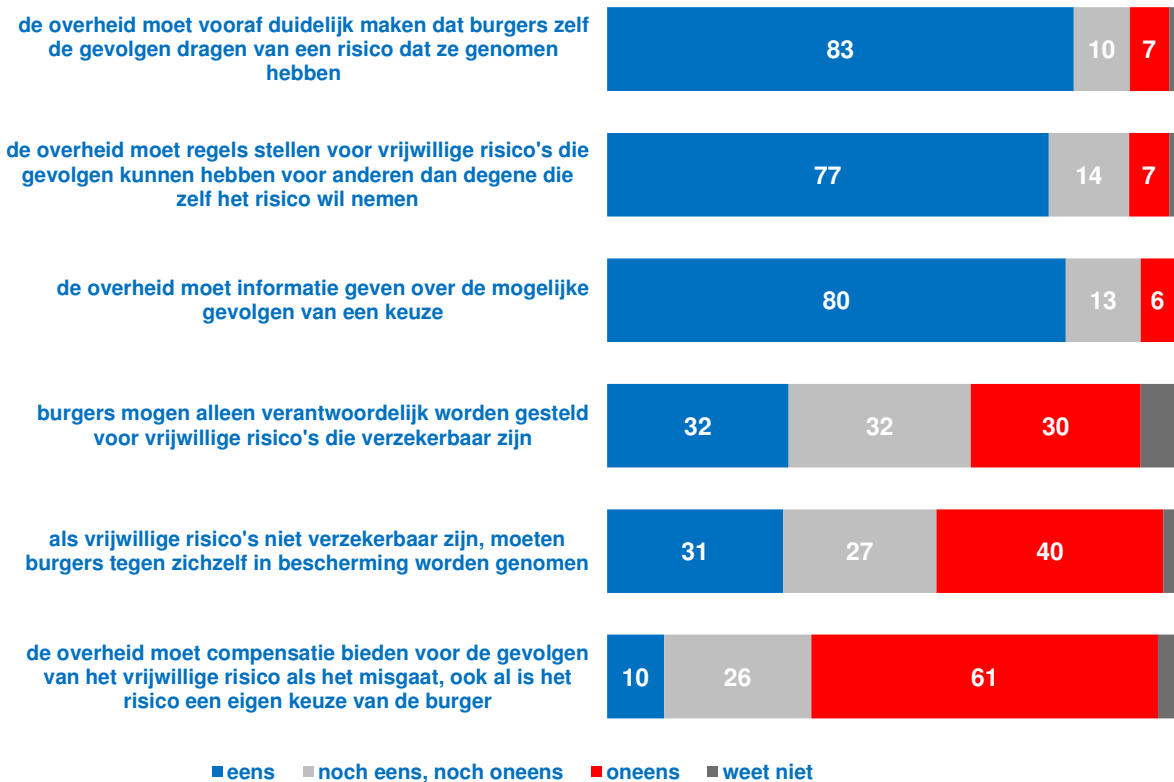
Als het om vrijwillige risico's gaat ...

Bron: TNS NIPO, 2012

Bij vrijwillige risico's leggen burgers veel verantwoordelijkheid bij de burger (de opgetelde blauwe categorieën, die de neiging naar het rechterstatement weergeven, vormen samen 79%). Men vindt dat de overheid zich terughoudend moet opstellen. In de vorm van stellingen is gevraagd wat burgers van de overheid verwachten als het gaat om bescherming tegen vrijwillige risico's.

3 | Wat heeft u nodig om zelf voor uw veiligheid en gezondheid te kunnen zorgen? Hieronder staat een aantal uitspraken. In welke mate bent u het met deze uitspraken eens of oneens? (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

<p>Een meerderheid van de burgers vindt dat de overheid bij vrijwillige risico's:</p>	<p>Er is geen meerderheid te vinden voor de stellingen dat ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ vooraf duidelijk moet maken dat burgers zelf de gevolgen van een risico dragen ▪ informatie moet geven over de gevolgen van een keuze ▪ regels moet stellen die gevolgen kunnen hebben voor anderen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ burgers alleen verantwoordelijk mogen worden gesteld voor vrijwillige risico's die verzekeraar zijn ▪ burgers tegen zichzelf in bescherming moeten worden genomen als vrijwillige risico's niet verzekeraar zijn ▪ de overheid compensatie moet bieden voor de gevolgen van het vrijwillige risico als het misgaat

Via een open vraag is nagegaan wat men nog meer van de overheid nodig heeft om voor de eigen veiligheid en gezondheid te kunnen zorgen. In onderstaande bulletpoints zijn de antwoorden opgenomen die meer keren genoemd zijn:

- 'betrouwbare, duidelijke, onafhankelijke, volledige en goede informatie';
- 'nog meer voorlichting geven', 'meer voorlichtingscampagnes';
- 'openheid/transparantie';
- 'meer en betere handhaving van regels'.

1.2 Inschatting van risico's

Onvrijwillige risico's zijn geïntroduceerd als risico's die ons overkomen, die wij niet vrijwillig aangaan. Hoe schatten burgers deze risico's in? Allereerst is gevraagd een aantal mogelijke risico's op volgorde te zetten van de kans dat ze zich voordoen. Men denkt dan dat de kans op een verkeersongeluk het grootst is, gevolgd door ziek worden van voeding uit de supermarkt en een ramp in de industrie. De kansen op een vliegincident en een overstroming worden het laagst ingeschat.

4 | Welk risico is volgens u het grootst? (n=1.035)

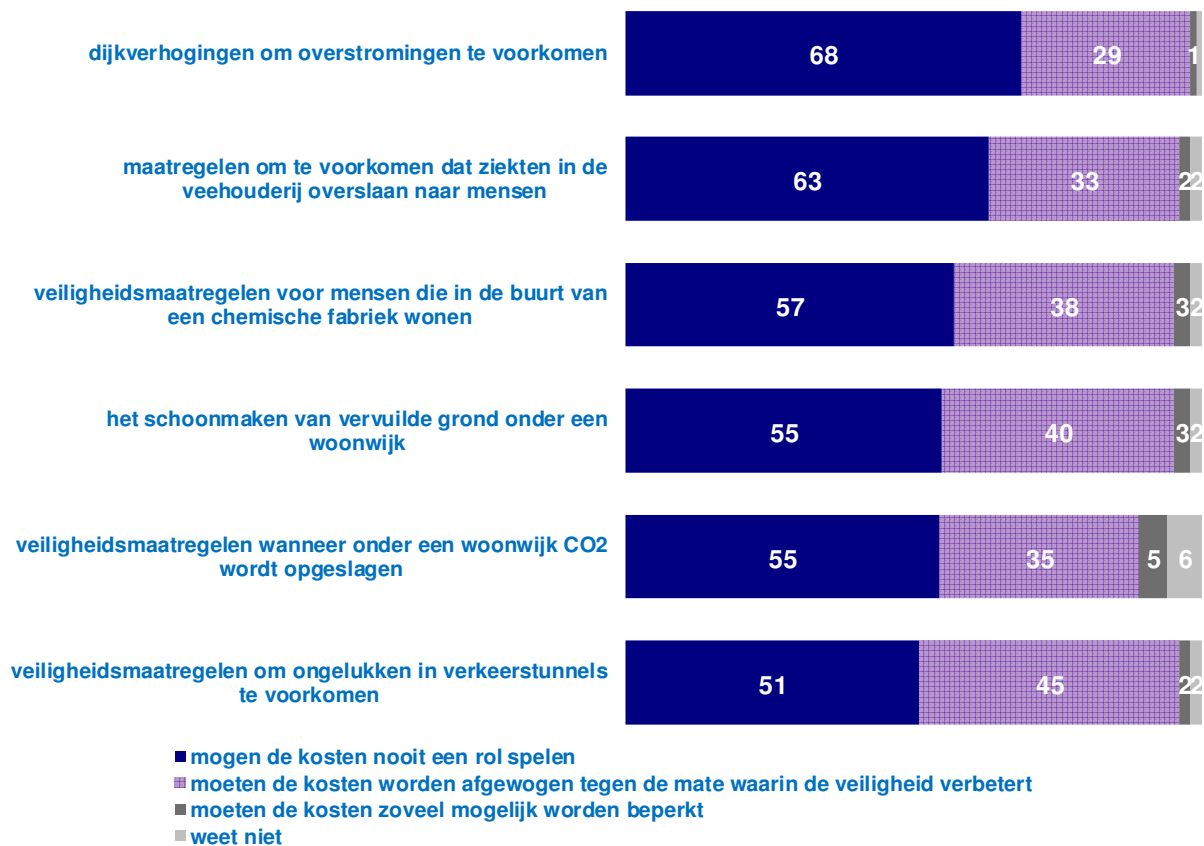
Bron: TNS NIPO, 2012

1.3 Kosten-batenafwegingen bij veiligheid

Uitgelegd is dat de overheid voor onvrijwillige risico's regels opstelt die door burgers en bedrijven moeten worden nageleefd. Zo stelt de overheid in geval van voedselbereiding regels op voor de hygiëne, die door restauranthouders moeten worden nageleefd. In geval van natuurrampen zorgt de overheid zelf voor de uitvoering van de voorschriften, zoals het verhogen van rivierdijken om overstromingen te voorkomen.

Gesteld is dat voorschriften de veiligheid vergroten, maar ook kosten met zich meebrengen. Gevraagd is in welke mate rekening moet worden gehouden met deze kosten. Dit is in kaart gebracht aan de hand van een aantal voorbeelden.

5 | Kunt u bij elk voorbeeld aangeven of de overheid ook rekening moet houden met de kosten van veiligheidsmaatregelen? (n=1.035)

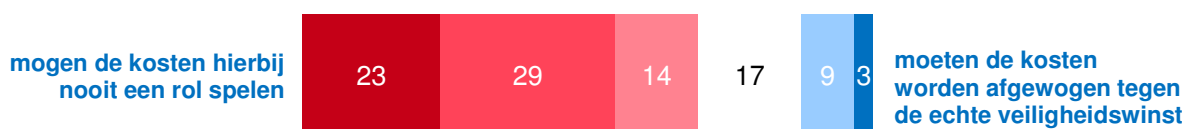
Bron: TNS NIPO, 2012

Bij alle voorgelegde voorbeelden stelt een meerderheid dat de kosten nooit een rol mogen spelen en vindt een minderheid dat de kosten mogen worden afgewogen tegen de mate waarin de veiligheid verbeterd. Het sterkst geldt dit voor dijkverhogingen om overstromingen te voorkomen, het minst voor veiligheidsmaatregelen om ongelukken in tunnels te voorkomen.

Na deze vragen is het dilemma in zijn algemeenheid aan de respondenten voorgelegd.

6 | En als u in het algemeen kijkt naar de manier waarop de overheid moet omgaan met risico's waaraan burgers onvrijwillig worden blootgesteld, volgens welk principe moet de overheid zich dan opstellen? (n=1.035)

Als het om onvrijwillige risico's gaat ...

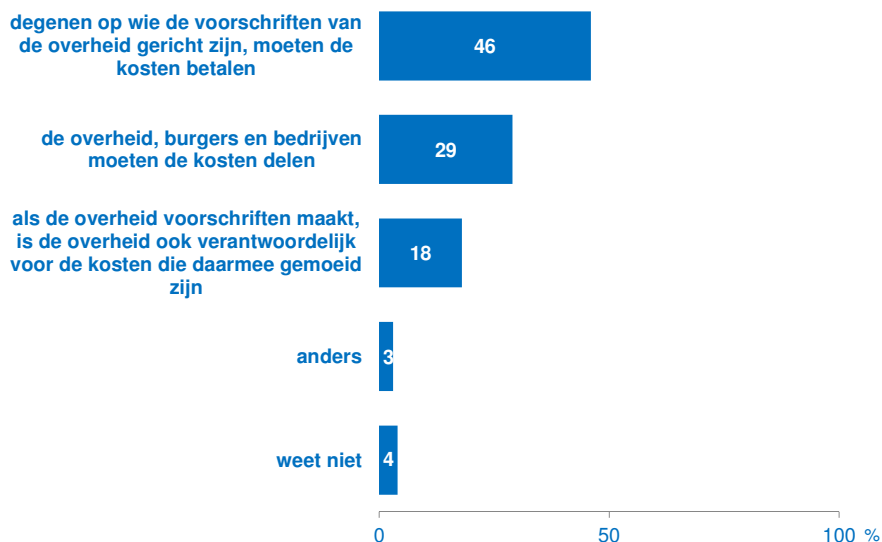

Bron: TNS NIPO, 2012

Bij onvrijwillige risico's geeft 23% aan dat de kosten nooit een rol mogen spelen. Nog eens 43% neigt naar deze kant van de tegenstelling (samen 66%), terwijl 18% de positie inneemt dat er een afweging moet worden gemaakt tussen kosten en veiligheidswinst of hiernaar neigt. Men geeft hiermee duidelijk aan dat de kosten niet leidend mogen zijn bij de mate van veiligheid die wordt gerealiseerd.

Ter nuancering van deze uitkomsten: er is bij het stellen van deze vragen geen toelichtende verklaring gegeven wat bedoeld wordt met 'echte veiligheidswinst'. Burgers hebben puur geoordeeld op basis van de beelden die zij daar zelf van hebben. In paragraaf 2.3 komen we op dit onderwerp terug.

7 | Als het beschermen van de veiligheid bij onvrijwillige risico's kosten met zich meebrengt, hoe moeten deze kosten dan worden verdeeld tussen overheid, burgers en bedrijven?

Bron: TNS NIPO, 2012

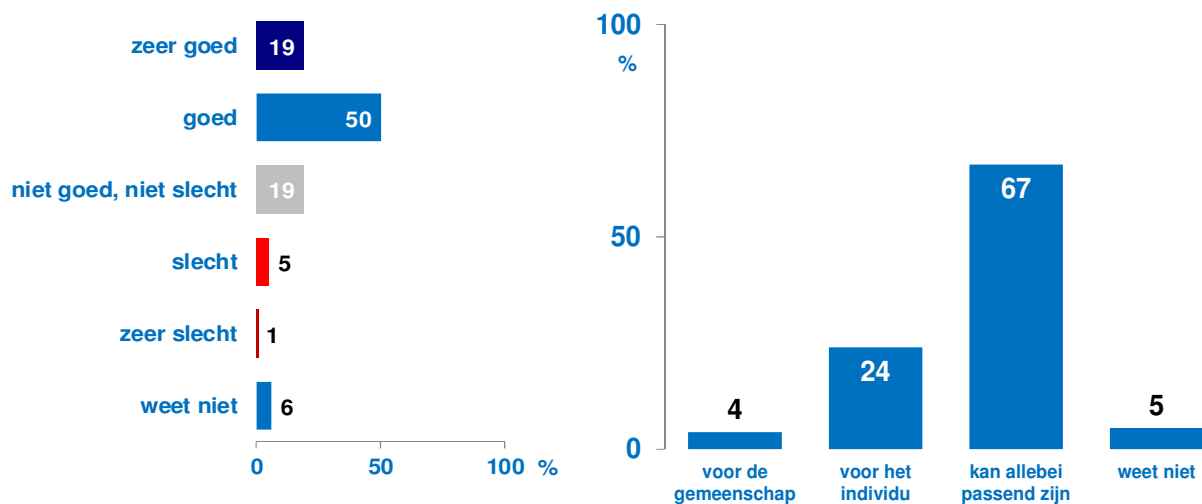
Burgers vinden het niet vanzelfsprekend dat de kosten van veiligheid door de overheid moeten worden gedragen. Slechts een op de vijf burgers vindt dat de overheid hier primair verantwoordelijk

voor is. Degene aan wie veiligheidsregels worden opgelegd, wordt het meest als verantwoordelijke aangemerkt, een op de drie vindt het een gedeelde verantwoordelijkheid.

1.4 Compensatie voor blootstelling aan risico's

Soms worden nieuwe grootschalige projecten gerealiseerd die goed zijn vanuit het algemeen belang, maar mogelijk nadelige fysieke of materiële gevolgen hebben voor mensen in de directe omgeving. Burgers vinden het goed dat mensen in zo'n geval worden gecompenseerd voor het nadeel dat zij ondervinden. Deze compensatie kan zowel individueel of aan de gemeenschap worden toegekend.

8 | Wat vindt u ervan als mensen in zo'n geval worden gecompenseerd voor het nadeel dat zij ondervinden? (n=1.035) Welke vorm van compensatie vindt u het meest passend? (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

1.5 Verschillen tussen groepen

Verschillen in opvattingen over de onderwerpen in dit hoofdstuk treden vooral op afhankelijk van het opleidingsniveau. Hoger opgeleiden vinden vaker dat een kosten-batenanalyse op zijn plaats is bij het bepalen van het gewenste veiligheidsniveau. Lager opgeleiden vinden juist vaker dat kosten nooit een rol mogen spelen. Dit patroon zien we ook terug wanneer we de verschillende voorbeelden van risico's voorleggen. Zo vindt bijvoorbeeld 78% van de lager opgeleiden dat de kosten van dijkverhogingen tegen overstromingen nooit een rol mogen spelen. Van de hoger opgeleiden vindt 58% dit.

Hoger opgeleiden vinden dan ook vaker dat de overheid, burgers en bedrijven de kosten van onvrijwillige risico's moeten delen (37%). Lager opgeleiden vinden vaker dat deze verantwoordelijkheid bij de overheid ligt (30%); zij maakt immers de voorschriften.

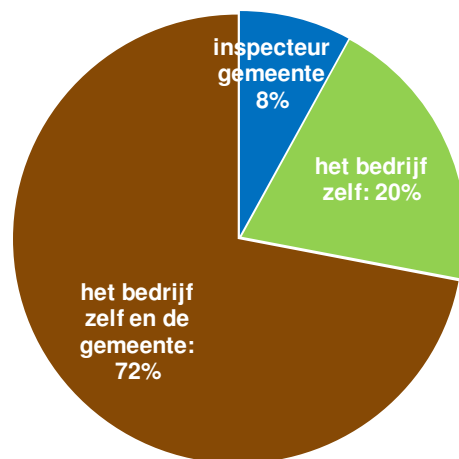
Tot slot vinden lager opgeleiden compensatie voor blootstelling aan onvrijwillige risico's minder vaak op zijn plaats (63%) dan hoger opgeleiden (73%).

2 Verantwoordelijkheden bij controle

2.1 Toezicht

In paragraaf 1.3 zagen we dat de veroorzakers van onvrijwillige risico's als eerste verantwoordelijk worden gesteld voor de kosten die gemoeid zijn met de bescherming hiertegen. Gevraagd is hoe men de verdeling van verantwoordelijkheden ziet als het gaat om de controle op de naleving van de veiligheidsregels. Men ziet dit als een gedeelde verantwoordelijkheid van bedrijven en (inspectiediensten van) gemeenten. Een vijfde vindt dat dit de verantwoordelijkheid van het bedrijf zelf is.

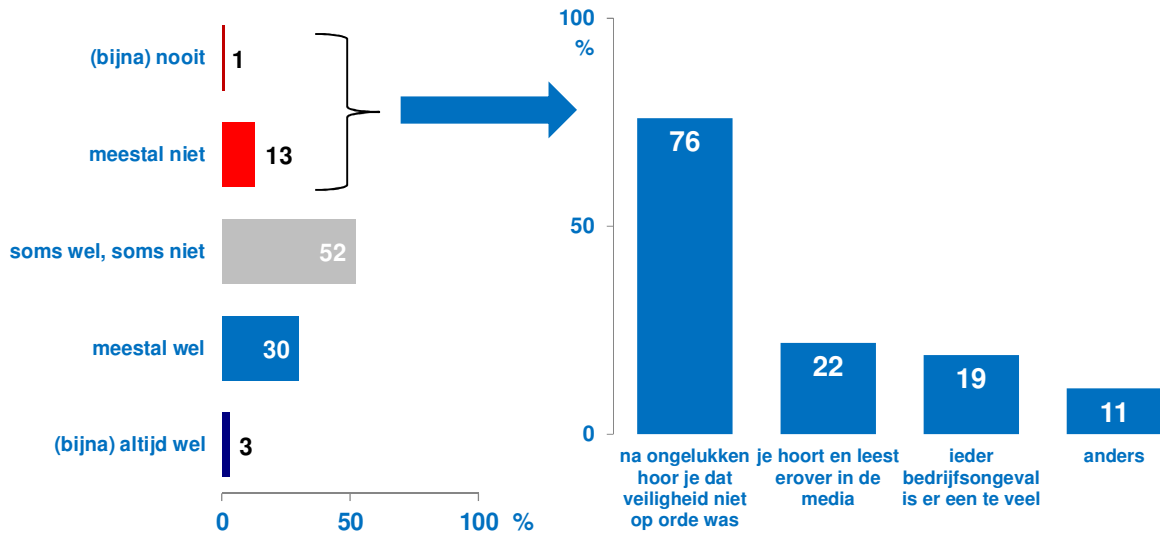
9 | *Wie is volgens u verantwoordelijk voor de controle op het naleven van de veiligheidsvoorschriften bij een bedrijf? (n=1.035)*

Bron: TNS NIPO, 2012

Hoe denkt men over de mate waarin de veiligheidsregels worden nageleefd? Een meerderheid vindt dat dit soms goed en soms niet goed is. Het idee dat de handhaving niet goed is, is vooral ingegeven doordat je bij veel bedrijfsongelukken later hoort dat de controle en handhaving niet op orde waren.

10 | Worden de controle en handhaving op de veiligheidsvoorschriften van bedrijven in Nederland volgens u goed uitgevoerd? (n=1.035) Zo niet, waarom niet? (n=157)

De meeste burgers (82%) denken dat bedrijven de veiligheidsvoorschriften beter zouden naleven wanneer bedrijven zelf aansprakelijk zouden worden gesteld voor de gevolgen van ongelukken. Men is er echter geen voorstander van als de overheid in dat geval geen toezicht meer zou houden (63% vindt dit een (zeer) slecht idee).

11 | Stellingen aansprakelijkheid (n=1.035)

Denkt u dat bedrijven de veiligheidsvoorschriften beter naleven wanneer zij zelf aansprakelijk worden gesteld voor de gevolgen van ongelukken?

■ zeker wel ■ waarschijnlijk wel ■ misschien wel, misschien niet ■ waarschijnlijk niet ■ zeker niet ■ weet niet

Wat zou u ervan vinden als de overheid geen toezicht meer houdt en bedrijven hier zelf verantwoordelijk voor zou maken door ze aansprakelijk te stellen?

■ zeer goed ■ goed ■ niet goed, niet slecht ■ slecht ■ zeer slecht ■ weet niet

Bron: TNS NIPO, 2012

Door middel van een open vraag is in kaart gebracht waarom men het slecht zou vinden als de overheid geen toezicht meer zou houden en bedrijven zelf verantwoordelijk zou maken voor de naleving van regels door ze aansprakelijk te stellen. De antwoorden zijn in te delen in de volgende categorieën:

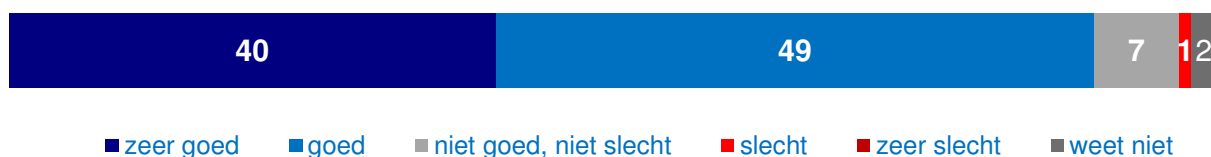
- Veel burgers vrezen dat bedrijven in dat geval toch minder alert zouden worden of uit kostenoverwegingen gemakkelijker met de regels om zouden gaan, waardoor de risico's worden vergroot.
- Anderen stellen dat de overheid hier principieel een rol in moet spelen. De overheid is immers degene die de regels maakt en het algemene belang moet behartigen. De controlerende taak is daarbij passend voor de overheid omdat zij onafhankelijk is.
- Ook wordt gesteld dat achteraf aansprakelijk stellen in de praktijk nog niet zo gemakkelijk is. Bedrijven laten zich failliet verklaren waardoor ze uiteindelijk niets kunnen vergoeden. Bovendien is het kwaad dan al geschied.
- Tot slot wordt gesteld dat controle altijd bevorderend zal werken op de naleving. Het werkt preventief en als stok achter de deur.

2.2 Voorlichting over veiligheid voor bedrijven

Sommige grote ondernemingen geven rondleidingen aan burgers waarbij ze uitleg geven over risico's in het bedrijf en welke veiligheidsmaatregelen er genomen zijn. Zoals uit figuur 12 blijkt, vinden burgers het een (zeer) goede zaak als industriële bedrijven zelf voorlichting geven aan burgers over de risico's van bepaalde projecten en de veiligheidsmaatregelen die deze bedrijven hebben genomen.

12 | Wat vindt u ervan als bedrijven zelf voorlichting geven aan omwonenden over de veiligheid en risico's van bepaalde projecten? (n=1.035)

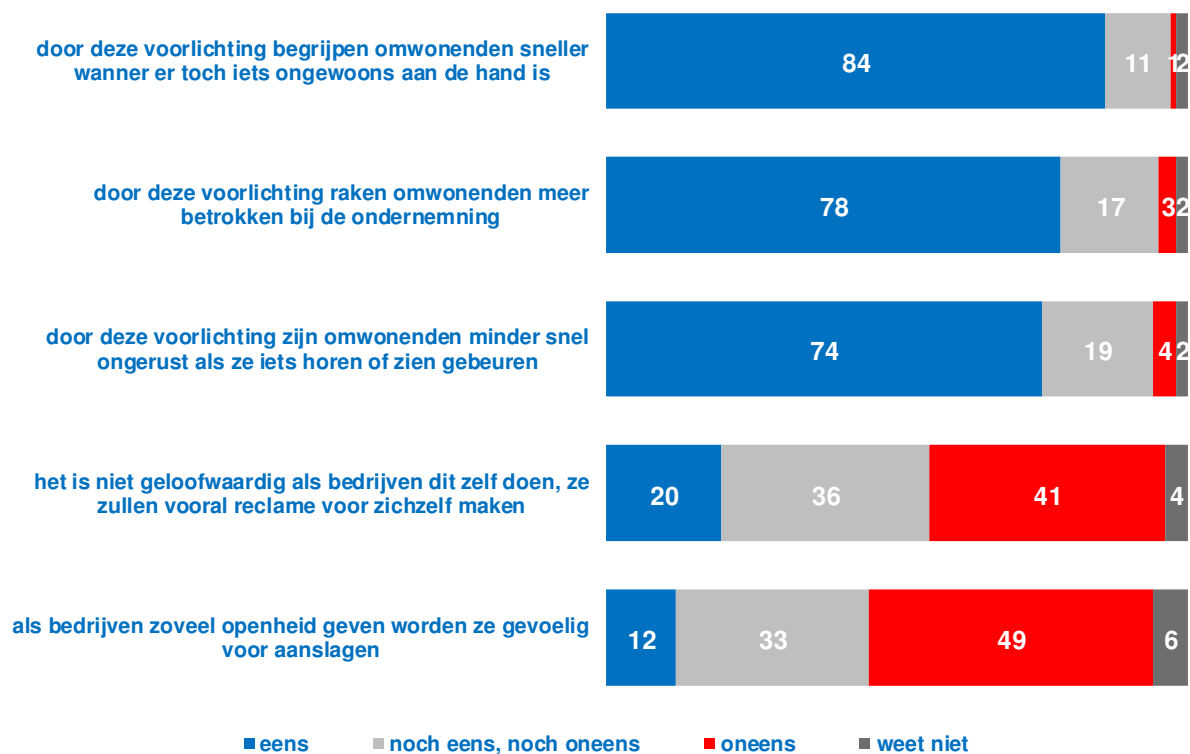
Wat vindt u ervan als bedrijven zelf voorlichting geven aan omwonenden over de veiligheid en risico's van bepaalde projecten?

Bron: TNS NIPO, 2012

Acht op de tien burgers (84%) denken dat het geven van voorlichting door bedrijven zal leiden tot een snellere en betere herkenning van ongewone of risicovolle situaties. Een bijna even grote groep (78%) denkt dat de voorlichting zal leiden tot meer betrokkenheid van de omwonenden bij de bedrijven. Driekwart denkt dat betere voorlichting zal leiden tot minder ongerustheid in risicovolle situaties.

13 | Hieronder staat een aantal uitspraken over het geven van rondleidingen aan omwonenden door bedrijven. Kunt u aangeven in welke mate u het met deze uitspraken eens of oneens bent? (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

2.3 Draagvlak voor de werkwijze bij incidenten

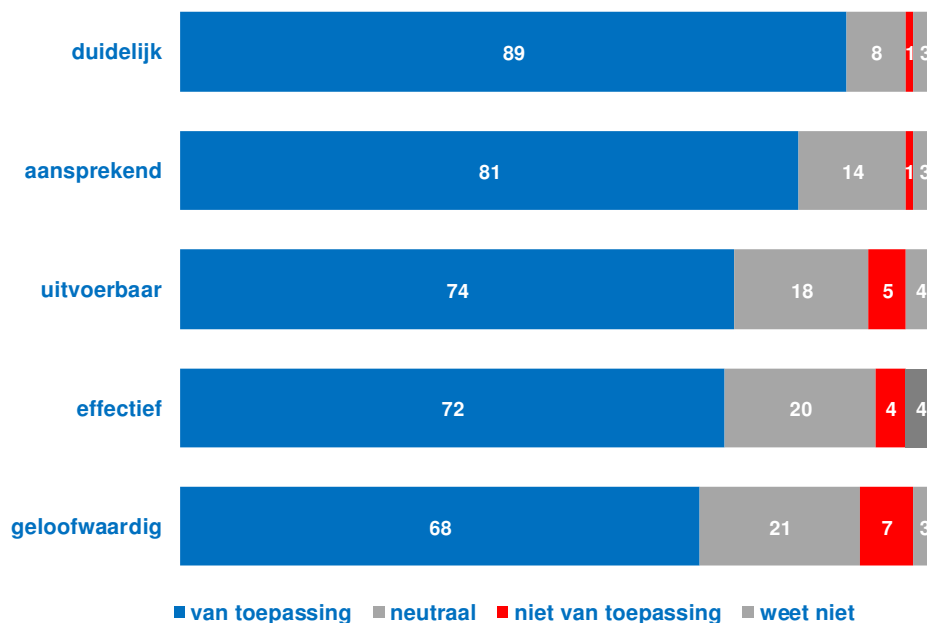
Aan de respondenten is de volgende mogelijke werkwijze van de overheid bij incidenten voorgelegd.

Stel dat er een incident (brand bij Moerdijk, treinbotsing bij Amsterdam, uitbraak Q-koorts) in Nederland plaatsvindt, dan zou de overheid als volgt kunnen optreden:

1. **brand blussen:** er wordt onmiddellijk gedaan wat nodig is
2. **compassie betrokkenen:** er is aandacht en compassie voor betrokkenen (die krijgen ook direct informatie)
3. **compassie samenleving:** er is aandacht voor onrust en vragen vanuit de samenleving
4. **informatie:** de overheid maakt zo snel mogelijk de feiten bekend over wat er gebeurd is, en vertelt ook wat er nog niet bekend is
5. **oorzaak:** binnen een paar dagen komt er een betrouwbaar eerste verslag hoe het incident waarschijnlijk heeft kunnen gebeuren
6. **onderzoek:** een analyse van de toedracht en eventuele fouten moet vooral dienen om te leren hoe het voortaan beter kan. De schuldvraag heeft alleen zin als er opzet of nalatigheid in het spel was
7. **eventueel maatregelen:** de overheid neemt de tijd om goed uit te zoeken of de bestaande veiligheidsvoorschriften en maatregelen genoeg zijn. Nieuwe voorschriften en maatregelen komen er alleen als ze de veiligheid aantoonbaar verhogen tegen een redelijke prijs.

De eerste indruk van burgers over deze aanpak is positief: een ruime meerderheid vindt zo'n aanpak duidelijk, aansprekend, uitvoerbaar, effectief en geloofwaardig.

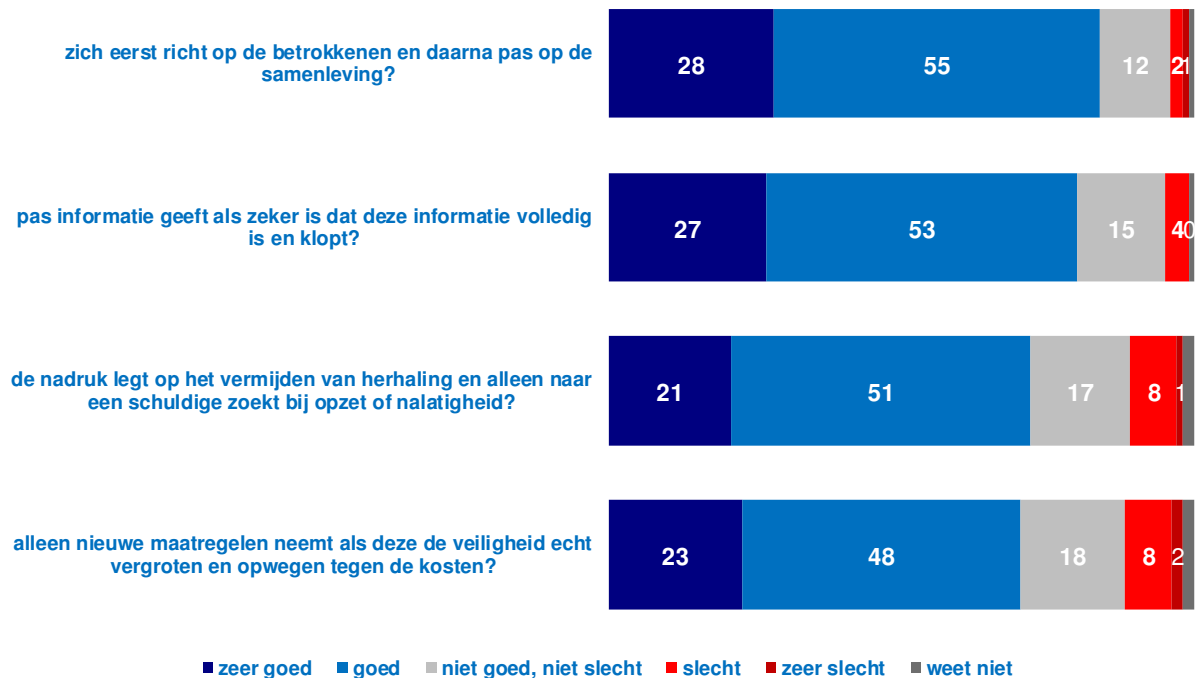
14 | Wat vindt u van zo'n aanpak na een incident? (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

Door middel van vervolgvragen zijn de opvattingen over deze aanpak verder verkend.

15 | Wat vindt u ervan als de overheid ... (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

Een ruime meerderheid vindt het goed dat:

- de overheid zich eerst op de betrokkenen richt en daarna pas op de samenleving (83%);
- de overheid pas informatie geeft als zeker is dat deze klopt (80%);
- de overheid de nadruk legt op het vermijden van herhaling in plaats van het zoeken naar schuldigen (72%);
- de overheid alleen extra veiligheidsmaatregelen neemt wanneer deze de veiligheid echt vergroten en opwegen tegen de kosten (71%).

Met name dit laatste punt is opvallend, omdat we in paragraaf 1.3 zagen dat burgers aangaven dat de kosten nooit een rol mogen spelen bij het bepalen van het veiligheidsniveau. De wijze waarop de afweging tussen kosten en baten wordt gemaakt, was bij die vraag echter niet expliciet gemaakt. Bij deze vraagstelling is dit veel duidelijker:

- Er wordt aangegeven dat gekeken wordt naar de mate waarin maatregelen de veiligheid vergroten en opwegen tegen de kosten. De veiligheid wordt dus (letterlijk) voorop gesteld, maar er wordt ook met de kosten rekening gehouden.
- De vraag is gesteld in de context van een incident, het gaat dus niet om het opstellen van regels om een incident te voorkomen. Aangenomen kan worden dat er al een veiligheidsniveau was bepaald voordat het incident plaatsvond.

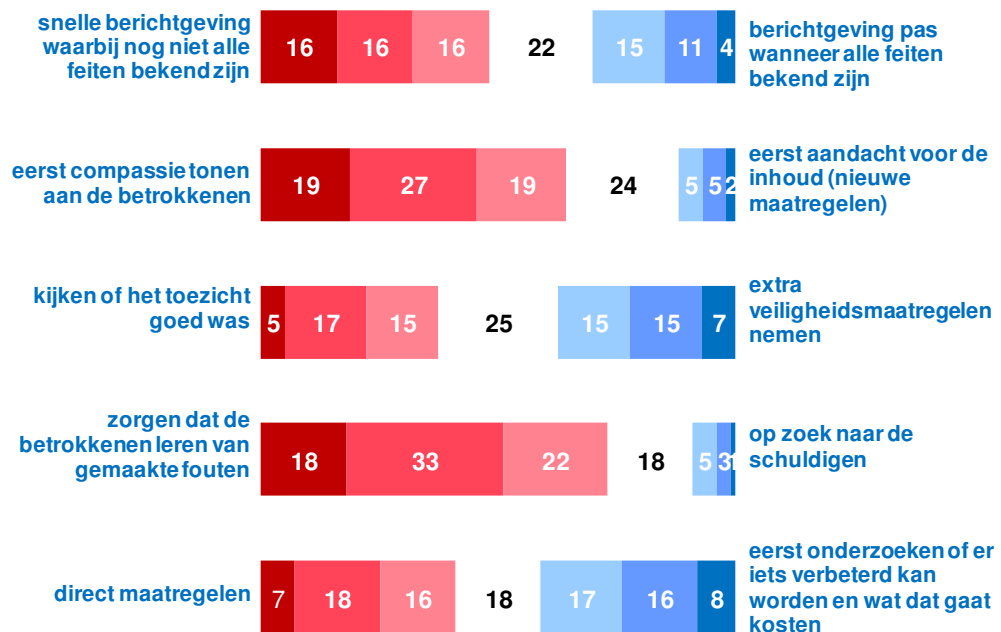
Niettemin blijkt uit het verschil tussen beide vragen en antwoorden hoe gevoelig het punt van kosten en veiligheid ligt. Discussies over kosten van veiligheid moeten zeer zorgvuldig worden gevoerd en er mag

daarbij niet de suggestie worden gewekt dat er met de veiligheid wordt gemarchandeerd. Als daar maar de geringste twijfel over is, kan er weerstand worden verwacht.

Vervolgens is de respondenten gevraagd om een afweging te maken tussen twee prioriteiten. Een meerderheid van de burgers vindt daarbij dat:

- compassie tonen aan betrokkenen eerst moet gebeuren, en er daarna pas aandacht voor de inhoud (nieuwe maatregelen) mag zijn;
- zorgen dat geleerd wordt van gemaakte fouten belangrijker is dan op zoek gaan naar de schuldigen.

16 | Afweging maken tussen prioriteiten (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

Men is verdeeld over de vraag of een deel van de feiten al naar buiten mag worden gebracht als de informatie niet volledig is (waarbij men eerder heeft aangegeven dat de informatie wel moet kloppen), en of onderzoek naar de kwaliteit van het toezicht vóór het nemen van extra veiligheidsmaatregelen moet gaan of vice versa.

2.4 Verschillen tussen groepen

Ook als het gaat om controle en handhaving zien we sterke verschillen naar opleidingsniveau. Lager opgeleiden vinden vaker (26%) dat het bedrijf zelf verantwoordelijk is voor de controle op het naleven

van de veiligheidsvoorschriften (hoger opgeleiden: 13%). Hoger opgeleiden vinden vaker dat dit een taak van zowel het bedrijf als gemeente is (80%; lager opgeleiden: 63%).

Daarnaast wordt de aanpak van een incident volgens het voorgelegde stappenplan (paragraaf 2.3) door hoger opgeleiden significant vaker duidelijk, aansprekend, geloofwaardig, uitvoerbaar en effectief gevonden dan door lager opgeleiden. Dit kan betekenen dat er bij lager opgeleiden meer uitleg over deze aanpak nodig is dan bij hoger opgeleiden.

Vervolgens is doorgevraagd op individuele elementen/factoren uit dit stappenplan. Ook hier zien we de opleidingsverschillen terug. Zo vinden meer hoger opgeleiden (89%) het goed dat de overheid zich eerst op betrokkenen richt en daarna pas op de samenleving (lager opgeleiden: 72%). Ook vinden hoger opgeleiden het vaker goed (77%) dat de overheid alleen deze nieuwe maatregelen neemt als deze de veiligheid echt vergroten en opwegen tegen de kosten (lager opgeleiden: 65%).

Hoger opgeleiden vinden vaker dat bij een incident:

- snelle berichtgeving moet komen waarbij nog niet alle feiten bekend zijn (HO: 47%, LO: 37%);
- eerst compassie getoond moet worden met de betrokkenen, en daarna pas gekeken moet worden naar nieuwe maatregelen (HO: 80%, LO: 64%);
- gekeken moet worden of het toezicht goed was (i.p.v. extra maatregelen nemen) (HO: 45%, LO: 31%);
- ervoor gezorgd moet worden dat betrokkenen leren van fouten (i.p.v. dat men op zoek moet naar schuldigen (HO: 72%, LO: 57%);
- eerst onderzocht moet worden of er iets verbeterd kan worden en wat dat gaat kosten (i.p.v. direct maatregelen treffen (HO: 47%, LO: 19%).

Hoger opgeleiden zien ook meer in eigen voorlichting van bedrijven aan omwonenden over risico's van bepaalde projecten (92%) dan lager opgeleiden (86%).

Minder vaak zien hoger opgeleiden het als gevaar dat bedrijven gevoelig worden voor aanslagen als ze openheid geven door de rondleidingen (hoger opgeleiden: 7%, lager opgeleiden: 18%).

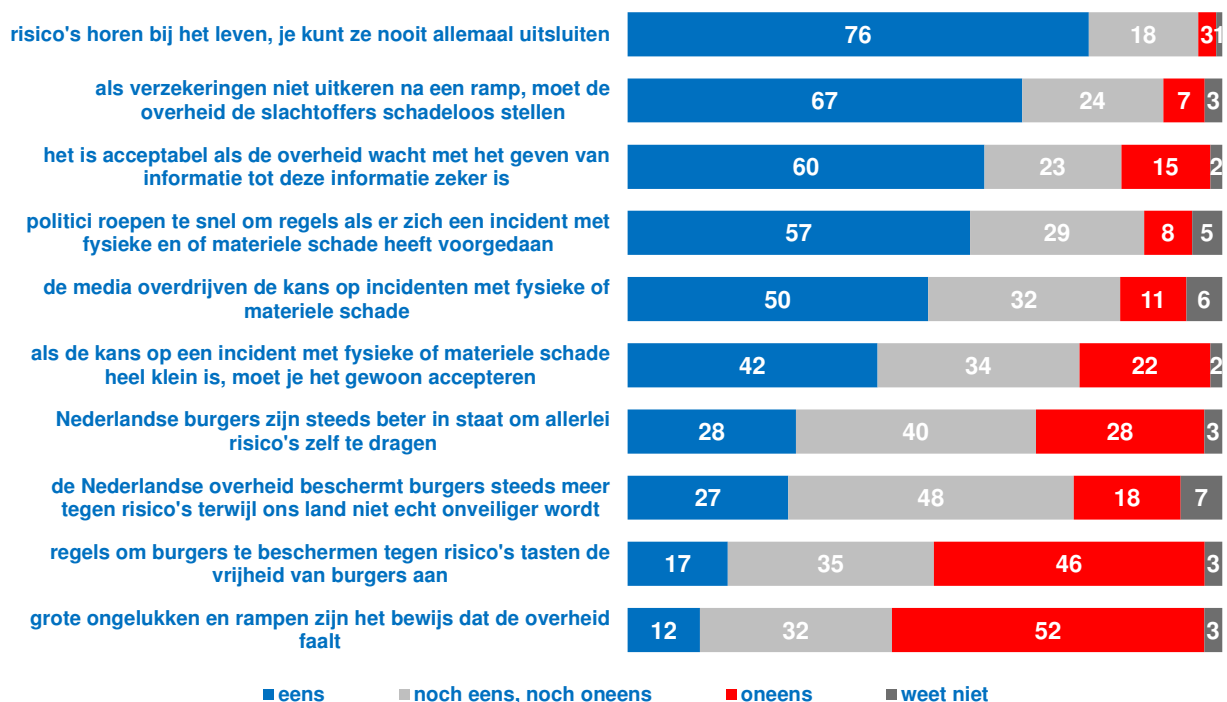
3 De nuchtere burger?

3.1 Opvattingen over risico en verdeling van verantwoordelijkheid

Tot slot zijn verschillende stellingen over risico's in het algemeen voorgelegd, die iets kunnen zeggen over de mate waarin burgers 'nuchter' zijn in hun omgang met risico's.

Bij veel aspecten zien we zeker dat burgers risico's reëel benaderen. Ze vinden dat risico's bij het leven horen en dat het een illusie is te denken dat je ze allemaal kunt uitsluiten. Ook vindt een meerderheid dat politici te snel om regels roepen als zich een incident met fysieke of materiële schade heeft voorgedaan en dat de media de kans op incidenten overdrijven. Met het idee dat ongelukken en rampen een bewijs voor een falende overheid zijn, zijn de meeste burgers het oneens.

17 | Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens met deze stellingen bent? (n=1.035)

Bron: TNS NIPO, 2012

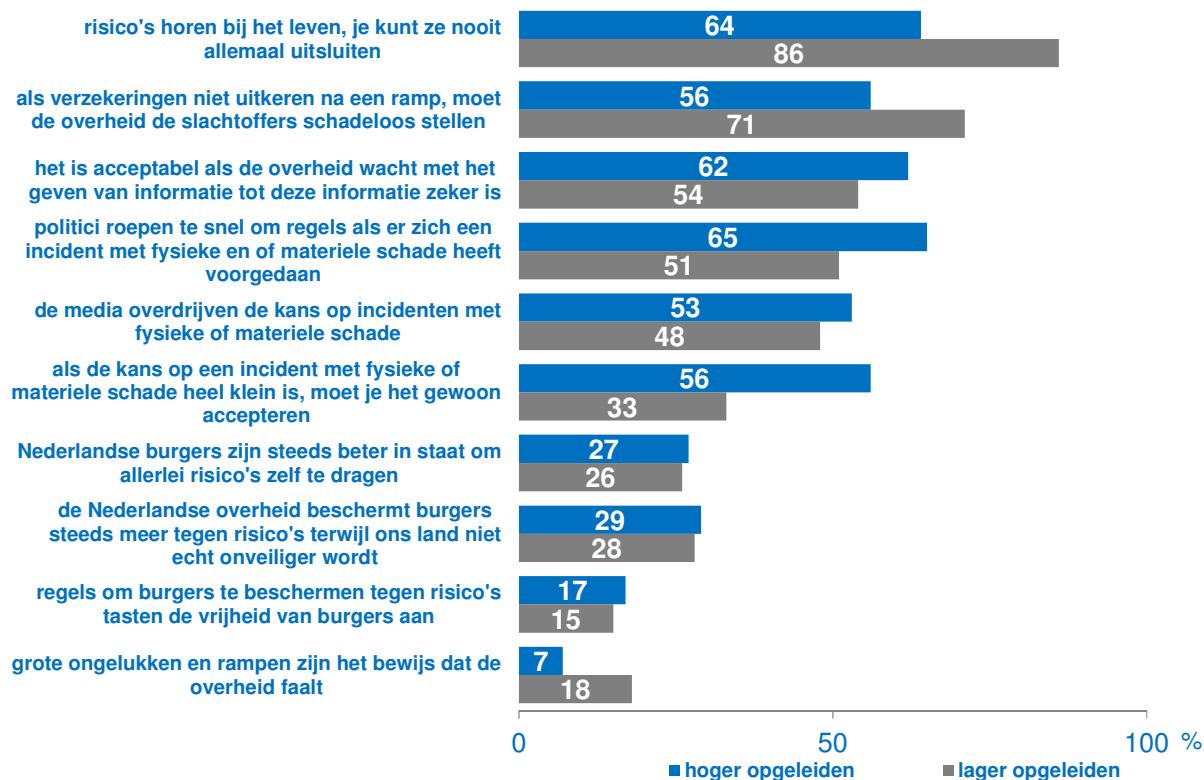
Over de verdeling van verantwoordelijkheden voor risico's tussen burgers en overheid hebben burgers geen sterke mening. Zo nemen veel burgers een middenpositie in bij de vraag of burgers steeds beter in staat zijn om zelf risico's te dragen en bij de vraag of de overheid een steeds betere bescherming tegen risico's biedt, terwijl ons land steeds veiliger wordt. Ze zijn er niet zonder meer van overtuigd dat regels om burgers te beschermen tegen risico's de vrijheid aantasten. En burgers zijn verdeeld

over de vraag of je risico's moet accepteren als de kans op een incident klein is. Net als de overheid worstelen dus ook burgers met de vraag wat een juiste verantwoordelijkheidsverdeling van risico's tussen henzelf en de overheid is.

3.2 Verschillen tussen groepen

Als het gaat om opvattingen over de verdeling van verantwoordelijkheden tussen burgers en de overheid, zien we wederom sterke verschillen tussen hoger en lager opgeleiden. Zo vindt 86% van de lager opgeleiden dat je risico's nooit geheel kan uitsluiten (versus 64% van de hoger opgeleiden). Anderzijds vinden hoger opgeleiden vaker dan lager opgeleiden dat je een risico moet accepteren als de kans op fysieke en/of materiële schade klein is (56% versus 33%).

18 | *Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens met deze stellingen bent? (percentages eens; n=1.035)*

Bron: TNS NIPO, 2012

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Steekproef

Voor de gegevensverzameling is gebruik gemaakt van de steekproefbron TNS NIPObase. Dit is een database van huishoudens die zich bereid hebben verklaard met enige regelmaat aan enquêtes van Veldkamp en TNS NIPO deel te nemen. Het panel bestaat in totaal uit circa 200.000 personen. De werving voor het panel geschiedt grotendeels via traditionele onderzoeksinstrumenten. Bij de diverse mondelinge en telefonische omnibussen van Veldkamp en TNS NIPO wordt de bereidheid voor deelname aan het panel getoetst. Bij al deze onderzoeken is sprake van random sampling: iedere groep uit de samenleving heeft in principe een even grote kans om in de steekproef te komen. Het is niet mogelijk voor ondervraagden om zichzelf bij TNS NIPObase aan te melden.

De dataverzameling van het onderzoek is verlopen via een computergestuurde zelfinvulvragenlijst (Computer Assisted Self Interviewing, vanaf hier te noemen: CASI). Voor het veldwerk dat via CASI is uitgevoerd, is een steekproef getrokken van personen van 18 jaar en ouder, waarbij is gestreefd naar representativiteit voor de achtergrondkenmerken sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden en regio. Voor de steekproeftrekking is gebruik gemaakt van normcijfers die zijn ontleend aan de Gouden Standaard (2012).

Benaderingswijze

De ondervraagden ontvingen een uitnodiging per e-mail met daarin uitleg over de achtergronden van het onderzoek. Via het CASI-systeem kon men vervolgens zelf de vragenlijst op de pc afnemen.

Vragenlijst

TNS NIPO heeft een conceptvragenlijst opgesteld die in overleg met het ministerie van BZK definitief is gemaakt. De vragenlijst is mede gebaseerd op de uitkomsten van kwalitatief onderzoek, uitgevoerd voorafgaand aan dit opinieonderzoek. De gehanteerde vragenlijst is als bijlage 2 bij dit rapport opgenomen.

Respons en weging

Het veldwerk heeft plaatsgevonden van 26 september tot en met 1 oktober 2012. Van de N=1.470 benaderden hebben er N=1.035 deelgenomen aan het onderzoek, waarmee de respons uitkomt op 70%.

Door selectieve respons kan de samenstelling van de respons afwijken van de samenstelling van de populatie. Voor zover dit het geval is bij de achtergrondkenmerken van de ondervraagden, is hiervoor door middel van herweging gecorrigeerd. Normcijfers zijn ontleend aan de Gouden Standaard (behoudens de internetpenetratie, die is ontleend aan het CBS).

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Een eerste verkenning van de beleving van burgers

Inhoudsopgave

1. Samenvatting
2. Uitkomsten
3. Onderzoeksverantwoording

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Veldkamp

Dieter Verhue
Bart Koenen

8 november 2011

Samenvatting (1/2)

■ In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft Veldkamp een flitspeiling uitgevoerd naar de verdeling van verantwoordelijkheden tussen burgers en de overheid ten aanzien van risico's. Het gaat hierbij om risico's die kunnen leiden tot fysieke of materiële schade. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van het onderzoek naar de Risico Regel Reflex dat thans door TNS NIPO en Veldkamp wordt uitgevoerd. De vragenlijst is afgenomen bij een representatieve steeproef van 870 Nederlanders in de periode van 4 tot en met 7 november 2011.

■ Nederlanders vinden in meerderheid dat risico's bij het leven horen. Ook vindt een meerderheid dat er in Nederland te veel regels zijn en dat politici te snel om regels roepen wanneer zich een incident voordoet. Tegelijkertijd is men verdeeld over de vraag of burgers zelf in staat zijn om te bepalen welke risico's ze willen lopen en in welke mate ze door de overheid moeten worden beschermd. Iets meer dan de helft vindt dat burgers dit zelf moeten bepalen, iets minder dan de helft vindt dat de overheid dit moet doen. Het lijkt erop dat mensen moeite hebben om deze vraag in zijn algemeenheid te beantwoorden. Wanneer burgers zelf verantwoordelijk zijn en wanneer de overheid dit is, is sterk afhankelijk van de kenmerken van het type gedrag of het type situatie waaraan het risico gekoppeld is.

■ Voorbeelden van situaties waarin de verantwoordelijkheid van risico's vooral bij burgers wordt gelegd, zijn het beoefenen van gevaarlijke sporten of ongezond eten. In beide gevallen gaat het om een vrije keuze van burgers en heeft het gedrag alleen gevolgen voor de persoon zelf, en niet voor anderen.

Samenvatting (2/2)

■ Dit geldt ook voor de keuze van burgers om hun geld op een risicovolle bank te zetten. Mensen zijn zelf verantwoordelijk als er iets met deze bank gebeurt. Op dezelfde manier is de beveiliging van evenementen primair een verantwoordelijkheid van de organisatie van deze evenementen. Men heeft immers een vrije keuze om een dergelijk evenement te organiseren.

■ Wanneer de keuzes van burgers een risico vormen voor anderen (zoals bij hard rijden) of wanneer burgers de risico's niet zelf in de hand hebben (bouwen in uiterwaarden), ontstaat een verantwoordelijkheid van de overheid. Andere factoren die maken dat er een grotere verantwoordelijkheid bij de overheid komt te liggen, zijn kosten van het voorkomen van een risico en de schaal, ernst en kosten van de gevolgen. Als deze niet door burgers niet te dragen zijn, verschuift de verantwoordelijkheid naar de overheid.

■ Opvallend is dat verschillende groepen in de samenleving niet heel anders aankijken tegen de verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's. De verschillen naar sekse, leeftijd en opleiding zijn klein en laten geen duidelijk patroon zien. Naar politieke oriëntatie vinden we evenmin sterke verschillen. Personen met een rechtse politieke voorkeur zijn in sommige gevallen geneigd om iets meer verantwoordelijkheid bij burgers te leggen (dragen van autogordels) maar in andere gevallen vinden ze overheidsingrijpen vaker terecht (rookverbod openbare gebouwen). Het is dus niet zo dat politieke voorkeur één op één bepaalt hoe men tegen de verdeling van risico's aankijkt.

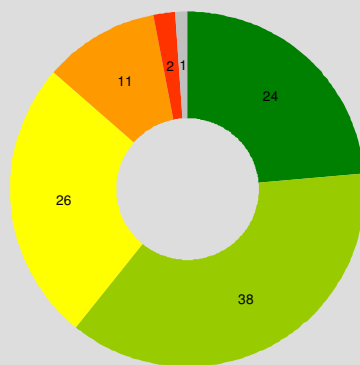

Uitkomsten

Zes op de tien burgers vinden dat er in Nederland te veel regels zijn

Geef aan in welke mate u het eens of oneens bent met de volgende stelling: er zijn in Nederland te veel regels (n=870)

Verschillen

Als we kijken naar de groepen die het (helemaal) eens zijn met de stelling, zien we dat hoe ouder men wordt, des te vaker men het eens is met de stelling:

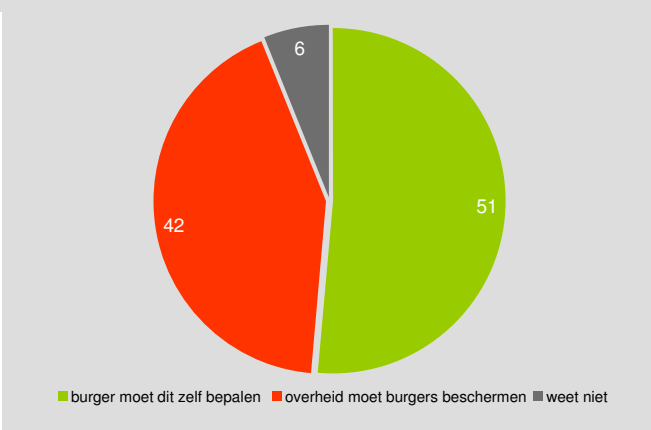
- ↑ 65-plussers: 69% eens
- 45 – 64-jarigen: 65% eens
- 35 – 44-jarigen: 60% eens
- ↓ 18 – 34-jarigen: 52% eens

Interpretatie

Naarmate men ouder wordt, komt men meer in aanraking met regelgeving van de overheid: men gaat auto rijden, krijgt kinderen, gaat samenwonen of trouwen, koopt een huis, wisselt van baan en gaat uiteindelijk met pensioen. Men komt steeds meer in aanraking met meer regulering op meer verschillende terreinen. Dit kan leiden tot verschillen in perceptie. Immers: jongere mensen zijn minder in aanraking gekomen met regulering en hebben daarom minder snel het idee dat er te veel regels zijn in Nederland.

De helft van de Nederlanders vindt dat men zelf in staat is te bepalen welke fysieke of materiële schade ze willen lopen

Sommige mensen vinden dat burgers zelf in staat zijn om te bepalen welke risico's op fysieke en / of materiële schade ze willen lopen. Andere mensen vinden dat de overheid burgers tegen hun eigen gedrag moet beschermen. Wat vindt u? (n=870)

Interpretatie

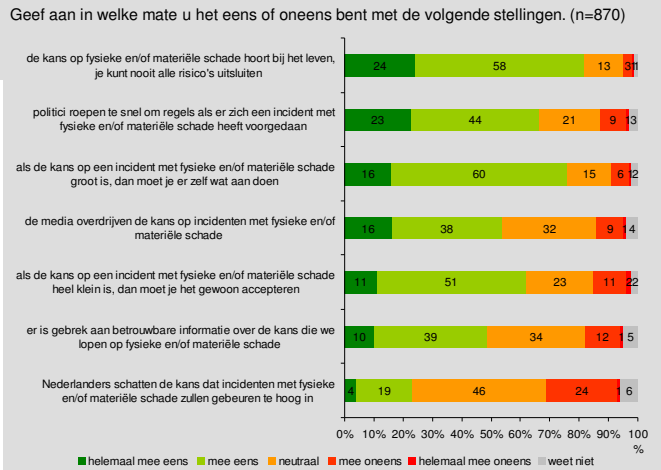
Burgers zijn verdeeld als het gaat over de vraag of de overheid hen moet beschermen (42%) of dat ze zelf een goede risico inschatting kunnen maken (51%). Men heeft hier wel een duidelijke mening over getuige de geringe 6% die geen mening heeft. Er zijn geen grote verschillen te vinden naar achtergrondkenmerken. Dat betekent dat de mening over in welke mate burgers zelf in staat zijn in te schatten welk risico ze lopen niet te verklaren is vanuit leeftijd, politieke voorkeur of waarde-oriëntatie.

Burgers zelf denken aan zeer uiteenlopende zaken als het gaat over fysieke of materiële schade

Kunt u een aantal risico's noemen die tot fysieke schade (bijvoorbeeld gezondheidsklachten) of materiële schade (bijvoorbeeld aan huis of auto) kunnen leiden? Waar denkt u aan? (wordcloud op basis van n=870 open antwoorden)

Burgers zijn zich bewust van risico's op schade, men vindt dat politici na incidenten te snel om regels roepen

Interpretatie

Burgers accepteren dat een zeker risico op fysieke en/of materiële schade bij het leven hoort. Men vindt de eigen verantwoordelijkheid van mensen belangrijk als de kans op incidenten met schade groot is. Met andere woorden: 'dan moet je er zelf iets aan doen'. Ongeveer de helft (49%) vindt dat er een gebrek aan betrouwbare informatie over risico's is.

Burgers willen vooral dat de overheid een rol speelt wanneer burgers het risico zelf niet in de hand hebben

Stel: een burger wil iets doen wat risico's inhoudt. Wij leggen een aantal van deze situaties aan u voor. Wilt u per situatie aangeven of u vindt dat de overheid wel of niet moet voorkomen dat burgers deze dingen doen?(n=870)

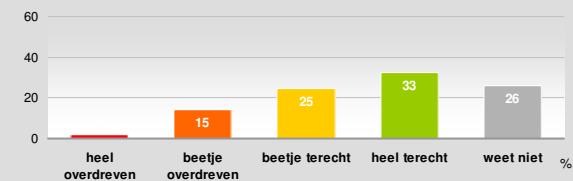

Interpretatie

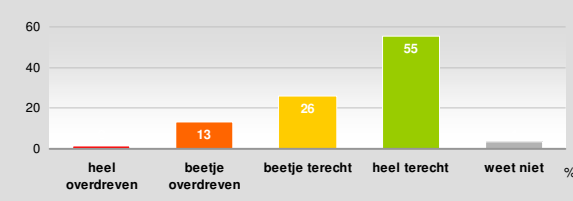
Burgers vinden dat de overheid een taak heeft in te grijpen als burgers een risico vormen voor anderen (zoals bij hard rijden op de snelweg) of wanneer zij een risico niet zelf in de hand hebben (wonen in uiterwaarden). De overheid moet zich daarentegen niet bemoeien met risicovolle persoonlijke keuzes, zoals ongezond eten of gevaarlijke sporten doen.

De meerderheid vindt de overheidsreacties en maatregelen na 'Moerdijk' en 'IJsland' terecht

Hoe vindt u de communicatie door de burgemeester na de brand bij het bedrijf Chemiepack in Moerdijk? (N=870)

Hoe vindt u de annulering van vluchten als gevolg van de uitstoot van as door de vulkaan op IJsland? (N=870)

veldkamp honderd procent onderzoek

11

Interpretatie

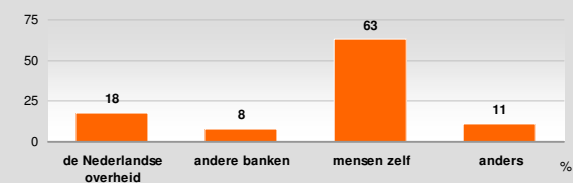
Een meerderheid vindt de reacties op de brand in Moerdijk en de uitstoot van as door de vulkaan op IJsland terecht. Dit geldt in sterkere mate voor de vulkaan op IJsland dan voor de brand in Moerdijk, waarbij ruim een kwart niet weet hoe ze de reactie van de burgemeester moeten beoordelen.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Men is zelf verantwoordelijk voor verliezen bij een faillissement van banken; men ziet geen rol voor de overheid bij de beveiliging van grote evenementen

Als mensen hun geld op een risicovolle bank zetten en die bank gaat failliet, wie moet dan volgens u opdraaien voor eventuele verliezen? (N=870)

Wie moet volgens u de kosten van de beveiliging van een groot evenement betalen? (N=870)

veldkamp honderd procent onderzoek

12

Interpretatie

Burgers vinden in meerderheid dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor eventuele verliezen bij een faillissement van banken. Daarnaast vindt men dat organisatoren van evenementen zelf verantwoordelijk zijn voor de kosten van de beveiliging.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De hoogte van de kosten en de ernst van incidenten bepalen wie verantwoordelijk is

Wat bepaalt wie verantwoordelijk is voor risico's op incidenten die leiden tot fysieke of materiële schade? (N=870, maximaal drie antwoorden)

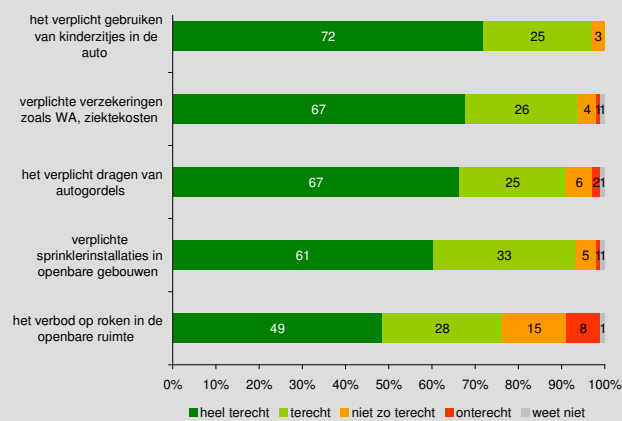

Interpretatie

Wie verantwoordelijk is voor risico's op incidenten wordt voor burgers vooral bepaald door de kosten van het wegnemen van het risico en de kosten van de gevolgen. Als deze kosten voor burgers niet te dragen zijn, verschuift de verantwoordelijkheid naar de overheid. In lijn hiermee zijn ook de ernst van de gevolgen en de schaal ervan relevante factoren. Tot slot is de keuzevrijheid van burgers relevant bij het bepalen van de verantwoordelijkheid.

Nederlanders vinden de voorgelegde plichten en verboden in het algemeen (heel) terecht

In Nederland zijn allerlei zaken verplicht of verboden. Hoe terecht vindt u de volgende plichten of verboden? (n=870)

Interpretatie

De voorgelegde stellingen hebben te maken met (preventieve) veiligheid van burgers of het verzekeren van (inkomens-)schade. Uit de antwoorden blijkt dat voor dit soort regulering een groot draagvlak onder burgers is. Het draagvlak voor roken in de openbare ruimte is kleiner.

Onderzoeksverantwoording

veldkamp honderd procent onderzoek 15 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Onderzoeksverantwoording

Elementen	Uitleg
Onderzoekperiode	4 tot en met 7 november 2011
Methode	Online afname (CASI), bron: TNS NIPObase
Steekproef	Bruto steekproef n=1.350. Representatief naar sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden en regio.
Respons	64%; n=870 deelnemers
Weging	Herweging naar de kenmerken waarop de steekproef is getrokken.
Invulduur vragenlijst	9 minuten

veldkamp honderd procent onderzoek 16 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Mate van Risico Regel Reflex bij burgers naar aanleiding van het zwembadincident in Tilburg

Inhoudsopgave

1. Samenvatting
2. Uitkomsten
3. Onderzoeksverantwoording

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Zwembadincident Tilburg

Veldkamp

Dieter Verhue
Rogier van Kalmthout

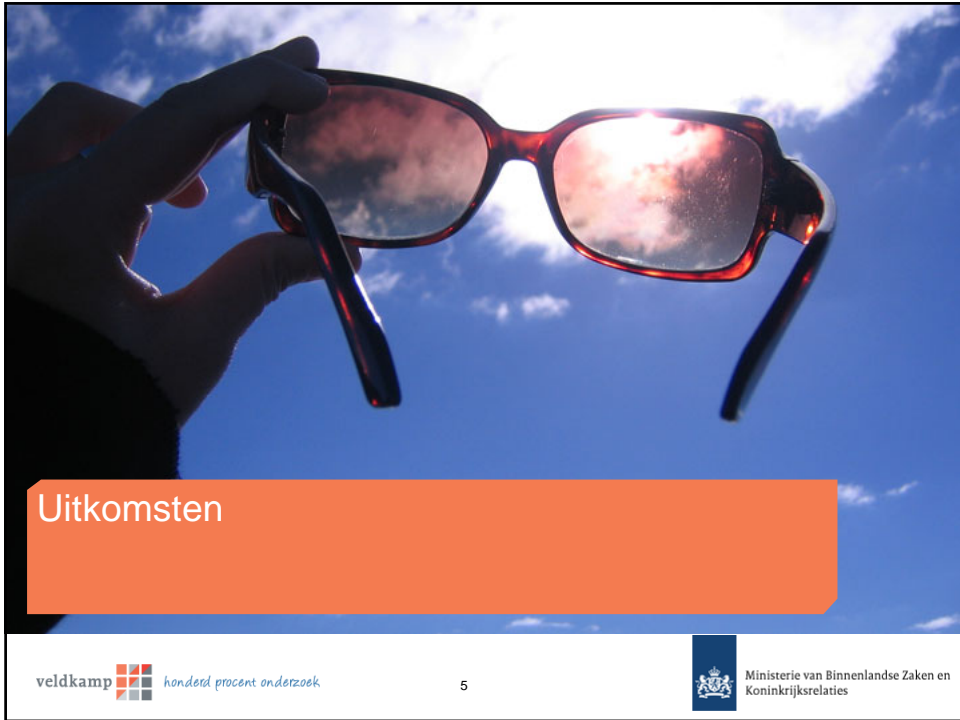
15 november 2011

Samenvatting (1/2)

- In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft Veldkamp een flitspeiling uitgevoerd naar het zwembadincident dat op 1 november 2011 plaatsvond in een zwembad in Tilburg. Deze peiling is uitgevoerd in het kader van het onderzoek dat TNS NIPO thans uitvoert in het kader van het programma risico's en verantwoordelijkheden. De vragenlijst is afgenomen bij een representatieve steeproef van 918 Nederlanders in de periode van 11 tot en met 13 november 2011.
- Op 1 november 2011 vond in een zwembad in Tilburg een incident plaats waarbij een baby overleed nadat geluidsboxen van het plafond naar beneden vielen. Zeer veel Nederlanders zijn van dit incident op de hoogte: 93% weet ervan, veelal via televisie of radio. Een ruime meerderheid vindt dat dergelijke incidenten onacceptabel zijn en tegen elke prijs voorkomen moeten worden. Slechts een minderheid vindt dat we moeten accepteren dat dit soort incidenten gebeuren, hoe tragisch dat ook is.
- Een ruime meerderheid vindt dat er naar aanleiding van dit incident onderzoek moet worden gedaan. Circa de helft wil dat bestaande regels beter worden gehandhaafd en dat het slachtoffer schadeloos moet worden gesteld. Circa een op de drie Nederlanders vindt dat er strengere regels voor zwembaden moeten worden opgesteld.
- Opvallend is dat men enerzijds onderzoek wil, maar de andere kant niet de resultaten van het onderzoek wil afwachten. Bijna tweederde vindt dat maatregelen onmiddellijk genomen moeten worden. Ruim een derde zegt eerst de resultaten van het onderzoek te willen afwachten. Het is niet primair de overheid die maatregelen moet nemen. Eerstverantwoordelijken zijn de zwembaden zelf en de inspectie.

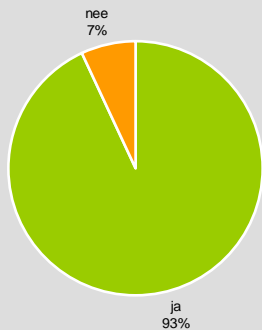
Samenvatting (2/2)

- Een meerderheid van de burgers neemt negatieve bij-effecten van maatregelen op de koop toe. Een meerderheid is bereid maatregelen te accepteren, ook al leiden ze tot hogere toegangsprijzen, sluiting van zwembaden, minder dienstverlening, meer bureaucratie en slechts een beperkte daling van het aantal ongelukken.
- In het kader van deze peiling is de stelling voorgelegd "Als de kans op een incident met fysieke en/of materiële schade heel klein is, moet je dat risico gewoon accepteren". In de context van het zwembadincident is 32% het hiermee eens. Een week geleden werd deze stelling ook voorgelegd, maar toen in een algemene peiling naar risico's en verantwoordelijkheden. Toen was 62% het met deze stelling eens.
- De resultaten duiden erop dat burgers naar aanleiding van een incident de regelreflex sterk kunnen aanwakkeren. Buiten incidenten om zullen ze veel minder geneigd zijn dit te doen en zijn burgers bereid meer risico te accepteren. We zien hier een verband met opleidingsniveau: bij lager opgeleiden is de regelreflex sterker dan bij hoger opgeleiden.

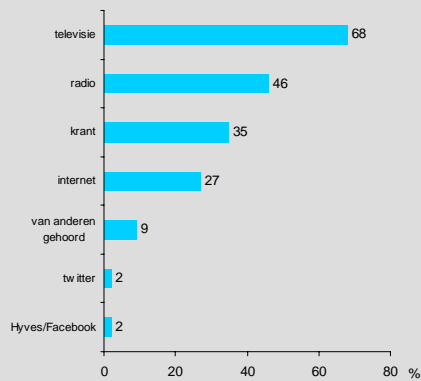

Zeer veel Nederlanders weten van het zwembadincident in Tilburg

Onlangs vond in Zwembad de Reeshof in Tilburg een ongeluk plaats, waarbij geluidsboxen van een plafond naar beneden vielen. Een baby van 5 maanden overleed, de moeder raakte ernstig gewond. Bent u op de hoogte van dit incident? (N=918)

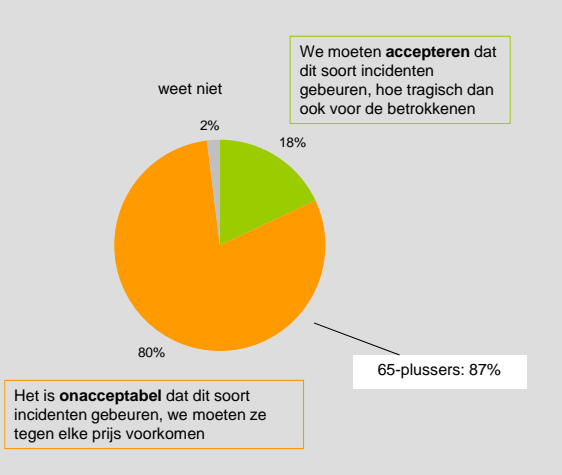

Hoe heeft u van dit incident gehoord? (indien van gehoord, N=856)

Meerderheid vindt dat dergelijke incidenten tegen elke prijs voorkomen moeten worden

Welke van de volgende uitspraken staat het dichtst bij uw mening? (N=918)

Veel burgers vinden het onacceptabel dat dergelijke incidenten gebeuren, en dat deze tegen elke prijs voorkomen moeten worden.

↑ Ouderen, vrouwen en PVV-stemmers vinden dit vaker.

↓ Onder hoger opgeleiden (25%) en VVD- (29%) en Groen Linksstemmers (28%) zien we een relatief grote groep die vindt dat we dergelijke incidenten moeten accepteren.

Onderzoek belangrijkste actiepoint na een dergelijk incident

Wat moet er naar aanleiding van het incident gebeuren? (meer antwoorden mogelijk; N=918)

	%
• onderzocht moet worden hoe dit heeft kunnen gebeuren	73
• onderzocht moet worden hoe het gesteld is met veiligheid van andere zwembaden in Nederland	55
• het zwembad moet worden onderzocht op andere onveilige situaties	49
• het slachtoffer moet schadeloos worden gesteld	48
• de veiligheidseisen voor zwembaden in Nederland moeten beter worden gehandhaafd	48
• het zwembad moet worden gesloten tot de situatie veilig is	44
• duidelijk moet worden wie verantwoordelijk was	44
• aan het slachtoffer moeten officiële excuses worden aangeboden	39
• de veiligheidseisen voor zwembaden moeten worden verscherpt	31
• de verantwoordelijke(n) moet(en) worden gestraft	26
• ik weet het niet	1

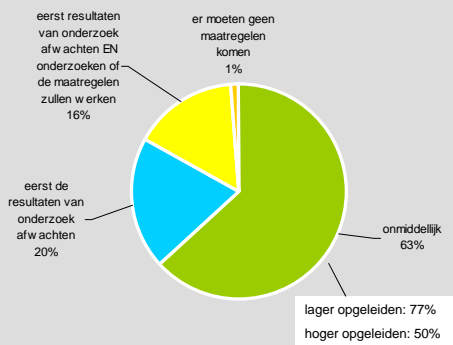
De meeste burgers vinden dat er na een dergelijk incident onderzoek gedaan moet worden. Ook moet gekeken worden of het zwembad en andere zwembaden in Nederland veilig zijn. Men denkt vaker aan preventie, dan aan bijvoorbeeld het straffen van de verantwoordelijke(n).

↑ Ouderen en mannen vinden vaker dat eerst onderzocht moet worden wie de verantwoordelijke was.

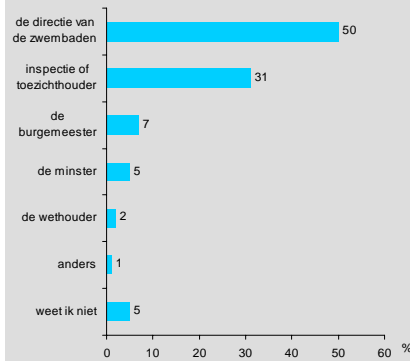
↑ Lager opgeleiden vinden vaker dat de veiligheidseisen moeten worden verscherpt.

Tweederde vindt dat maatregelen onmiddellijk genomen moeten worden, zonder op de onderzoeksresultaten te wachten

Hoe snel moeten er maatregelen komen? (N=918)

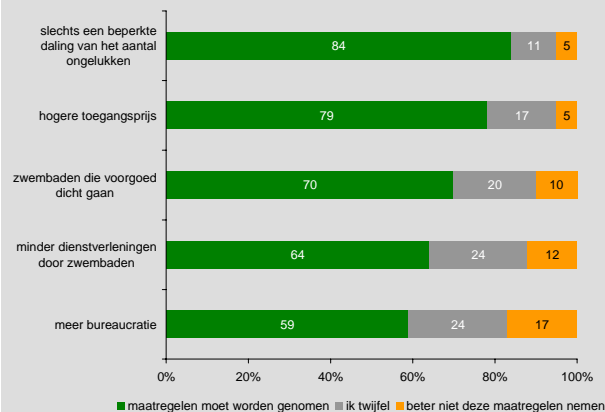

Wie is er verantwoordelijk voor het nemen van de maatregelen? (N=914)

Maatregelen moeten ook bij negatieve bij-effecten worden doorgevoerd.

Stel dat de maatregelen die naar aanleiding van het incident worden genomen een of meer van de volgende effecten hebben, moeten ze dan toch worden genomen? (N=918)

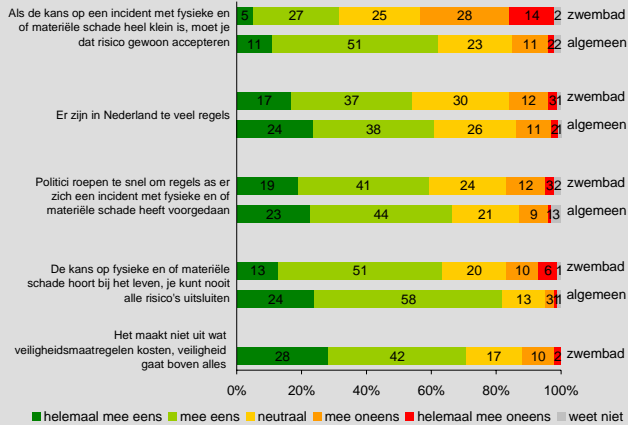
Burgers hebben er veel voor over dat maatregelen naar aanleiding van het incident worden doorgevoerd.

Meer dan driekwart wil maatregelen doorgevoerd hebben, ook al resulteren deze in slechts een beperkte daling van het aantal ongelukken, of een hogere toegangsprijs voor zwembaden.

Op het moment dat maatregelen als bij-effect een toename van bureaucratie hebben, is men hier het minst over te spreken, al vindt dan nog steeds 59% dat de maatregelen genomen moeten worden.

Bij een concreet incident is de regelreflex sterker dan in een context zonder incident

In welke mate u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (N=918)

Burgers die het zwembad-incident voorgelegd hebben gekregen vinden minder vaak dat de kans op schade bij het leven hoort, en dat je risico's gewoon moet accepteren wanneer de kans op een incident heel klein is.

Risicoperceptie hangt samen met opleidingsniveau, hoe hoger de opleiding, des te vaker men vindt dat bepaalde risico's niet uit te sluiten zijn, en dat men bepaalde risico's gewoon moet accepteren.

• "Algemeen": flitspeiling 'een eerste verkenning van de beleving van burgers', 4 – 7 november 2011

• "Zwembad": huidige flitspeiling, 11 – 13 november 2011

Onderzoeksverantwoording

veldkamp honderd procent onderzoek

12

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Onderzoeksverantwoording

Onderzoeksperiode	11 tot en met 13 november 2011
Methode	Online afname (CASI), bron: TNS NIPObase
Steekproef	Bruto steekproef n=1.350. Representatief naar sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden en regio.
Respons	68%; n=918 deelnemers
Weging	Herweging naar de kenmerken waarop de steekproef is getrokken.
Invulduur vragenlijst	5 minuten

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Mate van Risico Regel Reflex bij burgers naar aanleiding van het onderzoek van de Consumentenbond naar besmette kipfilet

Inhoudsopgave

1. Samenvatting
2. Uitkomsten
3. Onderzoeksverantwoording

Verdeling van verantwoordelijkheden bij risico's

Besmette kipfilet

Veldkamp

Dieter Verhue
Bart Koenen

16 februari 2012

Samenvatting (1/2)

- In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft Veldkamp een flitspeiling uitgevoerd naar de houding van Nederlandse consumenten ten opzichte van kipfilet die besmet is met de ESBL-bacterie. Deze peiling is uitgevoerd in het kader van het onderzoek dat TNS NIPO thans uitvoert in het kader van het programma risico's en verantwoordelijkheden. De vragenlijst is afgenomen bij een representatieve steekproef van 824 Nederlanders in de periode van 10 tot en met 13 februari 2012.
- Op 31 januari 2012 bracht de Consumentenbond de resultaten van een test van kipfilet naar buiten waaruit bleek dat op vrijwel alle geteste monsters de ESBL-bacterie werd aangetroffen. ESBL-bacteriën zijn resistent tegen antibiotica. Hoewel de bacterie voor gezonde mensen geen direct gevaar oplevert, kunnen ze er bij ziekte voor zorgen dat antibiotica niet aanslaan. Het gevaar op een dergelijke besmetting is bij 42% van de Nederlandse burgers bekend. Het Tilburgse zwembadincident, waar op 1 november 2011 een baby bij overleed, was veel bekender: 93% van de burgers wist hier van.
- De context van een concreet incident verandert de perceptie van risico's en de behoefte om deze te verkleinen. Wanneer in die situatie naar de algemene perceptie van risico's wordt gevraagd, vinden burgers minder vaak dat risico's bij het leven horen, dat kleine risico's moeten worden geaccepteerd, dat er in Nederland te veel regels zijn en dat politici te snel om regels roepen als zich een incident of risico voordoet.

Samenvatting (2/2)

- De overheid wordt in sterke mate verantwoordelijk gehouden voor de voedselveiligheid: 91% vindt dit een taak van de overheid. Tegelijkertijd beschouwt men het gezondheidsrisico van ESBL-besmette kipfilet niet als heel ernstig: slechts 14% denkt dat het risico ernstig is. Een meerderheid van de burgers vindt het dan ook aan burgers zelf is om te beslissen om kip te kopen die met de ESBL-bacterie is besmet. Het wordt dus als vrijwillig risico gezien, waar mensen zelf voor (moeten) kunnen kiezen. De overheid heeft echter wel een belangrijke taak als het gaat om het geven van voorlichting over deze besmetting.
- Daarnaast vindt men dat de overheid onderzoek moet doen naar de feitelijke schade van de ESBL-bacterie. Of er strengere regels moeten komen en of de bestaande regels beter moeten worden gehandhaafd, is omstreden: circa de helft vindt van wel, de andere helft van niet. Een minderheid vindt dat besmette kipfilet uit de schappen moet worden verwijderd of dat het aanbod van ESBL-vrije kip moet worden verruimd.
- De urgentie van de maatregelen ligt bij de ESBL-besmetting aanzienlijk lager dan bij het zwembadincident: toen vond 63% dat maatregelen 'onmiddellijk' moesten worden genomen, nu is dit 44

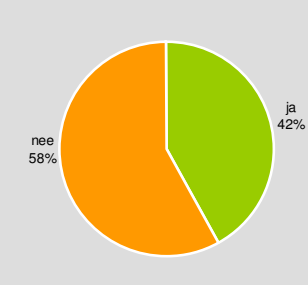

Uitkomsten

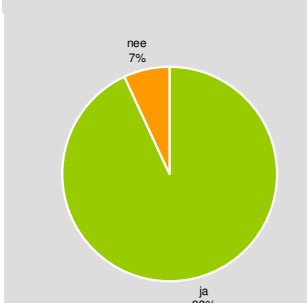
Vier op de tien Nederlanders waren op de hoogte van het gevaar op besmetting met de ESBL-bacterie; dat is minder dan van het zwembadincident

Op 31 januari bracht de consumentenbond de resultaten van een test van kipfilet naar buiten waaruit bleek dat op vrijwel alle geteste monsters de ESBL-bacterie werd aangetroffen.

Was u op de hoogte van het gevaar op besmetting met de ESBL-bacterie? (N=824)

Percentage burgers dat op de hoogte was van het zwembadincident (N=918)

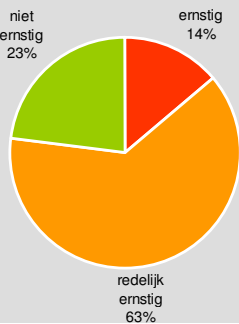

↓ Jongeren van 18 tot en met 24 jaar (23%) waren minder vaak op de hoogte van het gevaar op besmetting.

↑ Hoger opgeleiden (47%) waren vaker op de hoogte van het risico op besmetting dan middelbaar en lager opgeleiden.

1 op de 7 ziet de ESBL-besmetting als een ernstig risico; men vindt dat de overheid de hele bevolking op de hoogte moet stellen

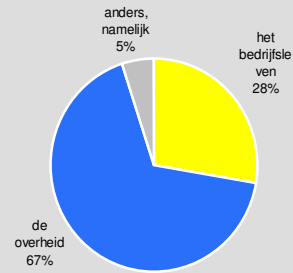
Hoe ernstig is volgens u het gezondheidsrisico? (indien van gehoord, N=824)

Vindt u dat de hele Nederlandse bevolking ervan op de hoogte zou moeten zijn dat kipfilet met deze bacterie is besmet? (N=824)

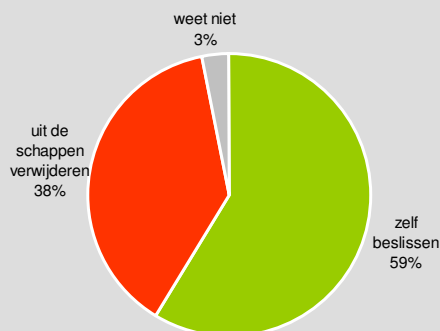

Wie is volgens u verantwoordelijk voor het geven van deze informatie? (N=824)

Zes op de tien burgers vinden dat men zelf moet kunnen beslissen of men wel of geen besmette kip koopt

De ESBL-bacterie is niet schadelijk voor gezonde mensen en besmetting kan sowieso worden voorkomen door kip goed te verhitten. Vindt u dat mensen zelf moeten kunnen beslissen om kipfilet te kopen waar deze bacterie in zit, of moet alle besmette kipfilet uit de schappen worden verwijderd? (N=824)

Leidt het onderzoek naar besmette kip tot een **verandering in gedrag**?

52% van de burgers geeft aan dat zij de kip voortaan beter gaan doorbakken. 27% doet niets naar aanleiding van het onderzoek en 18% geeft aan voortaan alleen nog maar biologische kip te kopen. 7% geeft aan helemaal geen kip meer te kopen. 3% is vergetariër.

↑ 70% van de mensen met een inkomen van tweemaal modaal vindt dat mensen zelf moeten kunnen beslissen om besmette kipfilet te kopen.

Onderzoek en (handhaving) strengere regels voor de kippenfokkerij zijn de belangrijkste actiepunten naar aanleiding van de ESBL-besmetting

Wat moet er naar aanleiding van het incident gebeuren? (meer antwoorden mogelijk; N=824)

	ESBL %	Zwembad %
• onderzocht moet worden wanneer dit echt schadelijk is voor gezonde of zieke mensen	59	-
• er moeten strengere regels komen voor de kippenfokkerij om besmetting te voorkomen	51	-
• de regels moeten beter worden gecontroleerd en gehandhaafd	49	48
• de consument moet beter geïnformeerd worden hoe kip veilig bereid en gegeten kan worden	46	-
• onderzocht moet worden hoe het gesteld is met de veiligheid van andere producten / zwembaden	40	55
• supermarkten moeten verplicht worden ook (duurdere) ESBL-vrije kipfilet in hun assortiment opnemen	31	-
• er mag alleen ESBL-vrije kipfilet worden verkocht	31	-

* Bij gelijke vraagstelling is een vergelijking gemaakt tussen het zwembadincident en de ESBL-besmetting

veldkamp honderd procent onderzoek

9

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De meeste burgers (59%) vinden dat **onderzoek** moet worden gedaan naar de mate van schadelijkheid van ESBL-besmetting. Onderzoek naar de oorzaak van het incident was ook het belangrijkste actiepunt na het zwembadincident.

Over de wenselijkheid van strengere **regulering** van de kippenfokkerij en het beter handhaven van de regels verschillen burgers van mening.

Slechts een minderheid vindt dat alleen ESBL-vrije kip mag worden verkocht of dat dit deel van het assortiment uit moet maken

Straffen, officiële excuses en schadeloosstellingen vindt men minder belangrijke actiepunten

Wat moet er naar aanleiding van het incident gebeuren? (meer antwoorden mogelijk; N=824)

	ESBL %	Zwembad %
• kipfilet moet onderzocht worden op andere risico's / zwembaden op andere onveilige situaties	29	49
• duidelijk moet worden wie verantwoordelijk is	26	44
• er moet een richtlijn komen voor huisartsen om patiënten die antibiotica gebruiken af te raden kipfilet te eten	20	-
• er mag alleen kipfilet worden verkocht met een lager besmettingsrisico, zoals biologische kip	20	-
• de verantwoordelijke(n) moet(en) worden gestraft	12	26
• slachtoffers moeten schadeloos worden gesteld	8	48
• slachtoffers moeten officiële excuses worden aangeboden	4	39
• niets / weet niet	7	1

* Bij gelijke vraagstelling is een vergelijking gemaakt tussen het zwembadincident en de ESBL-besmetting

veldkamp honderd procent onderzoek

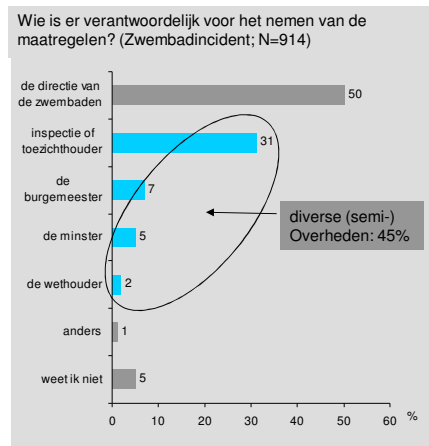
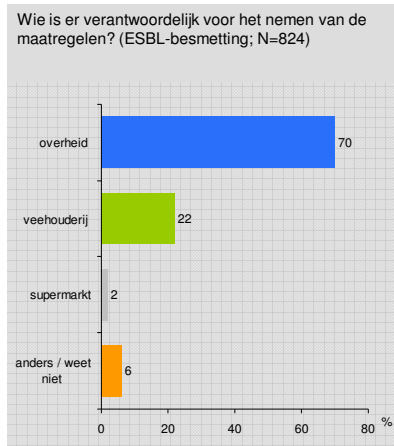
10

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

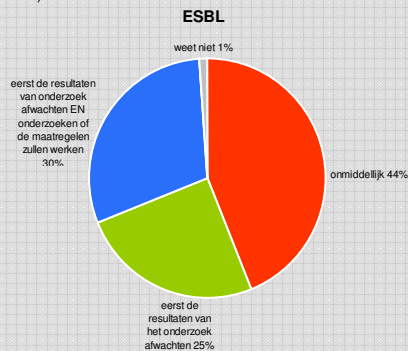
Straffen, schadeloosstellingen en officiële excuses ziet men bij de ESBL-besmetting als minder belangrijke actiepunten dan bij het zwembadincident. Ook vindt men het belangrijker dat zwembaden op andere onveilige situaties worden onderzocht dan dat kipfilet op andere besmettingen of risico's moet worden onderzocht.

Zeven op de tien Nederlanders vinden de overheid bij de ESBL-besmetting verantwoordelijk voor het nemen van de maatregelen

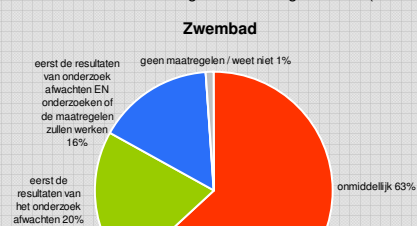

Vier op de tien vinden dat maatregelen tegen ESBL-besmetting onmiddellijk genomen moeten worden, bij het zwembadincident was dat zes op de tien

Hoe snel moeten er maatregelen worden genomen? (N=764)

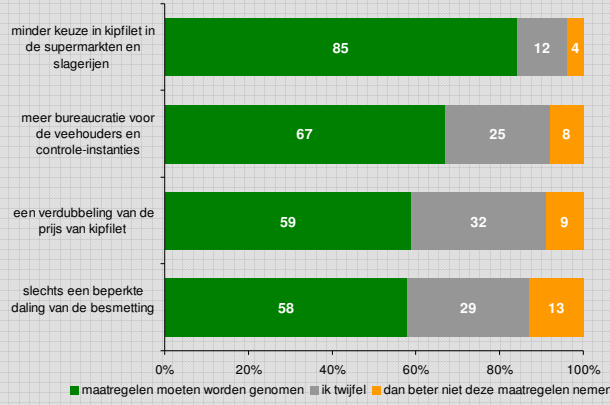

Hoe snel moeten er maatregelen worden genomen? (N=914)

Maatregelen moeten ook bij negatieve neveneffecten worden doorgevoerd

Stel dat de maatregelen die naar aanleiding van het incident worden genomen een of meer van de volgende effecten hebben, moeten ze dan toch worden genomen? (N=764)

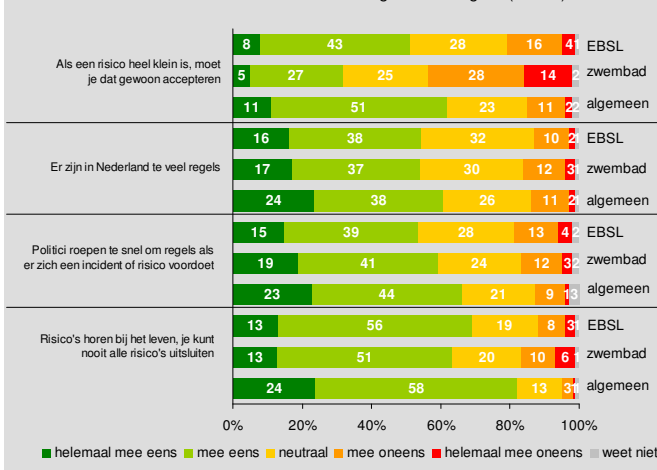
Burgers hebben er veel voor over dat maatregelen naar aanleiding van de besmetting worden doorgevoerd.

↑ Hoger opgeleiden (67%) en burgers met een inkomen van meer dan tweemaal modaal (70%) vinden relatief vaak dat de maatregelen genomen moeten worden, ook al leiden die tot een verdubbeling van de prijs.

↑ Hoger opgeleiden vinden relatief vaak dat de maatregelen genomen moeten worden ook al leiden die tot minder keuze in kipfilet in de supermarkten en slagerijen.

Bij een concreet incident is de regelreflex sterker dan in een context zonder incident

In welke mate u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? (N=824)

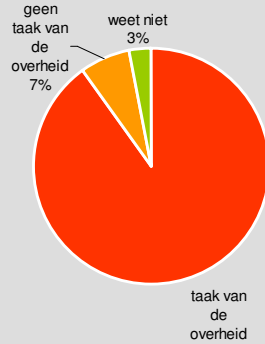
↑ Lager opgeleiden (21%) vinden relatief vaak dat er in Nederland te veel regels zijn.

Risicoperceptie hangt samen met **opleidingsniveau**, hoe hoger de opleiding, des te vaker men vindt dat bepaalde risico's niet uit te sluiten zijn, en dat men bepaalde risico's gewoon moet accepteren.

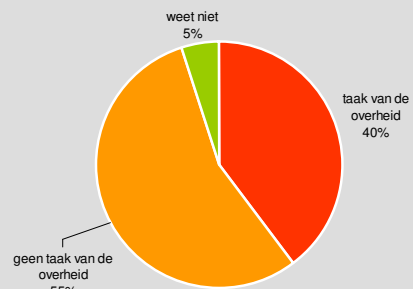
• "Algemeen": flitspeiling 'een eerste verkenning van de beleving van burgers', 4-7 november 2011
 • "Zwembad": flitspeiling, 11-13 november 2011
 • "EBSL": huidige flitspeiling 10-13 februari 2012

Men ziet voedselveiligheid vooral als taak van de overheid; de veiligheid in zwembaden veel minder

Vindt u het een taak van de overheid om de voedselveiligheid te garanderen? (N=824)

Vindt u het een taak van de overheid om ongelukken in zwembaden te voorkomen? (N=918)

Onderzoeksverantwoording

Onderzoeksverantwoording

Onderzoeksperiode	10 tot en met 13 februari 2013
Methode	Online afname (CASI), bron: TNS NIPObase
Steekproef	Bruto steekproef n=1.350. Representatief naar sekse, leeftijd, opleiding, grootte huishouden en regio.
Respons	61%; n=824 deelnemers
Weging	Herweging naar de kenmerken waarop de steekproef is getrokken.
Invulduur vragenlijst	5 minuten